

DİL VE EDEBİYATTA ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

EDİTÖR

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Melek ÇUBUKCU

Öğr. Gör. Mukhabbat MASSADIKOVA

Aysel Merve ALYAPRAK

ISBN: 978-625-6181-77-9

Ankara -2024

DİL VE EDEBİYATTA ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

EDİTÖR

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK
ORCID ID:0000-0002-5783-3471

YAZARLAR

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK¹

Dr. Öğr. Üyesi Melek ÇUBUKCU²

Öğr. Gör. Mukhabbat MASSADIKOVA³

Aysel Merve ALYAPRAK⁴

¹Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Adana,
Türkiye, bkarakoc@cu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-5783-3471

²Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Adana, Türkiye, melek0134@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6821-2681

³Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Filoloji Fakültesi, Türk Dili Bölümü,
mukhabbat.masadikova@ayu.edu.kz

⁴Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi,
Adana, Türkiye, alyaprakayselm@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14506575>

Copyright © 2024 by UBAK publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. UBAK International Academy of Sciences Association
Publishing House®
(The Licence Number of Publicator: 2018/42945)

E mail: ubakyayinevi@gmail.com

www.ubakyayinevi.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
UBAK Publishing House – 2024©

ISBN: 978-625-6181-77-9

December/ 2024

Ankara / Turkey

ÖNSÖZ

Dil ve Edebiyatta Çağdaş Araştırmalar kitabı üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları tarafından kaleme alınan üç bölümden oluşmaktadır. Kitapta öncelikle dil alanında, daha sonra çocuk edebiyatı alanındaki araştırmalara yer verilmiştir. Türk dilini en etkili kullanan yazarlardan biri olan Yaşar Kemal'in "Tanyeri Horozları" adlı eserinde yer alan sıfat fiillerin tespit edilmesinin amaçlandığı birinci bölümde, sıfat fiillerin yalnızca sıfat işleviyle kullanıldığı öbekler çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir. Sıfat fiiller ise geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman sıfat fiilleri olmak üzere üç ana başlık altında toplanmış, sıfat fiil eki almış olan sözcüklerin hangi tür sözcüklere veya hangi eki almış sözcüklere geldikleri sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte eserde yer alan her bir sıfat fiil ayrı ayrı tespit edilmiş, tespit edilen bu sıfat fiillerin yer aldığı öbekler sayfa sayısı ile birlikte verilmiştir. Böylece okur, bu çalışmada, Yaşar Kemal'in "Tanyeri Horozları" adlı eserinde en çok hangi sıfat fiili kullandığını, en sık hangi sıfat fiil türüne başvurduğunu bütüncül bir şekilde görebilecektir. Ayrıca bu çalışma, gelecek zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman eklerinin, Eski Türkçedeki kullanım sıklıkları ile ilgili kaynak teşkil eden atıflarla zenginleştirilmiş, günümüzdeki sıfat fiil eklerinin Eski Türkçedeki hâlleri ve bu eklerin oluşumlarıyla ilgili yapılmış çeşitli açıklamaları içermektedir. Böylece okur, bu ekler hakkında genel bir bilgi edinebilecek ve eklerin oluşumu, ses değişimleri, kullanım alanlarıyla ilgili artzamanlı bir yaklaşımla sıfat

fillerin belirli bir zamandaki durumunu ve zaman içerisindeki dönüşümünü gözlemleyebilecektir.

“Kazak, Özbek ve Türkiye Türkçesinde Bulunan Bazı Çok Anlamlı Kelimelerin Karşılaştırılması” başlıklı ikinci bölümün amacı, Türkiye Türkçesinde yer alan göz, baş, ağız, burun gibi organlarla ilgili olan deyimlerin Kazak ve Özbek Türkçesindeki benzerliklerini morfolojik ve semantik açıdan ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra, Türk lehçelerinin birbirleriyle ilişkilerinin ve bu lehçeler arasında müşterek bir söz varlığının bulunduğunu saptamak, böylelikle Türk dili ve Türk kültürüne katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bölümde çok anlamlılık kavramına dair açıklamalar yapılmış, yapılan açıklamaların ardından örneklere yer verilmiş ve Türk lehçelerinin aralarındaki kelime değişimlerine ve yabancı kelimelerin bu konudaki etkisine değinilmiştir. Böylece yapılan çalışma ile ortaya çıkan sonuçların Türk dilinin aydınlanmasını ve lehçeler arası sorunların giderilmesini sağlayacağı ümit edilmektedir. Ayrıca okurların Türkiye Türkçesi ve diğer Türk lehçeleri arasındaki benzerlikleri, farklılıkları, bu farklılıkların da en çok ses farklılıklarından kaynaklandığını görebilmeleri amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra okurların kelimelerdeki çok anlamlılığın hangi yollarla, hangi şekillerde gerçekleştiğine, kelimelerin çok anlamlılığa nasıl kavuştuğuna ve çok anlamlılıkta hangi söz sanatının etkili olduğuna ilişkin genel bir bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir. Tüm bunlara ek olarak okurların, bir kelime nasıl çok anlamlı hâle gelir, bu kelimeler nasıl türer, anlam genişlemesi/anlam daralması nasıl oluşur, Türkiye Türkçesinde ve diğer

çağdaş Türk lehçelerinde bulunan ve insan organ adlarını içeren deyimler arasında hangi benzerlikler mevcuttur gibi çeşitli soruların cevaplarını bu çalışma ile bulabileceği beklenmektedir.

“Muzaffer İzgü’nün Seçilmiş Bir Eserinin Çocuk Edebiyatı İlkelerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı üçüncü bölümün amacı, çağdaş çocuk edebiyatının kabul ettiği ilkeler çerçevesinde Ökkeş Kapıcı eserinin incelenmesidir. Bunun yanı sıra çocuk ve çocuk edebiyatı kavramları, temel ilkeler tarih boyunca nasıl şekillendikleri yönünden açıklanarak okurlara söz konusu alan hakkında bir bakış açısının sunulması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda çocuk edebiyatı alanında verilen ürünlerin okurun zihinsel, duyuşsal, dil ve sosyal gelişimlerine olan katkısı ifade edilerek çocuklarla kitapların bir araya gelmesindeki önem vurgulanmaktadır. Çocuk edebiyatının sadece eğlence amaçlı olmadığına, beraberinde eğitici bir rol üstlenmesinin gerekliliğine de değinilmektedir. Bu bağlamda, çocuk kitaplarının hayal gücünü ve eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştiren, duygusal zekâlarını destekleyen, olumsuz öğeler içermeyen, gerçeğe yabancılaşmayan içeriklere sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Muzaffer İzgü’nün "Ökkeş Kapıcı" adlı eserinin çocuk edebiyatının ilkelerinin dikkate alınmasıyla yapılan detaylı incelemesinde ise bu alan kapsamına giren eserlerin taşıması gereken özellikler örneklerle sunulmuştur. Ökkeş karakterinin özellikleri, köyden kente uyum süreci ve yaşadığı maceralar üzerinden çocuk okurların gerçek yaşamla bağlantı kurarak empati, problem çözme yeteneklerini geliştirebilecekleri, çeşitli değerleri içselleştirebilecekleri belirtilmiştir.

Eserin sade, akıcı, anlaşılır ve mizahi anlatımından, gerçekçi diyaloglarından kaynaklı çocuk okurların anlamakta güçlük çekmeyecekleri, ilgi alanlarına girebilecek metinlerin önemi vurgulanmaktadır. Aynı zamanda çocuk edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken estetik ve sanat öğeleri de eserle ilişkili verilmektedir. Tüm bu ifade edilenlerle birlikte çocuk edebiyatında yer alan tartışmalı konulara da değinilmesi neticesinde bölümün eğitimciler, öğretmen adayları ve alana ilgi duyanlar için bilgi birikimi sağlama, farkındalık oluşturma ümit edilmektedir.

Dil ve Edebiyatta Çağdaş Araştırmalar kitabı, Türkiye Türkçesinden Türkçenin çağdaş kollarına, Türk dünyasının dil ve çocuk edebiyatı alanına yönelik güncel konuları ele alan çalışmaları bir araya getirerek alana katkı sunmayı amaçlamaktadır. Kitabın bölümlerini oluşturan çalışmalar, işlenegelen konulara farklı yaklaşımlar sunmalarıyla da yeni bakış açılarının hâlâ mümkün olduğunu ispat etmektedir. Bilimin doğasında yer alan keşfetme, günceli takip etme ve farklı bakış açıları sunma amacını esas alan çalışmalarla bu kitabın Türk dünyası araştırmalarına faydalı olması temenni edilmektedir.

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK

Aralık, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... iv

BÖLÜM 1

**YAŞAR KEMAL'İN “TANYERİ HOROZLARI” ROMANINDA
SIFAT GÖREVİNDEKİ SIFAT FİLLER.....(1-70)**

Dr. Öğretim Üyesi Melek ÇUBUKCU

BÖLÜM 2

**KAZAK, ÖZBEK VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ BAZI ÇOK
ANLAMLI KELİMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....(71-87)**

Öğr. Gör. Mukhabbat MASSADIKOVA

BÖLÜM 3

**MUZAFFER İZGÜ'NÜN SEÇİLMİŞ BİR ESERİNİN ÇOCUK
EDEBİYATI İLKELERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
.....(88-109)**

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK

Aysel Merve ALYAPRAK

BÖLÜM 1

YAŞAR KEMAL'İN “TANYERİ HOROZLARI” ROMANINDA SIFAT GÖREVİNDEKİ SIFAT FİİLLER

Dr. Öğr. Üyesi Melek ÇUBUKCU

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in “Bir Ada Hikayesi” dörtlemesinin üçüncü kitabı; savaşlarla, yıkımlarla perişan olmuş insanların bir adayı yurt edinme uğraşlarının destansı öyküsünü olağanüstü bir dille anlattığı “Tanyeri Horozları” adlı romanında geçen sıfat fiiller tespit edilmiştir. Türk dilinin dönemleri itibariyle düşündüğümüzde Orhon Türkçesinden itibaren takip edebildiğimiz sıfat fiillerin her dönemde farklı sözcük türleri oluşturduğunu bilmekteyiz. Bu çalışmada sıfat fiillerin yalnızca sıfat görevinde kullanılanları seçilmiş olup, yalnızca bu örnekler incelenmiştir. Geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman sıfat fiilleri başlıklarını taşıyan çalışmada, “-(y)An” ve “-r, -Ar, -Ir, -Ur” geniş zaman sıfat fiilleri; “-Dik, -DUK” ve “-mİş / -mUş” geçmiş zaman sıfat fiilleri; “-(y)Acak” ve “-AsI” sıfat fiilleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sıfat görevinde olan bu yapılar geçtiği sayfa numarası ve kullanıldığı cümle ile birlikte verilmiştir. Şimdiye kadar pek çok araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışmalarda genellikle sıfat fiillerden sonra gelen sözcüklerin yani tamlananların anlam ve görev özellikleri belirlenmişken, bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak sıfat fiillerin kullanıldığı sözcükten önce yer alan sözcüğün hangi gramer özelliği sergilediği tespit edilmiştir.

Kııacası “sıfat fiil eki almış olan sözcükler hangi tür sözcüklere veya hangi eki almış sözcüklere gelirler?” bu soru cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Sıfat fiillerin yer aldıkları sözcüklerin eş dizimlilikleri bu yönüyle incelenmiş, ayrıca her başlık için sıklık sayımı yapılmıştır.

2. BULGULAR

2. 1. Geniş Zaman Sıfat Fiilleri

2.1.1. -(y)An Sıfat Fiili

Oğuz grubu Türk dillerinde yaygın olarak kullanılan ve geniş zaman ifadesi taşıyan bir sıfat-fiil ekidir. Eski Türkçede, -An ekinin aslı -ğan/-gen şeklindedir. Bu ekin oluşumu ile ilgili yapılan açıklamalar şu şekildedir:

Banguoğlu, -an/-en sıfat-fiilini şimdiki zaman grubu içinde inceler ve sınırlanmış bir şimdiki zaman anlatımı ile beraber salt kılıcı anlamı taşıdıklarını ifade eder. Banguoğlu ayrıca -an/-en sıfat-fiillerinin iyelik eki almadıklarını, yüklemi oldukları iç cümleyi bütünüyle baş cümlenin unsurlarından birine sıfat yaptıklarını söyler (Banguoğlu 2004: 425).

Korkmaz, ekin Eski Türkçede -GAn ad-fiilindeki ön ses G-‘sinin düşmesi ile oluşan -An sıfat-fiil eki olduğunu açıklar. Ayrıca ekteki geniş zaman gösterme özelliği dolayısıyla ve bir dereceye kadar da cümledeki yüklem bildirdiği zamanla ilgili olarak bu ekle kurulmuş olan geçici sıfatların bağlı buldukları adları ya geçmişte yapılp bitmiş olan ya hâlen yapılmakta olan yahut da sınırlı bir zaman kesimine girmeyip her zaman yapılagelen bir hareketle vasıflandırıldığını söyler (Korkmaz 2003: 939).

Bang, eki “ ġan/-gen < -iç/-iç ‘fiilden isim yapma eki’ +-an/-en (kılıpan< kılıp -an ekindeki unsur) biçiminde açıklar ve ekin, -ağan/-

eġen (<aġan/- e-gen) benzediğini ve onun gibi zamanla kısaltıldığını ileri sürer (Bang,1923 : 9).

Ramstedt ekin oluşumuyla ilgili olarak “-gan/-gen<ġa (Mançu : ka,xa)-n geçmiş zaman partisibi (Çuv. : n, nâ)” açıklamalarını yapar (Ramstedt 1957: 126).

Eraslan, ġan/-gen ekinin Batı Türkçesine geçerken ġ/-g seslerinin düşmesiyle -an/-en biçimini almış olduğunu (Eraslan, 1980: 27) söyler. Brockelmann “ġan/-gen ekinin, Oġuz diyalektlerinde ġ/-g seslerinin düşmesi sonucu ekin, -kan/-ken şeklinin ortaya çıktığını, yan yana bulunan çift ünsüzden birinin düşmesi ile ekin -an/-en biçimine girerek (çıkġan <çıkkan<çıkan) -An şeklini aldığını belirtir, -an/-en’in ses değismesi ile -ın/-in haline geldiğini ileri sürer, -ın/-in ekinin (ad-ın) “başka” yığın (<yaġ-ın)“yaġmur” gibi kelimelerde de bulunduğunu ifade eder (Brockelmann 1951 : 199).

Akar, bu ekin Türk dilinin tarihî ve günümüz şivelerindeki kullanımı konusunda bilgi verir, “-gAn” ve “-(y)An”ı karşılaştırır ve “-gAn”ın kalıcı isim yaptığını, “-(y)An”ın ise sıfat fiil görevli olduğunu dile getirir (Akar, 2003: 106).

Bayraktar, ekin Eski Anadolu Türkçesinde -an/-en biçimleriyle kullanımının yanında {-çA} eşitlik ekiyle kullanımının da görüldüğünü dile getirir (Bayraktar 2000 : 56).

Bayraktar ayrıca, Türkiye Türkçesinde eklendiği fiilere geniş zaman anlamı veren bu sıfat-fiilin, Türkiye Türkçesinde de sıklıkla kullanılan eklerden biri olduğunu ve -an/-en biçimlerinin dışında kullanımı olmadığını dile getirir(Bayraktar 2000: 57).

Türkiye Türkçesinde bu sıfat fiilin olumsuz şekillerinin ise kullanımı yaygındır.

Buran, ekin özellikle bulunma durumu ekiyle “anda/-ende” biçiminde, ayrıca “-AncA, -AnAcA, -AnAcAk, -AndAn” biçimlerinde zarf-fiil eki olduğunu ifade eder (Buran 1996: 228).

Üstüner, -An eki ile türemiş sıfat-fiillerin, cümlede özne, nesne, yüklem ismi, dolaylı tümleç ve zarf tümleci olarak yer alabildiklerini dile getirerek en çok sıfat tamlamaları olmak üzere, sırasıyla sıfat-fiil grupları, edat grupları, ikilemeler, isim tamlamaları ve bileşik fiil grupları gibi kelime grupları içinde kullanıldıklarını ifade eder (Üstüner 2000: 54). Üstüner ayrıca ilgili ek fiil için, varlık veya şahıs geçmiş zaman veya şimdiki zamanda yaptığı veya maruz kaldığı hareket özelliğiyle nitelendirilir biçiminde açıklama yapar (Üstüner 2000: 56). -An sıfat-fiilleri iyelik eklerini almadan yüklemi oldukları yan cümleyi temel cümlenin unsurlarından birine sıfat yaparlar.

Bizim yapmış olduğumuz çalışmada, yalnızca sıfat görevinde kullanılan sıfat fiil eki almış yapılar incelenmiştir.

2. 1. 1. 1. Tek Başına Sıfat Görevinde Olan “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcük kendisinden önce gelen bir sözcük olmaksızın sıfat görevi yüklenir. 65 örnekte bu özellik yer alır:

asılan adam (2) (Kemal, TH, s. 92)

batan gemi (Kemal, TH, s. 106)

batan gemiler (Kemal, TH, s. 281)

bastıran memeler (Kemal, TH, s. 308)

bıçaklanan kadınlar (Kemal, TH, s. 310)

boşalan köyler (Kemal, TH, s. 185)
bozulan düşman (Kemal, TH, s. 113)
bozulan tüfekler (Kemal, TH, s. 171)
çakan şimşekler(Kemal, TH, s. 35)
çıkan bal (Kemal, TH, s. 342)
deliren,kuduran dalgaları kavak boylarını aşan denizler (Kemal, TH, s. 202)
donmayan, bitlerin yemediği.....askerler (Kemal, TH, s.123)
dönen kanatlar (Kemal, TH, s. 177)
düşen yıldırımlar(Kemal, TH, s. 35)
esen ince yel(Kemal, TH, s.73)
esen yel (Kemal, TH, s. 224)
esen yel (Kemal, TH, s. 254)
esen yellere (Kemal, TH, s. 413)
ezilen çiçekler (Kemal, TH, s. 353)
ezilen yarpuz (Kemal, TH, s. 395)
gelen adamlar (Kemal, TH, s. 357)
gülen gözler(Kemal, TH, s.66)
gürleyen sevinç dolu ses (Kemal, TH, s. 245)
kaçan yılan (Kemal, TH, s. 350)
kalkan ilk tekne (Kemal, TH, s. 386)
kanayan memeler (Kemal, TH, s. 216)
kanayan, seğiren memeler (Kemal, TH, s. 216)
kararan deniz (2) (Kemal, TH, s. 12)
kayan yıldızlar (Kemal, TH, s. 224)
kayan yıldızlar (Kemal, TH, s. 332)
kaynaşan kelebek bulutu(Kemal, TH, s.65)

kaynayan pınar (Kemal, TH, s. 281)
kesilen memeler (Kemal, TH, s. 218)
kokan çiçek (Kemal, TH, s. 254)
konuşan, yalvaran bir kalabalık (Kemal, TH, s. 340)
koşan bir atın burun delikleri (Kemal, TH, s. 368)
olgunlaşan incir (Kemal, TH, s. 200)
olgunlaşan incirler (Kemal, TH, s. 200)
ölen karısı (Kemal, TH, s. 277)
ötüşen horozlar (Kemal, TH, s. 369)
pişen etler (Kemal, TH, s. 156)
savrulan kıvılcımlar (Kemal, TH, s. 411)
savrulan yakamozlar (Kemal, TH, s. 13)
seğiren kanlı meme (Kemal, TH, s. 216)
susan kalabalık (Kemal, TH, s. 338)
titreyen dudaklar (Kemal, TH, s. 197)
titreyen el (Kemal, TH, s. 197)
tüten bayrak (Kemal, TH, s. 79)
tüten çay (Kemal, TH, s. 231)
tüten mavi dumanlar (Kemal, TH, s. 412)
uçan balıklar (Kemal, TH, s. 152)
uçan kanatlı vapur (Kemal, TH, s. 187)
uçan kuş (Kemal, TH, s. 350)
uçan kuş (Kemal, TH, s. 407)
uçan kuş (Kemal, TH, s. 88)
uyuyan adam (2) (Kemal, TH, s. 15)
uyuyan adam (Kemal, TH, s. 16)
uyuyan insan (Kemal, TH, s. 19)

yaklaşan tekne (Kemal, TH, s. 312)

yatan ölü (Kemal, TH, s. 101)

yetişen kavun karpuz, patlıcan, domates, bamy, biber(Kemal, TH, s. 344)

yıkılan köşkler (Kemal, TH, s. 392)

2. 1. 1. 2. Yalın İsim + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yalın halde bulunur. 92 örnekte bu özellik yer alır:

mebus olan savaş arkadaşları (Kemal, TH, s. 243)

kardeşten ileri olan, birbirlerine kucak kucağa sarılarak ölen şehitler (Kemal, TH, s. 328)

iyi bir adam olan Şükrü efendi (Kemal, TH, s. 383)

açık bırakılan pencere(Kemal, TH, s.80)

ortadaki, altından pınar çıkan ağaç (Kemal, TH, s. 229)

azgın akan Fırat (Kemal, TH, s. 218)

aylarca ortalıkta hiç gözükmeyen göçmenler (Kemal, TH, s. 230)

bacalarından duman çıkan evler (Kemal, TH, s. 408)

bacalardan süzülerek göğe dimdik ağan dumanlar (Kemal, TH, s. 413)

bal akan böyle incirler (Kemal, TH, s. 272)

binbir çiçek kokan kovanlar (Kemal, TH, s. 335)

bir tekne sığacak kadar büyük, dışarıdan kolay gözükmeyen koy (Kemal, TH, s. 281)

bizi iyi eden, bize can veren doktorlar (Kemal, TH, s. 222)

bütün bir gece süren düş (Kemal, TH, s. 187)

can çekişen bir asker(Kemal, TH, s. 143)

cansız epeyi bir süre kalan yılan (Kemal, TH, s. 298)

çırpınan, çırpındıkça ortaya ışık saçan balık (Kemal, TH, s. 284)

çiçek kokan verimli kovanlar (Kemal, TH, s. 342)

çok keçili zengin sayılan insanlar (Kemal, TH, s. 185)

deryalar yüzünde at koşturan Bozatl Hızır aleyhisselam (Kemal, TH, s. 285)

donup kazık kesilen asker (Kemal, TH, s. 201)

dünyada insanın vatanından daha değerli, akrabalarından da, kardeşlerinden de daha değerli olan doğduğu yer. (Kemal, TH, s. 299)

elinde kovası, merdivenlerden çabuk çabuk inen Zehra (Kemal, TH, s. 389)

geç uyan Zarife (Kemal, TH, s. 188)

geçen sefer gelen adam (Kemal, TH, s. 264)

geçen sefer gelen arkadaş (Kemal, TH, s. 264)

geri dönmeyen kardeşlerinin oğulları (Kemal, TH, s. 410)

götlerinden bal akan incirler (2) (Kemal, TH, s. 270)

götlerinden bal akan kehribarlar (Kemal, TH, s. 271)

götlerinden bal damlayan cennet meyvesi (Kemal, TH, s. 270)

götlerinden bal damlayan sapsarı, kocaman incirler (Kemal, TH, s. 243)

göz kaçıran kişiler (Kemal, TH, s. 386)

gün ışımadan varıp oturdukları kayanın dibindeki balık kaynayan denizden tuttıkları balıklar (Kemal, TH, s. 328)

güzel giyinen kızlar (Kemal, TH, s. 239)

güzel kokan köknar (Kemal, TH, s. 110)

baş döndüren bir uçurum (Kemal, TH, s. 360)

hiç değişmeyen yüz (Kemal, TH, s. 234)

hiçbir şey gözükmeyen çok yer (Kemal, TH, s. 248)

hoş olmayan bir koku (Kemal, TH, s. 368)

ıpsız, çın çın öten bir dünyanın ortası (Kemal, TH, s. 248)

içeriye alı al molu mor giren Vasili (Kemal, TH, s. 332)

içlerinde ayakyolu olan, bacaları dumanı olduğu gibi çeken evler (Kemal, TH, s. 405)

incir, nar, pamuk, üzüm toplayan, ekin biçen eller (Kemal, TH, s. 355)

insanı mest eden bir toprak kokusu (Kemal, TH, s. 404)

insanın yaptığı en büyük kötülük olan savaş (Kemal, TH, s. 402)

insanlığı insan yapan medeniyetler (Kemal, TH, s. 273)

karayağız, çatık kaşlı, kartal burunlu, ela gözlü, geniş alınlı, geniş omuzlu, uzun boylu, kalın bilekli, büyük elli, şöyle bir bakınca güçlü bir adam olduğu hemen belli olan biri (Kemal, TH, s. 412)

kasaba meydanında üç gün üç gece sallanan ceset (Kemal, TH, s. 107)

kendini adam sayan biri (Kemal, TH, s.67)

kesilmiş kan damlayan, seğirmiş memeler (Kemal, TH, s. 286)

kulakları sağır eden hışıltılar, ısıklıklar (Kemal, TH, s. 389)

merdivenlerden ağır ağır inen Poyraz (Kemal, TH, s. 397)

motora yol veren Kadri Kaptan (Kemal, TH, s. 293)

ninni söyleyen bir ana (Kemal, TH, s. 130)

okuryazar olmayan kadınlar ve erkekler (Kemal, TH, s. 393)

okuryazar olmayan kimse (Kemal, TH, s. 400)

okuryazar olmayan köylüler (Kemal, TH, s.54)

onu merak eden Nesibe (Kemal, TH, s. 236)

ortalığı zangır zangır titreten ses (Kemal, TH, s. 45)

önünde duran kalabalık (Kemal, TH, s. 338)

padişah boğan urgan (Kemal, TH, s. 163)

güven veren bir adam (Kemal, TH, s. 247)

sağ kalan arkadaşlar (Kemal, TH, s. 326)

sakız kokan çamaşırlar (Kemal, TH, s.83)

sakız kokan rakılar (Kemal, TH, s.70)

sakız kokan tertemiz bir yatak (Kemal, TH, s. 206)

sakız kokan yatak (Kemal, TH, s. 193)
sesi duyulup da kendi hiç gözükmeyen kuş(Kemal, TH, s.83)
set set yükselen tepe(Kemal, TH, s.69)
su dolduran kız (Kemal, TH, s. 329)
şimşek çakan gözler (Kemal, TH, s. 420)
taa yüreğinin kökünde saygı ve sevgi duyan bir kişi (Kemal, TH, s. 209)
tansıklar yaratan insan (Kemal, TH, s. 341)
tepeden tırnağa çiçek açan güzelim dünya (Kemal, TH, s. 332)
tıpatıp benzeyen adam (Kemal, TH, s. 264)
Türk olan bir Türk (Kemal, TH, s. 288)
ulu bir kestane ağacının altına oturmuş yün eğiren, kazak ören kadınlar (Kemal, TH, s. 165)
ulu suyun kıyısındaki kumların üstüne bir yalım parçası gibi yumulup tortop olan kırmızı kartallar (Kemal, TH, s. 237)
uygarlık yaratan insanlar (Kemal, TH, s. 275)
uzun, ak benekli, parıl parıl eden kıvrılarak mavi bir yılan iner,(Kemal, TH, s. 359)
yamaca yapışmış, her salkımı kehribar olan bağlar (Kemal, TH, s. 243)
yanına yönüne sevinç dağıtan, ışık saçan bir yüz (Kemal, TH, s. 397)
yeni getirilen haremi dişi kedi (Kemal, TH, s. 229)
yan odadaki sakız kokan yatak (Kemal, TH, s. 19)
yepyeni başlayan ülke (Kemal, TH, s. 277)
yere tap tap düşen iri damlalar (Kemal, TH, s. 405)
yeryüzünde az görülen insanlardan biri (Kemal, TH, s. 275)
yukarı sıçrayan balıklar(Kemal, TH, s.77)
yuvalarından öfkeyle dışarı uğrayan öfkeli arılar(Kemal, TH, s.77)
yüreği bir kuşun yüreği gibi çabuk çabuk atan Nişancı (Kemal, TH, s. 204)

yüzünden iyilik akan bir paşa (Kemal, TH, s. 101)

2. 1.1. 3. Çokluk Eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce çokluk eki almış sözcük gelir. 9 örnekte bu özellik yer alır:

Selahattin Eyyubiye atlar yetiştiren haralar (Kemal, TH, s. 232)

aydınlıklar saçan balık sürüleri (Kemal, TH, s. 226)

durmadan güzellikler yaşayan, durmadan yaratan insan (Kemal, TH, s. 332)

evler yakan, hanümanlar söndüren dostlar (Kemal, TH, s. 44)

içine koltuklar, sandalyeler konan tekne (Kemal, TH, s. 351)

mavi ışıklar saçan gemi (Kemal, TH, s. 207)

zeytinlerin arasından bir ışık seli olarıktan akıp ipiltiler fişkiran balıklarıyla denize kavuşan çay (Kemal, TH, s. 229)

2. 1.1. 4. Hal ekleri + “-(y)An” Sıfat Fiili

2. 1. 1. 4. 1. Yönelme durumu eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce yönelme durumu eki almış sözcük gelir. 54 örnekte bu özellik yer alır:

ağacın altına gelen karayılan (Kemal, TH, s. 297)

akıllarına gelen gelmeyen çok çok güzel yiyecek (Kemal, TH, s. 154)

Altaylardan atılıp da Alp dağlarının göbeğine saplanan oklar (Kemal, TH, s. 123)

arkasına dönen Zehra (Kemal, TH, s. 309)

askerleri dağlara süren Enver Paşa (Kemal, TH, s. 366)

ayağa kalkan kadınlar (Kemal, TH, s. 165)

ayı aya, yıldızı yıldıza benzemeyen, ucu yere değen kocaman bir bayrak (Kemal, TH, s. 113)

bacaklarına sürünen Abbas (Kemal, TH, s. 263)

birbirlerine benzeyen kara adamlar (Kemal, TH, s. 265)

böylesine dalmış aynaya bakan kız (Kemal, TH, s. 309)

bu yandan o yana, o yandan bu yana kayan kaygan böceklerinin suyun altındaki gölgeleri (Kemal, TH, s. 321)

Çanakkale'ye giden hiçbir delikanlı, hiçbir çocuk (Kemal, TH, s. 246)

çekirge sürüsü gibi üstümüze gelen düşman (Kemal, TH, s. 226)

denize inen pınar(Kemal, TH, 85)

denizin sesine karışan ses (Kemal, TH, s. 253)

düşmanın kalıntılarını yüce İzmir'de denize döken yüce, kahraman oğlu kahraman millet. (Kemal, TH, s. 118)

evlere verilen birer kovan bal (Kemal, TH, s. 276)

Fırata fırlatılan kanlı gövdeler (Kemal, TH, s. 218)

gelip karşısına dayanan ölüm (Kemal, TH, s. 344)

gözleri dışarı uğramış, şaşkınlıkla donlarına işeyen kızlar (Kemal, TH, s. 360)

güneyde denize inenbir uçurum(Kemal, TH, s. 360)

hiçbir yaratığa benzemeyen yaratıklar (Kemal, TH, s. 421)

hücumu kalkan bir alay (Kemal, TH, s. 221)

iskeleye yanaşan ışık topu(Kemal, TH, s.50)

İstanbul'a giden vapur (Kemal, TH, s. 28)

işimize gelen iyi bir para (Kemal, TH, s. 244)

işine gelmeyen her bir şey (Kemal, TH, s. 311)

işini iyi yapmaya çalışan insanlar (Kemal, TH, s. 277)

kadınların arasından ayrılıp erkeklerin içine gelen Melek Hatun (Kemal, TH, s. 274)

kadınların arasından ayrılıp erkeklerin içine gelen Melek Hatun (Kemal, TH, s. 274)

Kadri Kaptanın teknesiyle kasabaya giden Poyraz (Kemal, TH, s. 285)

kaymadan yan yana, üst üste duran yıldızlar (Kemal, TH, s. 12)

kendilerine gelen kadınlar (Kemal, TH, s. 197)

kırmızıya çalan bir renk(Kemal, TH, s. 84)

kırmızıya çalan yer(Kemal, TH, s. 84)

köye gelen koltuk değnekli, bir deri bir kemik kalmış, ana, ana, ana!
diye bağırarak giden asker (Kemal, TH, s. 210)

mavi kartal olup mavi bulutların içine giren, mavi denizin üstünden
uçarak gelip karlı mavi kayalıkların üstüne konan (Kemal, TH, s. 205)

ona değen kurşunlar(Kemal, TH, s. 25)

onun ayak bileklerine sürünen Abbas (Kemal, TH, s. 263)

öldürmeye gelen bir adam (Kemal, TH, s. 391)

önüne gelen bağ (Kemal, TH, s. 362)

parça parça denize düşen gökler(Kemal, TH, s. 30)

sıcacık, içe işleyen, karasevdadan deli olan, ta yüreğinin köküne işleyen
eski günlerin sesi. (Kemal, TH, s. 203)

suya düşen balık (Kemal, TH, s. 284)

Şükrü efendinin onuruna verilen yemek (Kemal, TH, s. 285)

tabancası senin sesine benzeyen adam (Kemal, TH, s. 264)

teknenin ondan sonra iskeleye varan kaptanı (Kemal, TH, s. 345)

Torosların Akdenize bakan etekleri (Kemal, TH, s. 415)

ülkeyi bugünlere getiren kahraman,akıllı, yiğit insanlar (Kemal, TH, s.
277)

üst üste çıkan askerler (Kemal, TH, s. 189)

üst üste çırpınan balıklar (Kemal, TH, s. 285)

üst üste, sırt sırta yatan askerler (Kemal, TH, s. 376)

Yunanistandan bu cennet vatana gelen bir Türk (Kemal, TH, s. 288)

zeytinlerin arasından bir ışık seli olarkten akıp ipiltiler fişkiran
balıklarıyla denize kavuşan çay (Kemal, TH, s. 229)

2. 1.1. 4. 2. Bulunma Durumu Eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce bulunma durumu eki almış sözcük bulunur. 44 örnekte bu özellik yer alır:

bahçelerde çalışan işçiler (Kemal, TH, s. 267)

uzun büyük tasta tüten tarhana (Kemal, TH, s. 195)

Ağaefendiyi iskelede gören Kaptan (Kemal, TH, s. 291)

arkada duran üç kişi (Kemal, TH, s. 384)

arkada kalan Zehra (Kemal, TH, s. 35)

ateşte eriyen tereyağı (Kemal, TH, s. 193)

aşağıda çırpınan balıklar (Kemal, TH, s. 326)

ayakta duran yol arkadaşları (Kemal, TH, s. 175)

bahçede çalışan işçiler (Kemal, TH, s. 267)

başuçlarında duran kaçak Hasan (Kemal, TH, s. 326)

bizim evde çalışan kadınlar (Kemal, TH, s. 301)

cennette olan babalarımız (Kemal, TH, s. 328)

çiftlikten binbir biçimde gözükən deniz (Kemal, TH, s. 226)

çocuk denecek yaşta gözükən genç bir kız (Kemal, TH, s. 350)

doktor arkadaşımın evinde çalışan Esmenin köyü (Kemal, TH, s. 318)

doktor Halik Rifatın yanında çalışan Esmen (Kemal, TH, s. 314)

doktor Salman Saminin yanında çalışan Emine (Kemal, TH, s. 314)

doktorlarda çalışan kadınlar (Kemal, TH, s. 302)

doktorların yanında çalışan kadınları çocukları (Kemal, TH, s. 313)

göğsümde sallanan altın madalya (Kemal, TH, s. 343)

her zaman eli tetikte olan kişiler (Kemal, TH, s. 15)

ince belli bardakta tüten, kokusu salonu dolduran çay (Kemal, TH, s. 231)

karın üstünde yatan arkadaşlar (Kemal, TH, s. 123)

karşı yüksek tepenin yamacında tüten yeşillik (Kemal, TH, s. 360)

köyün ortasında yükselen çınar (Kemal, TH, s.11)

közde pişen balıklar (Kemal, TH, s. 132)

közlerin üstünde kızaran, tüten balıklar (Kemal, TH, s. 133)

kumda seğiren yüzlerce kuma belenmiş kanlı meme (Kemal, TH, s. 218)

kumların üstünde seğiren kanlı memeler (Kemal, TH, s. 216)

küçük bir gümüş tepside tüten bir kahve fincanı (Kemal, TH, s. 310)

küçük kızının yanında oturan onun yaşıtı kız (Kemal, TH, s. 360)

masanın üstünde duran dürürlü büyük kağıt (Kemal, TH, s. 232)

Hüsmenin öncülüğünde giden ırgatlar (Kemal, TH, s. 269)

oltanın ucunda sallanan balık (Kemal, TH, s. 284)

on yedi on sekiz yaşlarında gözükən, bir deri bir kemik kalmış, avurdu avurduna geçmiş, kocaman iri mavi gözleri çukura kaçmış, açıklıktan, yorgunluktan bir çocuk kadar kalmış bir Osmanlı (Kemal, TH, s. 100)

ortalıkta dolaşan bir kişi (Kemal, TH, s. 416)

seher vaktinde kokan deniz (Kemal, TH, s. 219)

sevinçten taşan, derisinden neşe fişkırın, yerinde duramayan, gençleşmiş, pırıl pırıl gözleriyle yeni bir Ağaefendi (Kemal, TH, s. 227)

şu kocaman güneşin altında şırıldayan ışıklar (Kemal, TH, s.10)

tepeden başlayıp İncirli koyakta biten düzlük (Kemal, TH, s. 243)

tepeden tırnağa kan içinde seğiren memesine saldıran kartal (Kemal, TH, s. 216)

üstteki mavi gökte uçuşan uzun, güzel gagalı som mavi yağmuncuk kuşları (Kemal, TH, s. 152)

yanlarında gelen ırgat (Kemal, TH, s. 259)

yörelerinde açan yabangülleri(Kemal, TH, s. 47)

2. 1. 1.4. 3. Ayrılma Durumu Eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce ayrılma durumu eki almış sözcük bulunur. 33 örnekte bu özellik yer alır:

Anadoludan gelen Rumlar (Kemal, TH, s.54)

beni hayata yeniden kavuşturan, bu dünyada yalnız, tek başına kalmadığımı bildiren bu mektup (Kemal, TH, s. 302)

benim yüreğimden çıkan kılam (Kemal, TH, s. 256)

bir başlayınca bir daha aklından çıkmayan memeler (Kemal, TH, s. 396)

bir sözü iki edilmeyeni konuşunca insanları taa yüreğinden yakalayan, atlara, kuşlara, geyiklere, çiçeklere, ağaçlara, beylere, paşalara sözünü dinleten Hasan (Kemal, TH, s. 130)

bu savaşları yaşamamış, en azından savaştan dönmeyen bir kişisi olmayan bir tek kişi (Kemal, TH, s. 251)

Çanakaleden gelen bütün yaralılar (Kemal, TH, s. 338)

deniz kokusunun içinden gelen hoş olmayan koku (Kemal, TH, s. 368)

denizden esen ince yel (Kemal, TH, s. 374)

düşmanla kanının son damlasına kadar çarpışarak taburundan kalan tek kişi (Kemal, TH, s. 123)

Geliboludan gelen yaralılar (Kemal, TH, s. 386)

general arkadaşımın gelen mektup (Kemal, TH, s. 302)

gökten sağılan yumulup birer toprak olmuş kartallar (Kemal, TH, s. 389)

insanı sevinçten uçuran, başını döndüren, bin yıllık cenneti bir anlık da olsa insanın yüreğinin köküne oturtup onu tadılmamış mutluluklara, yaşanmamış, görülmemiş diyarlara, renklere alıp götüren belki de tek koku. (Kemal, TH, s. 29)

kayalardan inen keçiler, oğlaklar (Kemal, TH, s. 422)

kan içmekten hoşlanan bir solucan (Kemal, TH, s. 320)

kimseye söylemediğin, seni insanlığından utandıran bir dert (Kemal, TH, s. 305)

kovanlardan kaçan arılar (Kemal, TH, s. 341)

kuzeyden gelen yoğun bulutlar (Kemal, TH, s. 413)

merdivenden gelen ayak sesleri (Kemal, TH, s. 369)

musluktan akan aydınlık su (Kemal, TH, s. 229)

musluktan akan suyun sesi (Kemal, TH, s. 254)

mutluluktan taşan insanlar (Kemal, TH, s. 406)

sevinçten taşan, derisinden neşe fişkırان, yerinde duramayan, gençleşmiş, pırıl pırıl gözleriyle yeni bir Ağaefendi (Kemal, TH, s. 227)

sevinçten uçuran bir sabah (Kemal, TH, s. 257)

şimdiye kadar hiç bilmediğim, ayaklarını yerden kesen, başını döndüren bir büyü (Kemal, TH, s. 228)

Şükrü efendiden alınan paralar (Kemal, TH, s. 268)

tekneden çıkan yaşlı adam (Kemal, TH, s. 330)

tunçtan koşan bir ceylan heykeli (Kemal, TH, s. 52)

yerin altından çıkan dumanlar (Kemal, TH, s. 164)

yoldan gelen arkadaşı (Kemal, TH, s. 295)

Yunanistandan gelen köylüler (Kemal, TH, s. 230)

yüreğinin kökünden kopan kanatlı sözler (Kemal, TH, s. 129)

2. 1. 1.4. 4. Belirtme Durumu Eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce belirtme durumu eki almış sözcük bulunur. 49 örnekte bu özellik yer alır:

İstiklal Harbi'nin isimsiz, hakkı yenmiş, Yunanı denize döken kahramanlarından biri (Kemal, TH, s. 346)

adayı sarsan bir gök gürültüsü (Kemal, TH, s. 29)

ağaçların dallarını kıran yeller (Kemal, TH, s. 404)

aralık ayının gökte kartalları donduran borası, tipisi, fırtınası. (Kemal, TH, s. 98)

askeri kırdıran Enveri Paşa (Kemal, TH, s. 199)

insanı acıktıran güzel kokusu (Kemal, TH, s. 193)

battaniyeleri kaldıran adam (Kemal, TH, s.55)

bir sözü iki edilmeyeni konuşunca insanları taa yüreğinden yakalayan, atlara, kuşlara, geyiklere, çiçeklere, ağaçlara, beylere, paşalara sözünü dinleten Hasan (Kemal, TH, s. 130)

birbirini öldüren biz tuhaf insanoğlu (Kemal, TH, s. 283)

bizi tanımayan diyarlar (Kemal, TH, s. 319)

bu atları duyan, gören atçı Araplar (Kemal, TH, s. 232)

bu sözleri duyan Ağafendi (Kemal, TH, s. 295)

bunlar gibi birbirlerini öldüren çok familya (Kemal, TH, s. 319)

bütün adaları soyan, evleri yakan, bütün ağaçları kesen o asker (Kemal, TH, s. 140)

canını kurtaran adam (Kemal, TH, s. 264)

çınarın altında kendisini bekleyen karısının, gelinlerinin torunlarının yanı (Kemal, TH, s. 314)

çınarın altında onları gören köylüler (Kemal, TH, s. 221)

çocuklarının yolunu gözleyen bir kimse (Kemal, TH, s. 185)

deliren,kuduran dalgaları kavak boylarını aşan denizler (Kemal, TH, s. 202)

bölüğünü taburunu arayan askerler (Kemal, TH, s. 123)

fili göremeyen gözler (Kemal, TH, s.64)

gecenin karanlığında bir karartıyı gören bir insan (Kemal, TH, s. 13)

gözleri kamaştıran bir ışık (Kemal, TH, s. 31)

havayı koklayan burun delikleri (Kemal, TH, s. 368)

her hali soyluluğunu gösteren adam (Kemal, TH, s. 273)

ince belli bardakta tüten, kokusu salonu dolduran çay (Kemal, TH, s. 231)

insanı sevinçten uçuran, başını döndüren, bin yıllık cenneti bir anlık da olsa insanın yüreğinin köküne oturtup onu tadılmamış mutluluklara, yaşanmamış, görülmemiş diyarlara, renklere alıp götüren belki de tek koku. (Kemal, TH, s. 29)

insanın bedenini yumuşatan bir koku (Kemal, TH, s. 231)

işlemeli, işlemeleri insanı büyüleyen keçeler (Kemal, TH, s. 165)

insanı büyüleyen bir şeyler (Kemal, TH, s. 228)

karların gözü alan ipiltileri (Kemal, TH, s. 413)

köyde kalıp künyeleri gelmiş çocuklarını bekleyen dört kadın (Kemal, TH, s. 206)

közlerin üstünü saran balık yağlarının dumanları (Kemal, TH, s. 313)

kulakları sağır edercesine yeri göğü inleten davullar, zurnalar... (Kemal, TH, s. 117)

motoru çalıştıran baytar (Kemal, TH, s. 28)

onların kovanlara gittiğini duyan Baytar (Kemal, TH, s. 335)

onu etkileyen alçakgönüllü insanlar (Kemal, TH, s. 230)

onu kahreden bir acıma (Kemal, TH, s. 293)

onun sesini duyan Ağafendi (Kemal, TH, s. 394)

onun sesini duyan Melek Hatun (Kemal, TH, s. 230)

onun yürüdüğünü gören öteki eli kağıtlılar (Kemal, TH, s. 313)

pusuyu kuran yedi kişi (Kemal, TH, s. 24)

rahat, işini bilir, yumşak, alçakgönüllü, ağır ağır konuşan, sesini yükseltmeyen, bir adam (Kemal, TH, s. 247)

senin canını kurtaran Erzurumlu arkadaşın adı (Kemal, TH, s. 267)

sözü söyleyen insan (Kemal, TH, s. 250)

şimdiye kadar hiç bilmediğim, ayaklarını yerden kesen, başını döndüren bir büyü (Kemal, TH, s. 228)

yel ile esen, savrulan, gözümüzü kamaştırın yamaçlar (Kemal, TH, s. 190)

zeytinliği bölen çay (Kemal, TH, s. 225)

zindanda bile arkadaşını unutmayan bir insan, bir arkadaş, bir dost (Kemal, TH, s. 303)

2. 1.1. 4.5. Tamlayan Durumu Eki + -(y)An Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce tamlayan durumu eki almış sözcük bulunur. 1 örnekte bu özellik görülür:

evlerin tüten bacaları (Kemal, TH, s. 412)

2. 1. 1. 5. İyelik eki + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce iyelik eki almış sözcük bulunur. 19 örnekte bu özellik görülür:

bütün Arabistan’ın sultanı olan Emir Selahattin(Kemal, TH, s.64)

memeleri kesilen kadınlar (Kemal, TH, s. 307)

eli titreyen sultan (Kemal, TH, s. 197)

adamı asmaktan başka işi olmayan adam (Kemal, TH, s. 139)

aklı olan bir adam(Kemal, TH, s. 20)

bahçesinde portakal ağaçları olan bir ev (Kemal, TH, s. 351)

bu savaşları yaşamamış, en azından savaştan dönmeyen bir kişisi olmayan bir tek kişi (Kemal, TH, s. 251)

bu ülkenin gözbebeği olan adam (Kemal, TH, s. 300)

dağlarda sarayı bulunan kuşların padişahı(Kemal, TH, s. 47)

daha boyası kokan yepyeni bir araba (Kemal, TH, s. 222)

dibek kahvesi içen bir ev (Kemal, TH, s. 353)

eli ayağı tutmayan yaşlısı olan evler (Kemal, TH, s. 416)

en çok zeytin ağacı olan bir Rum (Kemal, TH, s. 243)

kadını okumayan bir ülke (Kemal, TH, s. 393)

kendisini buraların kralı sanan adam (Kemal, TH, s. 355)

künyeleri gelen üç oğlumun dokuz yavrusu (Kemal, TH, s. 321)

şıp şıp kanları damlayan memeler (Kemal, TH, s. 396)

Tanrının öz oğlu olan, gariban dünya güzeli kızlarıyla, bir çocuğun
oyuncağıyla oynar gibi oynayan, yüreği nasır bağlamış bir adam
(Kemal, TH, s. 298)

ucu bucağı gözükmeyen bir düzlük (Kemal, TH, s. 94)

2. 1.1. 6. Edat + “-(y)An” Sıfat Fiili

2. 1. 1. 6. 1. “İle” Edatı İle Kurulan “-(y)An” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce “ile” edatı yer alır. 6 örnekte bu özellik görülür:

alabildiğine hızla giden denize (Kemal, TH, s. 152)

çığıltılarla akan çay (Kemal, TH, s.76)

Dumlupınar’ı düşman askerlerinin cesetleriyle dolduran yüce halk
(Kemal, TH, s. 118)

tatlı, bin bir çiçek kokusuylan akan sular (Kemal, TH, s. 362)

yel ile esen, savrulan, gözümüzü kamaştıran yamaçlar (Kemal, TH, s. 190)

yumşak, sevgiyle bakan, iyilik dolu gözler (Kemal, TH, s. 110)

2. 1. 1. 6. 2. “Gibi” Edatıyla Kurulan “-(y)An” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce “gibi” edatı yer alır. 11 örnekte bu özellik görülür:

ayakta ölü gibi duran bu insanlar (Kemal, TH, s. 331)

beşik gibi sallanan ada (Kemal, TH, s. 29)

elleri koynunda kalmış, konuşmayı unutmuş, kendinden geçmiş, uyur
gezer gibi dolaşan kişi (Kemal, TH, s.67)

gerilmiş bir yay gibi duran Ağaefendi (Kemal, TH, s. 290)

gök gibi gürleyen alkışlar (Kemal, TH, s. 123)

hışım gibi yağan yağmur (Kemal, TH, s. 389)

hışım gibi yağan yağmur (Kemal, TH, s. 405)

ışık gibi akan çay (Kemal, TH, s. 226)

içlerinde ayakyolu olan, bacaları dumanı olduğu gibi çeken evler (Kemal, TH, s. 405)

Tanrının öz oğlu olan, gariban dünya güzeli kızlarıyla, bir çocuğun oyuncağıyla oynar gibi oynayan, yüreği nasır bağlamış bir adam (Kemal, TH, s. 298)

yukarıdan bir perde gibi inen yağmur(Kemal, TH, s. 34)

2. 1. 1. 6. 3. “Kadar” Edatıyla Kurulan “-(y)An” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce “kadar” edatı yer alır. 9 örnekte bu özellik görülür:

Araret dağlarından Karadeniz’e kadar uzayan sarp dağ silsilesi (Kemal, TH, s. 97)

çantaları odalara kadar getiren adamlar(Kemal, TH, s.51)

çınarların dibine kadar yuran dalgalar(Kemal, TH, s. 32)

denizlere kadar inen kısa sırmalı şalvarlar (Kemal, TH, s. 113)

dizine kadar inen yanları işlemeli şalvar(Kemal, TH, 87)

kayalık dağı yarararak köye kadar çıkan ışık (Kemal, TH, s. 207)

omuzlarının üstüne kadar düşen ışıklı sarı saçlar(Kemal, TH, s.73)

uzun, belime kadar gelen naneler(Kemal, TH, 85)

yüreklerinin köküne, iliklerine kadar işleyen tat (Kemal, TH, s. 370)

2. 1. 1. 7.+çA Eşitlik Eki ile Kullanılan “-(y)An” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, +çA eşitlik ekini almış sözcük bulunur. 1 örnekte bu özellik görülür:

bana bağrını cömertçe açan bu mübarek deniz (Kemal, TH, s. 278)

2. 1. 1. 8. -mAk İsim Fiili + “-(y)An” Sıfat Fiil Kullanımı

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-mAk” isim fiil eki almış sözcük bulunur. 2 örnekte bu özellik görülür:

savaş sözü duymak istemeyen bir insan (Kemal, TH, s. 257)

yemek içmek bilmeyen bu insanoğulları (Kemal, TH, s. 421)

2. 1. 1. 9. -mİş, -mUş Sıfat Fiili+ “-(y)An” Sıfat Fiil Kullanımı

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-mİş / -mUş sıfat fiil eki” almış sözcük bulunur. 7 örnekte bu özellik görülür:

arka arkaya dizilmiş uçan balıklar(Kemal, TH, s.77)

çiftlikten adaya kadar uyurgezer olmuş dolaşan Ağaefendi (Kemal, TH, s. 227)

ışık olmuş akan çay(Kemal, TH, s. 226)

ipilti yumağı olmuş oynaşan, ulu çınarın altındaki pınar (Kemal, TH, s. 227)

kana, kuma belenmiş seğiren bir meme (Kemal, TH, s. 389)

kesilip kumların üstüne atılmış, seğiren, kanayan, dolgun memeler (Kemal, TH, s. 311)

2. 1. 1.10. Zarf Fiil+ -(y)An Sıfat Fiil

2. 1. 1.10. 1. “-(Ip /-(U)p” Zarf Fiili + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-(Ip /-(U)p” zarf fiil eki almış sözcük bulunur. 13 örnekte bu özellik görülür:

Ağaefendinin içinden taşıp gelen sevinç, mutluluk (Kemal, TH, s. 305)

anız pırıltıları içinde denize doğru bir kaşık sapı gibi uzayıp giden düzlük (Kemal, TH, s. 360)

eski günlerde olup bitenler (Kemal, TH, s. 277)

güneşte yanıp sönen balık (Kemal, TH, s. 324)

insanı sevinçten uçuran, başını döndüren, bin yıllık cenneti bir anlık da olsa insanın yüreğinin köküne oturtup onu tadılmamış mutluluklara,

yaşanmamış, görülmemiş diyarlara, renklere alıp götüren belki de tek koku. (Kemal, TH, s. 29)

karanlığa karışıp çakıl taşlarının üstüne düşüp kırılan bardak (Kemal, TH, s. 211)

Kavlak Remzi tarafından yıkılıp talan edilen kilise (Kemal, TH, s. 277)

o yeşil bilye gibi dönüp duran gözlü Nişancı Veli (Kemal, TH, s. 117)

ona kıyamayıp öldürmeyen adam (Kemal, TH, s. 356)

ortalığı kasıp kavuran yeller (Kemal, TH, s. 413)

önünden geçip giden kediler (Kemal, TH, s. 229)

Sarıkamış dağlarında donup donup ölen, Cemalle Hamdinin şehit babaları (Kemal, TH, s. 327)

uzaklaşıp giden tekne (Kemal, TH, s. 208)

2. 1. 1.10. 2. –ArAk Zarf Fiili+ “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-ArAk” zarf fiil eki almış sözcük bulunur. 9 örnekte bu özellik görülür:

bağırarak konusan, köpürmüş ağaefendi(Kemal, TH, s. 38)

bir top olmuş hışlıyarak inen kartallar (Kemal, TH, s. 286)

dokuduğu kilimi bırakarak gelen Şerife Hatun (Kemal, TH, s. 268)

eli koca bayraklı, yanında bir efe sürüsü, önlerinde davul zurnayla zeybek oynayarak gelen Kavlak Remzi’yi gören halk (Kemal, TH, s. 113)

gökte süzülerek giden kuşun katarları (Kemal, TH, s. 252)

kanatlarını çarparak uçan bir kuş(Kemal, TH, s.72)

köye gelen koltuk değnekli, bir deri bir kemik kalmış, ana, ana, ana! diye bağırarak giden asker (Kemal, TH, s. 210)

kumların üstünde kanları akarak seğiren memeler (Kemal, TH, s. 395)

patlayarak sağılan yıldırımlar(Kemal, TH, s. 29)

2. 1. 1.10. 3.-mAdAn Zarf Fiili + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce,“-mAdAn” zarf fiil eki almış sözcük bulunur. 2 örnekte bu özellik görülür:

baharda açtığını kimseye göstermeden açan ilk çiçek(Kemal, TH, s.72)
durmadan çakan şimşekler(Kemal, TH, s. 29)

2. 1. 1.10. 4. -DIkçA , -DUkçA Zarf Fiili + “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-DIkçA , -DUkçA” zarf fiil eki almış sözcük bulunur.1 örnekte bu özellik görülür:
her su değiştiğe solan balık (Kemal, TH, s. 284)

2. 1. 1.10. 5. -mAktA Zarf Fiili+ “-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce,“-mAktA” zarf fiil eki almış sözcük bulunur.2 örnekte bu özellik görülür:

bütün batmakta olan gemiler (Kemal, TH, s. 106)
ısınmakta olan su(Kemal, TH, s. 19)

2. 1. 1.10. 6. -IncA, -UncA Zarf Fiili +”-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-IncA / -UncA” zarf fiil eki almış sözcük bulunur. 4 örnekte bu özellik görülür:

pınarın aktığı yol boyunca yürüyen Zehra denize kadar mavi çiçekler açmış yoğun yarpuz kokusu (Kemal, TH, s. 309)

güneşe gelince balkıyan, denizin mavisine kırmızı, pembe ışıklar saçan balıklar (Kemal, TH, s. 284)

güneşe gelince menevişleyen tabanca(Kemal, TH, s. 26)

2. 1. 1.10. 7. “-ArAktAn” Zarf Fiili+”-(y)An” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)An” sıfat fiil eki almış sözcükten önce, “-ArAktAn” zarf fiil eki almış sözcük bulunur. 1 örnekte bu özellik görülür:

suyun dibinde bir ışıltı olaraktan akan balık sürüleri (Kemal, TH, s. 152)

2.1.2. “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili

Bu geniş zaman sıfat fiili ile ilgili olarak araştırmacıların yapmış olduğu açıklamalar şu şekildedir:

Korkmaz, eklendiği fiili bir şahsın veya bir nesnenin vasfı durumuna sokan bu sıfat-fiilin, zaman kapsamının şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir genişlikte olduğunu söyler (Korkmaz, 2003: 950).

Eraslan, bu ekin Eski Türkçeden beri zaman ve şekil eki durumuna geçip, geniş zaman çekimi kurduğunu dile getirir (Eraslan, 1980: 29).

Banguoğlu “-ir” sıfat-fiillerinin daha az sınırlanmış bir şimdiki zaman anlatımı ve daha nispî bir kılıcı anlam taşıdığını söyler (Banguoğlu, 2004: 425).

Çağatay, Osmanlıcadaki sıfat-fiiller konusuna yer verdiği çalışmasında -ar/-er ekinin -an/-en sıfat-fiiline oranla daha fazla bir işin daimiliğini, onun vasfını gösteren bir anlam sezdirmekte olduğunu ifade eder (Çağatay, 1978: 222).

Ercilasun’a göre Eski Türkçe’de ek daha çok -Ur biçiminde kullanılmıştır (Ercilasun, 1983: 116).

Üstüner, “-r/-maz” eklerinin şimdiki zaman ve gelecek zamanı da kapsayan belirsiz geniş zaman ortacı yaptığını ifade eder. Ayrıca ekin Eski Türkçe devresinden beri bütün Türk lehçelerinde kullanılan geniş zaman sıfat-fiil eki olduğunu sile getirir (Üstüner 2000: 160).

Üstüner’e göre sıfat-fiil eklerinin olumsuz şekilleri, sıfat-fiil ekinin önüne -mA olumsuzluk eki getirilerek ve ekte herhangi bir değişiklik olmadan meydana geldiği halde, bu sıfat-fiil ekinin olumlu ve olumsuz şekilleri birbirinden farklıdır (Üstüner, 2000: 160).

Üstüner ayrıca, ekin Eski Türkçede çoğunlukla sıfat olarak ve geniş zaman ifade eden yüklem ismi olarak kullanılan fiilimsiler türettiğini, olumsuz şekli olan -mAz ekiyle ise daha çok sıfat ve olumsuz yüklem ismi olarak kullanılan sıfat-fiiller yapıldığını ifade eder (Üstüner, 2000: 163).

Üstüner’e göre “-Ar” sıfat-fiilleri iyelik ekleri almaksızın yan cümlelerin yüklemi görevini üstlenirler ve temel cümlelerin herhangi bir unsuruna sıfat olurlar. r/-Ar sıfat-fiil eki, cümlede ismi hareket özelliğiyle niteleyen sıfatlar türetir (Üstüner 2000: 165).

Bayraktar'a göre bu ek, tüm sıfat-fiil ekleri içinde en fazla çeşitte kullanılabilen ektir (Bayraktar, 2000: 44).

Bozkurt, Türkiye Türkçesinde geniş zaman anlamı taşıyan bu sıfat-fiil ekinin -ır/-ir/, -ar/-er, -ur/ür ve -r biçimlerinin kullanıldığını, yalnız halde kullanımının yanında “gibi” edatıyla da kullanımını olduğunu ifade eder (Bozkurt, 1999: 336).

Geniş zaman kendi içinde geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman kavramlarını da barındırır.

Bu çalışmada yalnızca sıfat görevinde kullanılan, “-Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiili incelenmiştir.

2.1.2.1. Tek Başına Sıfat Görevinde Olan “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-r, -Ar/-Ir /-Ur” sıfat fiil eki almış sözcük kendisinden önce gelen bir sözcük olmaksızın sıfat görevi yüklenir. 8 örnekte bu özellik yer alır:

güler yüz (Kemal, TH, s. 291)

kaynar su (Kemal, TH, s. 45)

kaynar sular (Kemal, TH, s. 290)

kıpırdar hal (Kemal, TH, s. 95)

konuksever komşular (Kemal, TH, s. 313)

koşar adım (Kemal, TH, s. 376)

Bu grupta yer alan sıfat fiil yapılarından iki örnekte ikileme biçiminde kullanım vardır:

oynar oynar canlı balıklar (Kemal, TH, s. 134)

iler tutar yerler (Kemal, TH, s. 332)

2.1.2.2. Yalın İsim+ “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiilli

Bu grupta “-r, -Ar/-Ir /-Ur” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yalnız haldedir. Burada yalnız halden kasıt, isim çekim eki almamış sözcüktür. 11 örnekte bu özellik görülür:

deniz görür en güzel oda (Kemal, TH, s. 287)

bu dünyanın kurduyla kuşuyla, karıncası, eşekarısı, örümceğiyle barışık, her yaratığa yüreğindeki sevgiyle açık, az bulunur bir kişi (Kemal, TH, s. 275)

gök gürler gibi bir alkış (Kemal, TH, s. 119)

2.1. 2.3. Hal ekleri + “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili

2.1.2.3.1.Yönelme Durumu Eki + “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili

Bu grupta “-r, -Ar/-Ir /-Ur” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yönelme durumu eki almıştır. 8 örnekte bu özellik görülür:

cennete benzer cennet (Kemal, TH, s. 328)

gelenlere benzer başka adamlar (Kemal, TH, s. 265)

hırıltıya benzer sesler (Kemal, TH, s. 371)

inceden ağıda benzer uğuldamlar (Kemal, TH, s. 368)

insana benzer insan (Kemal, TH, s. 327)

insana benzer insanlar (Kemal, TH, s. 328)

sultana yakışır güzel kumaşlar (Kemal, TH, s. 206)

o adama benzer hiçbir adam (Kemal, TH, s. 262)

2.1.2.4.İyelik Eki+ “-r,-Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili

Bu grupta “-r, -Ar/-Ir /-Ur” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük iyelik eki almıştır. 3 örnekte bu özellik görülür:

hatırı sayılır bir kalabalık (Kemal, TH, s. 312)

rahat, işini bilir, yumşak, alçakgönüllü, ağır ağır konuşan, sesini yükseltmeyen, güven veren bir adam (Kemal, TH, s. 247)

sözü dinlenir bir adam (Kemal, TH, s. 111)

2.1.2.5.-mAz Sıfat Fiili ile Birlikte Kullanılan “-r,-Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili

Bu grupta “-r, -Ar/-Ir /-Ur” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “-mAz” sıfat fiil eki almıştır. 6 örnekte bu özellik görülür. Bu kullanımlar aynı zamanda ikileme özelliği gösterir:

olur olmaz yerler(Kemal, TH, s. 94)

duyulur duyulmaz bir ses (Kemal, TH, s. 193)

duyulur duyulmaz bir ses (Kemal, TH, s. 299)

duyulur duyulmaz bir ses(Kemal, TH, s. 34)

duyulur duyulmaz ölü bir ses (Kemal, TH, s. 132)

duyulur duyulmaz sesler (Kemal, TH, s. 255)

2.1. 3. “-mAz” Sıfat Fiili (Geniş Zamanın Olumsuzu)

“-mAz” ekinin, olumsuz geniş zaman anlamlı sıfat-fiiller yapma göreviyle kullanıldığı, birleşik yapılı fiiller oluşturdukları, sıfat olarak kullanılan sıfat-fiiller türetmenin yanında kalıcı isimler yaptıkları bilinir.

Ek ile ilgili araştırmacıların yapmış oldukları açıklamalar şu şekildedir:

Bang, eki “-maz/-mez<-ma/-me ‘olumsuzluk unsuru’ + -z ‘fiilden isim yapma eki’, -ma/- me< *ama-,*eme-, *uma-, *üme-, “ ‘bırakmak, yapmamak’ anlamlı bir fiil” şeklinde açıklar (Bang, 1923: 3).

Ramstedt, eki “-maz/-mez <-m ‘fiilden isim yapma eki’ + -e ‘olumsuz fiil’ + -r ‘geniş zaman eki’ ve -maz/-mez<-m ‘fiilden isim yapma eki’ + er (<er/ür) “ ‘olmak’ anlamlı er- fiilinin geniş zamanı” biçiminde açıklar (Räsänen, 1957: 136).

Räsänen, Kotwicz’in eki “-mas/-mes < -ma ‘olumsuzluk ya da fiilden isim yapma eki’ + -sız ‘isimden isim yapma eki’ biçiminde açıkladığını ifade eder (Räsänen 1957: 136).

Ergin, “-maz,-mez” ekinin aslında “-ma,-me” menfi eki ile “-z” partisip veya isim yapma ekinin birlesmesinden ortaya çıktığını söyler (Ergin 1982: 336).

Gabain eki, “-maz/-mez <-ma/-me ‘fiilden fiil yapma eki’ + -z ‘-r geniş zaman ekinin -z biçimine girmiş hali” biçiminde açıklar (Gabain 1988: 78).

Eraslan, “Ek, daha Eski Türkçe devresinde şekil ve zaman eki durumuna geçmiş isim-fiil eki olduğunu, sonundaki z ile r’nin ilgisi yolmadığını, menfi fiil gövdelerinin -r ile geniş zaman çekimine rastladığımızı; fakat bunun sadece çekimli fiillerde görülen bir durum olduğunu dile getirir(Eraslan, 1980: 41).

Üstüner, geniş zaman sıfat-fiil ekinin olumsuz şeklinin (-mAz), daha çok sıfat olarak kullanılan sıfat-fiiller türettiğini ifade eder (Üstüner 2000: 166).

Bayraktar ekin, Türkiye Türkçesinde olumsuz geniş zaman anlamlı sıfat-fiil yapma göreviyle kullanımının devam ettiğini ve yalnızca “-maz/-mez” biçimleriyle kullanıldığını dile getirir (Bayraktar 2000: 52).

Bu çalışmada yalnızca sıfat görevinde kullanılan “-mAz” sıfat fiili incelenmiştir.

2.1. 3.1. Tek başına Sıfat Görevinde Olan “-mAz” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcük, kendisinden önce gelen bir sözcük olmaksızın sıfat görevi yüklenir. 6 örnekte bu özellik yer alır:

dayanılmaz bir koku(Kemal, TH, s.54)

dayanılmaz bir özlem (Kemal, TH, s. 255)

dayanılmaz bir poyraz (Kemal, TH, s. 162)

geçilmez dağlar (Kemal, TH, s. 103)

onulmaz acı (Kemal, TH, s. 228)

kalkmaz kollar(Kemal, TH, s. 24)

2.1.3.2. Yalın İsim+ “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yalın haldedir. Burada yalın halden kasıt, isim çekim eki almamış sözcüktür.

8 örnekte bu özellik yer alır:

iflah olmaz yaralar (Kemal, TH, s. 331)
it barınamaz evleriniz (Kemal, TH, s. 321)
kepir taşlı, ot bitmez bir dağın yamacı (Kemal, TH, s. 339)
kıraç, ot bitmez toprağımız (Kemal, TH, s. 321)
kurşun geçirmez bir karanlık (Kemal, TH, s. 29)
ot bitmez bir durum (Kemal, TH, s. 352)
soluk aldırmaz karanlık (Kemal, TH, s. 49)
sümüklü, beş para etmez adam (Kemal, TH, s. 130)

2.1.3.3. Hal Ekleri + “-mAz” Sıfat Fiili

2.1.3.3.1. Yönelme Durumu Eki + “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yönelme durumu eki almıştır. 2 örnekte bu özellik yer alır:

hiçbir mahlukata benzemez bir şey (Kemal, TH, s. 420)
senin aklına gelmez teklifler (Kemal, TH, s. 23)

2.1.3.3.2. Belirtme Durumu Eki+ “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük belirtme durumu eki almıştır. 3 örnekte bu özellik yer alır:

göz gözü görmez bir karanlık (Kemal, TH, s. 187)
göz gözü görmez bir karanlık (Kemal, TH, s. 29)
göz gözü görmez hal (Kemal, TH, s. 101)

2.1.3.3.3. Tamlayan Durumu Eki + “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük tamlayan durumu eki almıştır 1 örnekte bu özellik yer alır:

bir düşün unutulmaz tadı (Kemal, TH, s. 313)

2. 1. 3. 4. İyelik Eki + “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük iyelik eki almıştır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

eşi emsali bulunmaz insanlar(Kemal, TH, s. 22)

2. 1. 3. 5. “-r, -Ar, -Ir, -Ur” Sıfat Fiili ile Birlikte Kullanılan “-mAz” Sıfat Fiili

Bu grupta “-mAz” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “-r, -Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiil eki almıştır. 6 örnekte bu özellik yer alır. Bu özellikteki kullanımlar ikileme şeklindedir:

duyulur duyulmaz bir ses (Kemal, TH, s. 193)

duyulur duyulmaz bir ses (Kemal, TH, s. 299)

duyulur duyulmaz bir ses(Kemal, TH, s. 34)

duyulur duyulmaz ölü bir ses (Kemal, TH, s. 132)

duyulur duyulmaz sesler (Kemal, TH, s. 255)

olur olmaz yerler(Kemal, TH, s. 94)

2. 2. Geçmiş Zaman Sıfat Fiili

2.2.1. “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

Eski Türkçeden beri kullanılan bir ektir. Oğuz grubu Türk dillerinde çok yaygın kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir. Cümleye geçmiş zaman anlamı verir. Türkiye Türkçesine gelinceye kadar her dönemde kullanılmıştır. Orhon Türkçes döneminden itibaren ismin hal ekleriyle ve çeşitli edatlarla kullanılarak zarf-fiil yapma görevini de üstlenmiş olan bu ek, ismin hal eklerini ve iyelik eklerini de alabilir. Ek ile ilgili araştırmacıların yapmış oldukları açıklamalar şu şekildedir:

Bang, ekin yapısını “-t ‘fiil ismi’ + -k/-k ‘geçmiş zaman birinci çokluk kişi eki’ biçiminde açıklamıştır(Bang, 1916: 921).

Brockelmann, ekin yapısını “-duk/-dük; -tuk/-tük <-t ‘fiilden isim yapma eki’ + -uk ‘edat’ ” biçiminde açıklar(Brockelmann, 1954: 261).

Räsänen; Ramstedt ve Kotwicz’in bu ekin Moğolca -dag, Tunguzca –dig ‘fiilden isim yapma eki’ ile karşılaştırdıklarını aktarır (Räsänen,1957: 121).

Deny, -DİK/-DUK ekli sıfat-filleri, iyelik eklerinden birini almaları ve bu şekilde diğer sıfat-fiillerden farklı görünmeleri bakımından “ortaç” ve “ortacımsı” olarak isimlendirir. Deny ayrıca “iyelik eksiz sıfat fiillerle kurulan tamlamalarda belirtilen isim fiilin mantıkî faili; iyelik ekli sıfat fiillerle kurulan tamlamalarda belirtilen isim fiilin mef’ulü olur.” açıklamasını yaparak birinci gruptakilere ortaç, ikinci gruptakilere ise ortacımsı ismini verir (Deny, 1941: 436-440).

T. Tekin, bu ekin -duğ/-dük şeklinde değil -doğ/-dök biçimlerinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek ekin yapısını “*-d ‘arkaik fiil ismi eki’ +oğ / ök ‘edat’” olarak açıklar (T. Tekin, 1997: 11).

Ş. Tekin, -DİK/-DUK sıfat-fiil ekinin yapısını olumsuzluk ekiyle bağlantılı olarak açıklar: “-ma” ‘Toharca olumsuzluk edatı’ + “ti” ‘Toharca edatlara gelen pekiştirme edatı’ +te > +ti ok ‘pekiştirme edatı’ > -mati ok > -maduk, -maduk bu yolla oluşturulduktan sonra Türk Dili tarihinin çok eski bir döneminde bu yeni ek, “-ma –duk” şeklinde yanlış bölünerek “-duk+” ekini ortaya çıkarmış ve bunu tabii olarak olumlu fiillere getirip, bildiğimiz bütün kullanımlarıyla yaygınlaştırmıştır (Ş. Tekin, 1990: 80).

Ergin bu ekin Türkiye Türkçesinde yaygın olarak “-dık/-dik/-duk/-dük; -tık/-tik/-tuk/- tük” olmak üzere sekiz biçimi olduğunu ifade ederek ekin eşitlik eki -ça/-çe ile kullanımında, sıfat-fiil özelliğini kaybederek zarf-fiil fonksiyonuna yaklaştığını (aldıkça, geldikçe) belirtir. Ergin, bu ekin en dikkati çeken tarafının iyelik ekiyle kullanılması olduğunu ifade ederek, iyelik eki almamış şekillerine az rastlandığını söyler (Ergin, 1982: 335).

Bu çalışmada yalnızca sıfat görevinde kullanılan “-DİK, -DUK” sıfat fiili incelenmiştir.

2.2.1.1. İyelik Eki + “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

2. 2. 1. 1. Birinci Tekil Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

15 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük birinci tekil şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

6 örnekte, sıfat fiil almış sözcük kendisinden önceki sözcüğe gerek olmaksızın sıfat görevinde kullanılmıştır:

öldürdüğüm balıklar (Kemal, TH, s. 410)

güvendiğim dallar (Kemal, TH, s. 299)

güvendiğim, yollarına canımı koyduğum arkadaşlarım (Kemal, TH, s. 212)

kestiğim ağaç (Kemal, TH, s. 416)

doğduğum topraklar (Kemal, TH, s. 46)

geldiğim gün (Kemal, TH, s. 401)

5 örnekte, sıfat fiil almış sözcükten önceki sözcük yalın isim konumundadır. Burada yalın isimden kasıt “isim çekim eki almamış sözcük”tür:

canımdan çok sevdiğim asker arkadaşım (Kemal, TH, s.60)

gençliğinden beri tanıdığım o insan (Kemal, TH, s. 294)

hiç giymediğim üniforma (Kemal, TH, s. 338)

kokusuna hasret kaldığım tandır ekmeği (Kemal, TH, s.68)

şimdiye kadar hiç bilmediğim, ayaklarını yerden kesen, başını döndüren bir büyü (Kemal, TH, s. 228)

3 örnekte sıfat fiil almış sözcükten önceki sözcüğün isim çekim eki aldığı görülür:

benim kiraladığım dükkan (Kemal, TH, s. 348)

gençliğimde gittiğim bir kahve (Kemal, TH, s.51)

sana verdiğim, senin de hapur hupur yediğin kuşlar (Kemal, TH, s. 315)

2. 2. 1. 1. 2. İkinci Tekil Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

4 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük ikinci tekil şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

1 örnekte sıfat fiil almış sözcük kendisinden önceki sözcüğe gerek olmaksızın sıfat görevinde kullanılmıştır:

tanımadığım bir ülke (Kemal, TH, s. 37)

Bu grupta yer alan 1 örnekte, sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük yalın haldedir. Yalın halden kasıt isim çekim eki almamış sözcüktür:

senin de hapur hupur yediğın kuşlar (Kemal, TH, s. 315)

2 örnekte sıfat fiil almış sözcükten önceki sözcük isim çekim eki almıştır:

içine girdiğın şu kaya kovuğu (Kemal, TH, s. 101)

kimseye söylemediğın, seni insanlığından utandıran bir dert (Kemal, TH, s. 305)

2. 2. 1. 1. 3. Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

69 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük üçüncü tekil şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

Bu grupta yer alan 14 örnekte sıfat fiil almış sözcük kendisinden önceki sözcüğe gerek olmaksızın sıfat görevinde kullanılmıştır:

beklemediği kadar çok bir fiyat (Kemal, TH, s. 258)

bilmediği bir köy (Kemal, TH, s. 185)

çektığı acılar (Kemal, TH, s. 248)

getirdiği genç işçiler (Kemal, TH, s. 351)

kalktığı taş üstü (Kemal, TH, s. 250)

öldüğü gün (Kemal, TH, s. 126)

saklandığı çalı (Kemal, TH, s. 255)

topladığı zeytinler (Kemal, TH, s. 388)

yaptığı kilimler (Kemal, TH, s. 397)

yaşadığı tek mutluluk (Kemal, TH, s. 286)

yaşadığı bir olay (Kemal, TH, s. 311)

yarattığı destanın mutluluğu (Kemal, TH, s. 254)

yazdığı bir mektup (Kemal, TH, s. 300)

yediği kuşlar (Kemal, TH, s. 315)

Bu grupta yer alan 8 örnekte, sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük yalın haldedir. Yalın halden kasıt isim çekim eki almamış sözcüktür:

Caferden satın aldığı eşyalar (Kemal, TH, s. 152)

canından daha çok sevdiği Poyraz (Kemal, TH, s. 408)
çamurdan halk ettiği Adem babamız (Kemal, TH, s. 420)
denizin alışık olduğu ses (Kemal, TH, s. 368)
düşmanın paramparça ettiği toplar (Kemal, TH, s. 226)
daha önce gördüğünü sandığı bir adam (Kemal, TH, s. 350)
yepyeni hiç giymediği yakalı gömlek (Kemal, TH, s. 136)
yeni yarattığı destan (Kemal, TH, s. 254)

46 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük isim çekim eki almıştır:

.... özene bezene Zehranın da yardımıyla yaptığı güzel yemekler(Kemal, TH, s.81)
ağaca astığı kilimler (Kemal, TH, s. 397)
Allahın unuttuğu, insanoğlunun bilmediği Allahın Ekber dağı (Kemal, TH, s. 366)
arkadaşımız Vasili efendinin size gösterdiği evler (Kemal, TH, s. 339)
çınarların olduğu alan (Kemal, TH, s. 413)
çocukların bulduğu bağ (Kemal, TH, s. 380)
denizde unuttuğu oltası (Kemal, TH, s. 326)
donmayan, bitlerin yemediği, bölüğünü taburunu arayan askerler (Kemal, TH, s. 123)
elini ayırmadığı heybe(Kemal, TH, s. 20)
evlerin bahçelerindeki kurumuş dalların üstünden kopardığı kıpkırmızı domates (Kemal, TH, s. 110)
gözünün ısırdığı, daha önce gördüğünü sandığı bir adam (Kemal, TH, s. 350)
Hazreti Muhammed'in binip miraca gittiği Burak atı (Kemal, TH, s. 232)
her gün elini öptüğü amcası (Kemal, TH, s. 315)
insanın doğup büyüdüğü yer(Kemal, TH, s. 46)

insanın yaptığı en büyük kötülük olan savaş (Kemal, TH, s. 402)

kabala aldığı kovanlar (Kemal, TH, s. 334)

Kadri Kaptanın oturduğu yer (Kemal, TH, s. 302)

kimsenin bilmediği, Arabistan'ın bir yeri (Kemal, TH, s. 22)

Köroğlunun vurduğu keklıkların tüyleri (Kemal, TH, s. 422)

kuşların fırladığı çalılıklar (Kemal, TH, s.73)

Lenanın yaptığı köpüklü kahve (Kemal, TH, s. 388)

masanın üstündeki, çiftliği ve yöresini resmettiği kağıt (Kemal, TH, s. 230)

Nişancının gösterdiği yer (Kemal, TH, s. 284)

nişancının topladığı, yeşil, lekesiz çimenlerin üstündeki incir yığını (Kemal, TH, s. 274)

onların oturduğu kayalık (Kemal, TH, s. 325)

pınarın aktığı yol boyunca yürüyen Zehra denize kadar mavi çiçekler açmış yoğun yarpuz kokusu (Kemal, TH, s. 309)

pınarın ayağının geçtiği bahçeler (Kemal, TH, s. 85)

Poyraz beyin verdiği balların parası (Kemal, TH, s. 278)

Poyrazdan aldığı dükkan (Kemal, TH, s. 324)

Rum padişahının bile giyemediği giyitler (Kemal, TH, s. 180)

savaşların bittiği yıllar (Kemal, TH, s. 248)

şahinimin tuttuğu kuşlar (Kemal, TH, s. 315)

Şahinimin tuttuğu, sana verdiğim, senin de hapur hupur yediğin kuşlar (Kemal, TH, s. 315)

Şehmus Ağanın kasabadan aldığı koltuk (Kemal, TH, s. 310)

Tanrının yarattığı hiçbir canlı (Kemal, TH, s. 318)

teknenin köpürttüğü deniz (Kemal, TH, s. 293)

üstüne çıktığı ağaç (Kemal, TH, s. 262)

yaşadığı, boğazına kadar kana gömüldüğü bir olay (Kemal, TH, s. 311)

yelin usulca salladığı uzun ince dalı üstündeki kanatlarını bitişirmiş turuncu kelebek(Kemal, TH, s.73)

yıldızın parladığı an (Kemal, TH, s. 275)

yıllardır üstünde çalıştığı, dalgalarıyla, fırtınalarıyla dövüştüğü huysuz Karadeniz (Kemal, TH, s. 152)

yüreğini paramparça eden dinlediği bir olay (Kemal, TH, s. 311)

yüzlerce balarısının soktuğu insanlar(Kemal, TH, s.77)

Zehraların geldiği gün (Kemal, TH, s. 218)

1 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük fiil çekim eki almıştır:

böylesine Allahın överek yarattığı bir ada (Kemal, TH, s. 277)

2. 2. 1. 1. 4. Birinci Çoğul Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

17 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük birinci çoğul şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

Bu grupta yer alan 9 örnekte, sıfat fiil almış sözcük kendisinden önce gelen bir sözcüğe gerek olmaksızın sıfat görevinde kullanılır:

aldığımız hava (Kemal, TH, s. 277)

aradığımız Abbas (Kemal, TH, s. 356)

doyduğumuz toprak (Kemal, TH, s. 252)

geldiğimiz kasaba (Kemal, TH, s. 339)

içtiğimiz su (Kemal, TH, s. 277)

kurduğumuz çadırlar (Kemal, TH, s. 277)

sevdiğimiz cennet (Kemal, TH, s. 338)

sığındığımız köy (Kemal, TH, s. 123)

yediğimiz ekmek (Kemal, TH, s. 277)

Bu grupta yer alan 2 örnekte, sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük yalın haldedir. Yalın halden kasıt isim çekim eki almamış sözcüktür:

hastane yaptığımız kilise (Kemal, TH, s. 277)

satın aldığımız karyolayı, döşeği, yıldızlı karyolayı, ipek kuştüyü yastığı (Kemal, TH, s. 358)

3 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük isim çekim eki almıştır:

bizim bilmediğimiz yemekler (Kemal, TH, s. 274)

bizim evlere aldığımız kadınlar (Kemal, TH, s. 403)

her gün binlercesini, milyonlarcasını gördüğümüz ışık (Kemal, TH, s. 332)

2 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük fiil çekim eki almıştır:

saklayarak getirdiğimiz ölümler (Kemal, TH, s.55)

yağmur başlarken aldığımız koku (Kemal, TH, s. 29)

1 örnekte sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük edattır:

canımız gibi sevdiğimiz arkadaşlarımız (Kemal, TH, s. 307)

2. 2. 1. 1. 5. İkinci Çoğul Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

2 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük, ikinci çoğul şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

Örneklerin tamamında sıfat fiil eki almış sözcük tek başına sıfat görevindedir:

gönderdiğiniz adamlar (Kemal, TH, s. 304)

gördüğünüz yıkık büyük yer (Kemal, TH, s. 380)

2. 2. 1. 1. 6. Üçüncü Çoğul Şahıs İyelik Ekli “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

28 örnekte “-DİK, -DUK” sıfat fiil eki almış sözcük üçüncü çoğul şahıs iyelik ekiyle çekimlenmiştir.

Bu grupta yer alan 9 örnekte, sıfat fiil almış sözcük kendisinden önce gelen bir sözcüğe gerek olmaksızın sıfat görevinde kullanılır:

bekledikleri kadar çok insan (Kemal, TH, s. 312)

dokudukları kilim (Kemal, TH, s. 237)

kuruttukları üzümler (Kemal, TH, s. 407)

tanıdıkları, tanımadıkları kimseler (Kemal, TH, s. 176)

yetişemedikleri dal (Kemal, TH, s. 260)

ummadıkları bir para (Kemal, TH, s. 383)

topladıkları zeytinler (Kemal, TH, s. 387)

topladıkları zeytinler (Kemal, TH, s. 388)

Bu grupta yer alan 7 örnekte, sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük yalın haldedir. Yalın halden kasıt isim çekim eki veya fiil çekim eki almamış sözcüktür:

az önce tuttukları balıklar (Kemal, TH, s. 325)

birlikte geldikleri adamlar (Kemal, TH, s. 409)

bizim çocukların esir gittikleri köyler, kasabalar (Kemal, TH, s. 369)

daha önce kullandıkları, bildikleri araçlar (Kemal, TH, s. 384)

sandığım dışında kalmış hiç giymedikleri yeni giyitler (Kemal, TH, s. 287)

Urfada Fransızlarla birlikte savaştıkları bir yüzbaşı arkadaş(Kemal, TH, s. 40)

13 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük isim çekim eki almıştır:

balmumuyla yaptıkları muşamba keseler (Kemal, TH, s. 336)

çocukların duvarın dibine sıraladıkları sandıklar (Kemal, TH, s. 324)

çulların üstüne serdikleri minderler (Kemal, TH, s. 186)

denizcilerin istedikleri sedir ağacı (Kemal, TH, s. 409)

elbirliğiyle çubuklara dizdikleri balıklar (Kemal, TH, s. 313)

göçmen kadınların evlerindeki küçük fırınlarda yaptıkları somunlar (Kemal, TH, s.11)

ırgatlarının teknelerden aradıkları yer (Kemal, TH, s. 269)

Şükrü efendiden yürüttükleri meyve sandıkları (Kemal, TH, s. 274)

teknelerden çıkardıkları küfeler (Kemal, TH, s. 259)

toplayıp bir yere yıgđıkları narlar (Kemal, TH, s. 304)

uzaklarda gördükleri tekne (Kemal, TH, s. 345)

yukarda tuttukları birer kağıt (Kemal, TH, s. 312)

zeytinliğin, çamlığın, ılgınlığın, nar bahçelerinin, bağların içinden topladıkları kuru odunlar (Kemal, TH, s. 407)

1 örnekte ise sıfat fiil almış sözcükten önce gelen sözcük fiil çekim eki almıştır:

kopup geldikleri yurtlar (Kemal, TH, s. 413)

2.2.1.2. Yalnız Halde Bulunan “-DİK, -DUK” Sıfat Fiili

4 örnekte bu özellik yer alır. Bu grupta yer alan sıfat fiillerin kişiye göre çekimlenmediği görülmüştür:

alışılmadık bir coşku (Kemal, TH, s. 146)

aramadık yer (Kemal, TH, s. 114)

duyurmadık adam (Kemal, TH, s. 306)

gezmedik yer (Kemal, TH, s. 290)

2.2.2. “-MIŞ, -MUŞ” Sıfat Fiili

-miş eki, Eski Türkçeden beri kullanılagelen, geçmiş zaman anlamı veren sıfat-fiil eklerindedir. Ekin yapısı ile ilgili, araştırmacıların yapmış oldukları açıklamalar şu şekildedir:

Banguoğlu “-miş” sıfat-fiilinin en çok geçissiz ve edilen fiil tabanlarından elde edildiğini, “-miş” sıfat-fiillerinin iyelik eki almadıklarını ve yüklemi oldukları iç cümleyi bütünüyle baş cümlenin unsurlarından birine sıfat yaptıklarını söyler (Banguoğlu 2004: 423).

Bang, ekin yapısını “-miş/-miş<-m ‘fiilden isim yapma eki’ +ş ‘fiilden isim yapma eki’ olarak açıklar (Räsänen, 1957: 137).

Ramstedt ekim “-miş/-miş<-m ‘fiilden isim yapma eki’ +i-ş ‘iş, şey’ biçiminde açıklar (Räsänen, 1957: 137).

Gabain ekin şekil olarak umumiyetle düz ünlü -miş/-miş; nadiren de yuvarlak ünlüyle -muş/-müş ve n ağzında ise -maş/-meş şekillerinde bulunduğunu ifade eder (Gabain, 1988: 53).

Ergin, “-mİş” ekinin eskiden yalnız düz şekillerinin kullanıldığını, vokal uyumuna ise son devirlerde bağlandığını söyler (Ergin, 1982: 335).

Brockelmann, eki “-mİş/-mİş <-m+ş ‘başlangıçta zamansız mücerret fiilden isim yapan sonradan birlikte geçmiş zamana kayan ekler” biçiminde açıklar(Brockelmann 1954: 203).

Eraslan çalışmasında Bang, Ramstedt ve Brockelmann’ın görüşlerine de yer vererek bunları pek gerçekçi bulmadığını söyleyip, her iki ekin de canlı olduklarına göre, üst üste gelmeleri için inandırıcı bir sebep bulmak gerektiğini ifade eder (Eraslan, 1980: 41).

Zülfikar, ekin geçmiş zaman sıfat-fiil eklerinden olduğunu, zengin bir kullanım alanı olduğunu, her çeşit fiil kök ve gövdelerine gelerek sıfat fiiller türettiğini ve daha çok edilgen çatılı fiillere eklendiğini ifade eder (Zülfikar 1991: 127).

Bilgegil ekine çatılı fiillere eklendiğinde nesnelere nitelediğini dile getirir (Bilgegil 1984: 197).

Bayraktar, Eski Anadolu Türkçesinde bu sıfat-fiil ekinin genel yuvarlaklaşma eğiliminin dışında kaldığını ve yalnızca dar biçimleri olan “-mİş/-mİş” olarak kullanıldığını ifade eder (Bayraktar, 2000: 41). Ayrıca Orhon Türkçesinden bu yana dar biçimleriyle kullanılan bu ekin yalnızca Türkiye Türkçesinde yuvarlak biçimleriyle de kullanıldığını söyler (Bayraktar, 2000: 43).

Türkiye Türkçesinde bu ekin “-mİş/-mİş/-muş/-müş” olmak üzere dört şekli bulunur. Eklendiği sözcüğün ünlüsünün dar ya da yuvarlak olmasına göre uyum gösteren bir ektir. Ekin olumsuzluk ekiyle kullanılması durumunda ise olumsuzluk ekinin düz ünlülü olması nedeniyle yuvarlak ünlülü “-muş/-müş” şekilleri kullanılmaz. Geçmiş zaman ifadesi taşıyan bu sıfat-fiil, olmuş, tamamlanmış hareket vasıflarını bildirir. -mİş/-mUş ekiyle üretilen sıfat-fiiller ismi niteleyen kalıcı sıfat fiiller değil geçici sıfat-fiillerdir.

Bu çalışmada yalnızca sıfat görevinde kullanılan “-mİş/-mUş” sıfat fiilleri incelenmiştir.

2.2.2.1. Tek Başına Sıfat Görevinde Kullanılan “-mİş/ -mUş” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mİş/ -mUş” sıfat fiil eki almış sözcükler kendilerinden önce gelen sözcük olmaksızın sıfat görevinde kullanılmıştır. 68 örnekte bu özellik yer alır:

açılmış kefli sarı ağızlar(Kemal, TH, s.76)

bayatlamış ekmek (Kemal, TH, s. 110)

bozulmuş anızlar (Kemal, TH, s. 243)

çaykaralarda soğutulmuş kavun karpuz(Kemal, TH, s.77)

çömelmiş Poyraz (Kemal, TH, s. 299)

çürümüş, kokuşmuş Osmanlı (Kemal, TH, s. 121)

değişmiş, pırıl pırıl yüz (Kemal, TH, s. 257)

dolukmuş gözler (Kemal, TH, s. 307)

donmuş asker (Kemal, TH, s. 186)

donmuş asker (Kemal, TH, s. 187)

donmuş askerler (Kemal, TH, s. 201)

donmuş kalmış el (Kemal, TH, s. 273)

donmuş orman (Kemal, TH, s. 187)

donmuş çok asker (Kemal, TH, s. 345)

ermiş insanlar (Kemal, TH, s. 414)

eskimiş maroken koltuklar(Kemal, TH, s. 48)

eskimiş tüfekler (Kemal, TH, s. 226)

ezilmiş, toza toprağa bulanmış salkımlar (Kemal, TH, s. 372)

gerilmiş bir yay gibi duran Ağafendi (Kemal, TH, s. 290)

giyinmiş kuşanmış Musa Kazım Ağafendi (Kemal, TH, s. 287)

görmüş geçirmiş bir adam (Kemal, TH, s. 166)

görülmemiş yemekler (Kemal, TH, s. 210)

incelmiş boyun (Kemal, TH, s. 192)
yaşanmamış, görülmemiş diyarlar (Kemal, TH, s. 29)
kabarmış dalgalar(Kemal, TH, s. 33)
işlenmiş bir avlu kapısı(Kemal, TH, s.52)
kabarmış, yumşacık pamuk minderler (Kemal, TH, s. 222)
kırılmış dallar (Kemal, TH, s. 372)
kırışmış alın(Kemal, TH, s. 48)
kocamış bela(Kemal, TH, s.75)
kocamış hortlak, zalim hortlak (Kemal, TH, s. 410)
kokmuş leş (Kemal, TH, s. 375)
köpürmüş ağaefendi(Kemal, TH, s. 38)
kurumuş bahçe(Kemal, TH, s. 84)
kurumuş dallar(Kemal, TH, s.83)
kurumuş domatesler (Kemal, TH, s. 375)
kurumuş domatesler (Kemal, TH, s. 376)
kurumuş kalın zeytin odunlarının közleri (Kemal, TH, s. 107)
kurumuş odun (Kemal, TH, s. 393)
kurumuş somunlar(Kemal, TH, s. 26)
kurumuş zeytin odunu (Kemal, TH, s. 283)
menevişlemiş balıklar (Kemal, TH, s. 219)
menevişlemiş deniz (Kemal, TH, s. 238)
menevişlemiş deniz(Kemal, TH, s.72)
olmuş incirler (Kemal, TH, s. 200)
parçalanmış giyitler(Kemal, TH, 95)
parçalanmış beden (Kemal, TH, s. 126)
pörtlemiş gözler(Kemal, TH, s. 49)
seğirmiş memeler (Kemal, TH, s. 286)

soğutulmuş kavun karpuz(Kemal, TH, s.77)
sökülmüş kökler (Kemal, TH, s. 372)
yaratılmış insan (Kemal, TH, s. 286)
şişlenmiş balıklar (Kemal, TH, s. 285)
şişmiş avuçlar(Kemal, TH, s. 24)
şişmiş eller (Kemal, TH, s. 342)
şişmiş yüz (Kemal, TH, s. 342)
yarılmış, çürümüş kanepenin bir ucu (Kemal, TH, s. 166)
yumulmuş bir ses (Kemal, TH, s. 210)
yapılmış, bağlanmış bohçalar (Kemal, TH, s. 198)
yaralanmış parlak (Kemal, TH, s. 126)
yerleşilmiş öteki adalar (Kemal, TH, s. 278)
yıkılmış kilise (Kemal, TH, s. 171)
yıkılmış kilise (Kemal, TH, s. 387)
yıkılmış köşk (Kemal, TH, s. 223)
yıkılmış, dört duvarı ayakta kalmış ev (Kemal, TH, s. 281)
yıpranmamış yürekler (Kemal, TH, s. 257)
yontulmuş taş (Kemal, TH, s. 223)
yumşamış bir et parçası (Kemal, TH, s. 133)

2.2.2.2. Yalın Haldeki İsim + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yalın halde bulunan isimdir. Burada bahsedilen yalın hal, isim çekim eki almamış sözcük demektir. 75 örnekte bu özellik yer alır:

apak kesilmiş gök (Kemal, TH, s. 159)
Ankanın küllerinden halk edilmiş bir millet (Kemal, TH, s. 278)
ateşten yeni çıkılmış demir kırmızısı (Kemal, TH, s. 297)
bacaklarını da yardan aşağı sarkıtılmış kendi yaşında bir kız(Kemal, TH, s. 359)

baştan ayağa simsiyah giyinmiş beş adam(Kemal, TH, s.58)
beş, on, elli, yüz bozulmuş ordu (Kemal, TH, s. 103)
bir deri bir kemik kalmış adam(Kemal, TH, s. 18)
bir deri bir kemik kalmış asker (Kemal, TH, s. 192)
bir deri, bir kemik kalmış paşalar (Kemal, TH, s. 100)
bir deri bir kemik kalmış.....Osmanlı (Kemal, TH, s. 100)
bomboş kalmış şehir (Kemal, TH, s. 248)
boş kalmış öteki adalar (Kemal, TH, s. 278)
buz tutmuş apak ağaçlar (Kemal, TH, s. 345)
buz tutmuş dağlar (Kemal, TH, s. 97)
buzdan apak olmuş orman ağaçlarının dalları(Kemal, TH, s. 92)
bütün ışıklarını fora etmiş bir vapur(Kemal, TH, s.65)
çiçek açmış bir şeftali ağacı (Kemal, TH, s. 259)
çok gün görmüş bir insan(Kemal, TH, s. 21)
çok güzel işlenmiş bir hırızma (Kemal, TH, s. 380)
dağdan dün inmiş bir efe(Kemal, TH, 87)
değnek yutmuş albay (Kemal, TH, s. 145)
değnek bacaklı dudakları incecik kalmış asker. (Kemal, TH, s. 102)
denizi ayna olmuş bir gün (Kemal, TH, s. 389)
dibine ışık çökmüş deniz (Kemal, TH, s. 152)
düzgün yontulmamış kapı (Kemal, TH, s. 164)
en okumuş insan(Kemal, TH, s.54)
fırından yeni çıkılmış ekmeğin kokusu (Kemal, TH, s. 154)
gökten sağılan yumulup birer toprak olmuş kartallar (Kemal, TH, s. 389)
gözleri dışarı uğramış, dilleri de bir karış dışarı çıkılmış kaçak askerler (Kemal, TH, s. 279)

gözleri dışarı uğramış, şaşkınlıkla donlarına işeyen kızlar (Kemal, TH, s. 360)

her yeri bal olmuş bir mal (Kemal, TH, s. 272)

hiç koklanmamış kokular (Kemal, TH, s. 406)

ışık olmuş akan çay(Kemal, TH, s. 226)

hoş, gün görmüş, hoşgörülü, yumşak insanlar (Kemal, TH, s. 387)

ışıklarını fora etmiş büyük bir vapur(Kemal, TH, s.50)

ışıklarını fora etmiş bir gemi(Kemal, TH, s.72)

insanlık tarihinin en büyük sürgününün en çok zulüm görmüş kişisi(Kemal, TH, s.67)

iri, gün görmüş çınar ağacı (Kemal, TH, s. 14)

İstanbullu, babama karasevda bağlamış annemiz (Kemal, TH, s. 239)

iyi giyinmiş, sivri bıyıklı, yeşil gözlü, uzun boylu adam (Kemal, TH, s. 263)

karmakarış olmuş sakal (Kemal, TH, s. 201)

kazık kesilip buzların üstünde dikili kalmış binlerce asker (Kemal, TH, s. 389)

kazık kesilmiş askerler(Kemal, TH, s. 95)

kıpkırmızı çatal dilli, kıpkırmızı pörtleyip dışarı fırlamış gözler(Kemal, TH, s. 359)

kıpkırmızı olmuş demir (Kemal, TH, s. 411)

koca ordudan bir avuç kalmış yaralı, aç askerler(Kemal, TH, s. 95)

korkusundan yüzü sapsarı kesilmiş asker (Kemal, TH, s. 102)

koskocaman açılmış sarı ağızlar (Kemal, TH, s. 234)

köye gelen koltuk değnekli, bir deri bir kemik kalmış, ana, ana, ana! diye bağırarak giden asker (Kemal, TH, s. 210)

menekşe işlenmiş uzun pamuk yastıklar (Kemal, TH, s. 222)

mor çiçekli yarpuz açılmış pınarın başı(Kemal, TH, s. 170)

ömründe bağ görmemiş, üzüm yememiş kişiler (Kemal, TH, s. 353)

önündeki yaşlı, eğri büğrü, çakır çukur olmuş kara zeytin ağacı (Kemal, TH, s. 418)

parça parça olmuş ölü (Kemal, TH, s. 106)

sararmış, allak bullak olmuş yüz(Kemal, TH, s. 26)

sebepsiz kovulmuş Vasili (Kemal, TH, s. 300)

sıra sıra dizilmiş çıplak ölüler(Kemal, TH, s.55)

sıra sıra konmuş koltuklar (Kemal, TH, s. 112)

sultanın parçalanmış, kemik kalmış ölüsü (Kemal, TH, s. 192)

şeftali görmemiş insanlar (Kemal, TH, s. 247)

şeftali görmemiş, şeftali yememiş çocuklar (Kemal, TH, s. 247)

şöhreti dillere destan olmuş Edirnenin işlemeli selvi, Maraşın kabartmalı ceviz sandıkları (Kemal, TH, s. 148)

Tanrının öz oğlu olan, gariban dünya güzeli kızlarıyla, bir çocuğun oyuncağıyla oynar gibi oynayan, yüreği nasır bağlamış bir adam (Kemal, TH, s. 298)

yeni kavrulmuş, dibekte dövülmüş kahveler (Kemal, TH, s. 353)

Türkiyede çok tanınmış bir Rum(Kemal, TH, s.57)

uçta boş kalmış bir yer (Kemal, TH, s. 302)

umur görmüş ustalar (Kemal, TH, s. 411)

yatağın üstüne sırtüstü, gözleri kapalı serilmiş delikanlı(Kemal, TH, s.78)

yeni sağılmış keçi sütü (Kemal, TH, s. 180)

yakınıımızdaki küçücük, ayak basılmamış adalar (Kemal, TH, s. 335)

yepyeni, el dokunulmamış gibi tabanca(Kemal, TH, s. 21)

yer yer, üstlerine çiğ yağmış kırmızılar(Kemal, TH, s. 84)

Yunana kan kusturmuş bir efe (Kemal, TH, s. 349)

Yunanistanda çok tanınmış bir kişi(Kemal, TH, s.57)

yüzü hiç gülmemiş insanlar (Kemal, TH, s. 305)

2.2.2.3. Hal Ekleri + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

2.2.2.3.1. Yönelme Durumu Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yönelme durumu eki almıştır. 60 örnekte bu özellik yer alır:

apak, tepeden tırnağa buza kesmiş bir orman (Kemal, TH, s. 153)

arka arkaya dizilmiş uçan balıklar(Kemal, TH, s.77)

avurdu avurduna geçmiş paşa (Kemal, TH, s. 160)

ayağa kalkmış yavrulara bakan Poyraz (Kemal, TH, s. 235)

ayağının ucundaki toprağa oyulmuş üç basamak merdiven (Kemal, TH, s. 164)

bahçelere dalmış ırgatlar (Kemal, TH, s. 261)

balığa takılmış kalmış Hasan (Kemal, TH, s. 133)

başı önüne düşmüş Süleyman (Kemal, TH, s. 14)

beyaza boyanmış büyük konak(Kemal, TH, s.52)

böylesine dalmış aynaya bakan kız (Kemal, TH, s. 309)

buza kesmiş yamaçlar(Kemal, TH, s. 95)

büyük kızının yanına oturmuş, bacaklarını da yardan aşağı sarkıtmış kendi yaşında bir kız(Kemal, TH, s. 359)

can derdine düşmüş çocuk (Kemal, TH, s. 127)

çakıl taşlarının üstüne atılmış balıklar (Kemal, TH, s. 285)

çenesini dizinin üstüne koymuş adam (Kemal, TH, s. 262)

çeşmenin öbür yanına oturmuş Vasili (Kemal, TH, s. 263)

çiçeğe durmuş ince dallar (Kemal, TH, s. 110)

çimenlere dökülmüş incirler (Kemal, TH, s. 271)

çöp boyunlu, derisi kemiğine yapışmış, değnek bacaklı dudakları incecik kalmış asker. (Kemal, TH, s. 102)

denizin dibine çökmüş ışıklar (Kemal, TH, s. 187)

erkenden uyanıp iskeleye gelmiş Kadri Kaptan (Kemal, TH, s. 218)

dünyayı ezberine almış Nişancı (Kemal, TH, s. 408)
fırlatılan kana bulanmış körpe kız bedenleri (Kemal, TH, s. 218)
gırtlığına kadar kana batmış bir katil (Kemal, TH, s. 27)
bütün vücudu kalbura dönmüş hiç kimse (Kemal, TH, s. 401)
gözü açık, sevince, sevgiye doyamamış insanoğlu (Kemal, TH, s. 252)
hayata doymamış genç insanlar (Kemal, TH, s. 401)
hiç cana kıymamış bir efe (Kemal, TH, s. 349)
hiçbir denize koklanmamış kokular (Kemal, TH, s. 231)
iki kayanın arasına oturmuş bir adam (Kemal, TH, s. 262)
iliklerine işlemiş korku (Kemal, TH, s. 78)
iplere firdolayı serilmiş kilimler (Kemal, TH, s. 398)
İskeledeki küfelere doldurulmuş narlar (Kemal, TH, s. 304)
iskeleye yanaşmış büyük tekne (Kemal, TH, s. 312)
kana batmış ölüler (Kemal, TH, s. 151)
kana bulanmış su (Kemal, TH, s. 282)
kana bulanmış yaralılar (Kemal, TH, s. 401)
kana, kuma belenmiş seğiren bir meme (Kemal, TH, s. 389)
kapının eşiğine uzanmış, kulaklarını sıçanlar yemiş, gözlerini
karıncalar oymuş, şişmiş ölü (Kemal, TH, s. 185)
keçi donuna girmiş peri (Kemal, TH, s. 282)
kesilip kumların üstüne atılmış, seğiren, kanayan, dolgun memeler
(Kemal, TH, s. 311)
kırmızı kuşağının altına sokulmuş çifte ağızlı hançer (Kemal, TH, 87)
kovan deliğinin önüne yığılmış arılar (Kemal, TH, s. 189)
kumda seğiren yüzlerce kuma belenmiş kanlı meme (Kemal, TH, s.
218)
kumun üstüne atılmış memeler (Kemal, TH, s. 307)
maviye boyanmış tekne (Kemal, TH, s. 312)

on yedi on sekiz yaşlarında gözükken, bir deri bir kemik kalmış, avurdu avurduna geçmiş, kocaman iri mavi gözleri çukura kaçmış, açlıktan, yorgunluktan bir çocuk kadar kalmış bir Osmanlı (Kemal, TH, s. 100)

öfkeden kudurup otelin dışına çıkılmış yüzbaşı(Kemal, TH, s. 47)

salondaki kanepeye uzanmış Poyraz (Kemal, TH, s. 312)

Sarıkamış'tan geriye kalmış da çürümemiş, öyle insan gibi insan(Kemal, TH, s. 21)

sedire uzanmış Vasili (Kemal, TH, s. 266)

sarı, toprağa sarkmış üzüm salkımları (Kemal, TH, s. 360)

sıkı sıkıya güvertenin devrine tutunmuş Sultanın eli (Kemal, TH, s. 203)

suya yansıyor denizin dibine çökmüş şeftali çiçekleri (Kemal, TH, s. 218)

tek başına kalmış yaşlı Döne (Kemal, TH, s. 166)

ulu bir kestane ağacının altına oturmuş yün eğiren, kazak ören kadınlar (Kemal, TH, s. 165)

yan yana uzamış gitmiş evler (Kemal, TH, s. 376)

yan yana yapılmış bir sinagog(Kemal, TH, s.52)

yamaca yapışmış, her salkımı kehribar olan bağlar (Kemal, TH, s. 243)

yöresine halkalanmış keçiler (Kemal, TH, s. 108)

2.2.2.3.2. Bulunma Durumu Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük bulunma durumu eki almıştır. 8 örnekte bu özellik yer alır:

doğu cephesinde çarpışmış bir paşa (Kemal, TH, s. 97)

elleri koynunda kalmış, konuşmayı unutmuş, kendinden geçmiş, uyur gezer gibi dolaşan kişi(Kemal, TH, s.67)

közde kızartılmış pirzola(Kemal, TH, s.69)

savaşta ölmüş bir asker (Kemal, TH, s. 253)

taze, yeni kavrulmuş, dibekte dövülmüş kahveler (Kemal, TH, s. 353)

toz içinde kalmış bir şişe kırmızı şarap (Kemal, TH, s. 298)

yeni kavrulup dibekte dövülmüş bir taze kahve kokusu (Kemal, TH, s. 395)

yıllarca dağda gezmiş, Yunana kan kusturmuş bir efe (Kemal, TH, s. 349)

2.2.2.3.3. Ayrılma Durumu Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük ayrılma durumu eki almıştır. 28 örnekte bu özellik yer alır:

bu pis, insanlıktan çıkılmış devir(Kemal, TH, s.70)

Çanakkale cehenneminden çıkılmış bir insan (Kemal, TH, s. 406)

feleğin çemberinden geçmiş bir kişi (Kemal, TH, s. 373)

feleğin çemberinden geçmiş Lena(Kemal, TH, s.78)

feleğin çemberinden geçmiş öyle yaşlı adamlar (Kemal, TH, s.357)

gözleri yuvalarından fırlamış bir hayranlık (Kemal, TH, s. 297)

karlardan doğmuş askerler (Kemal, TH, s. 187)

kendinden geçmiş, uyur gezer gibi dolaşan kişi(Kemal, TH, s.67)

kırmızı bir ağaçtan oyulmuş bir dibek (Kemal, TH, s. 353)

kız kadın başıyla gözlerinin önündeki kan selinin içinden çıkılmış bu insan (Kemal, TH, s. 312)kocaman, yaşlılıktan morarmış kırmızı eşekarısı. (Kemal, TH, s.74)

milletimizin bağrından, yüreğinin ortasından doğmuş fırka (Kemal, TH, s. 119)

savaş yapmak isteyen insanlıktan çıkılmış insanlar (Kemal, TH, s. 257)

sevincinden kabarmış Nişancı (Kemal, TH, s. 209)

sol kolu dirsekten kopmuş delikanlı (Kemal, TH, s. 384)

taze, daha bu sabah denizden çıkılmış mercan balığı (Kemal, TH, s. 222)

yayından çıkılmış ok (Kemal, TH, s. 291)

2.2.2.3.4. Belirtme Durumu Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük belirtme durumu eki almıştır. 11 örnekte bu özellik yer alır:

ateşe ellerini uzatmış, boynu uzun, avurdu avurduna geçmiş paşa (Kemal, TH, s. 160)

bu savaşları yaşamamış, en azından savaştan dönmeyen bir kişisi olmayan bir tek kişi (Kemal, TH, s. 251)

daha gözlerini açmamış Poyraz (Kemal, TH, s.79)

denizin üstünü kaplamış duman (Kemal, TH, s.72)

dünyayı doldurmuş aydınlık (Kemal, TH, s. 406)

elleri kournunda kalmış, konuşmayı unutmuş, kendinden geçmiş, uyur gezer gibi dolaşan kişi (Kemal, TH, s.67)

kasabanın önüne demirini atmış gemi (Kemal, TH, s. 203)

mavi çiçeklerini açmış eliz boyu yarpuzlar (Kemal, TH, s. 349)

mavi çiçeklerini açmış yarpuzlar (Kemal, TH, s. 362)

memesini kapmış kartal (Kemal, TH, s. 216)

yelin usulca salladığı uzun ince dalı üstündeki kanatlarını bitiştirmiş turuncu kelebek (Kemal, TH, s.73)

2.2.2.4. İyelik Ekleri + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük iyelik eki almıştır. 13 örnekte bu özellik yer alır:

bir sevinç yumağı olmuş Ağaefendi (Kemal, TH, s. 373)

boyunları bükük, yüzleri asılmış, umutları kesik çınarların altındaki kanepeler (Kemal, TH, s. 413)

çarıklı, yarı çıplak, açlıktan kaditleri çıkılmış, yorgun bitkin bir kolordu. (Kemal, TH, s. 98)

çenesi düşmüş kedi (Kemal, TH, s. 138)

feri kaçmış gözler (Kemal, TH, s. 49)

gözleri, bacakları, kolları gitmiş, bütün vücudu kalbura dönmüş hiç kimse (Kemal, TH, s. 401)

gözü dönmüş kanlılar (Kemal, TH, s. 396)

gün yüzü görmemiş ses (Kemal, TH, s. 293)

köyde kalıp künyeleri gelmiş çocuklarını bekleyen dört kadın (Kemal, TH, s. 206)

ölüden de beter, içi boşalmış bir ölü (Kemal, TH, s. 212)

sakalı uzun, beli bükülmüş yaşlı bir erkek (Kemal, TH, s. 166)

tahtaları bozarmış,.....kanepenin bir ucu (Kemal, TH, s. 166)

yaşı geçmiş çocuklar, gençler, yaşlılar (Kemal, TH, s. 392)

2.2.2.5. Çokluk Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük çokluk eki almıştır. 3 örnekte bu özellik yer alır:

beyaz gömlekler giymiş iki genç kız(Kemal, TH, s.53)

kapının eşiğine uzanmış, kulaklarını sıçanlar yemiş, gözlerini karıncalar oymuş, şişmiş ölü (Kemal, TH, s. 185)

mavi çiçekler açmış yarpuzlar (Kemal, TH, s. 395)

2.2.2.6. Edat + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

2.2.2.6.1. İle Edatı ile Kurulan “-mİş/-mUş” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “ile” edatıdır. 4 örnekte bu özellik yer alır:

dört bir yanı kalın ışıklarla donanmış vapurun üstünde üç beniadem (Kemal, TH, s. 205)

hiç ölmeyecek gibi, dünyayı bütün yüreğinin sıcaklığıyla kucaklaşmış adam (Kemal, TH, s. 275)

renk renk çiçeklerle donatılmış mor fes(Kemal, TH, 87)

türlü çiçeklerle bezenmiş sürahi (Kemal, TH, s. 133)

2.2.2.6.2. “İçin” Edatı ile Kurulan “-mİş/-mUş” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “için” edatıdır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

sevmek için yaratılmış, sevgi dolu insan (Kemal, TH, s. 403)

2.2.2.6.3. “Gibi” Edatı ile Kurulan “-mİş/-mUş” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “gibi” edatıdır. 4 örnekte bu özellik yer alır:

faltaşı gibi açılmış gözler (Kemal, TH, s. 257)

faltaşı gibi açılmış gözler(Kemal, TH, s. 93)

nar gibi kızarmış balıklar (Kemal, TH, s. 211)

sırtüstü, kollarını kanat gibi açmış ölümler (Kemal, TH, s. 286)

2.2.2.6.4. “Kadar” Edatı ile Kurulan “-mİş/-mUş” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “kadar” edatıdır. 11 örnekte bu özellik yer alır:

alanları ağzına kadar doldurmuş insanlar (Kemal, TH, s. 254)

apak sakallı, sakalı göğsüne kadar inmiş uzun bir adam (Kemal, TH, s. 313)

başını şimdiye kadar kaldırmamış Ağaefendi (Kemal, TH, s. 273)

doruklarda göğün ötelerine kadar uzamış gitmiş mor direk (Kemal, TH, s. 189)

kanatlarını sonuna kadar açmış bir atmaca (Kemal, TH, s. 237)

kuş kadar kalmış insanlar(Kemal, TH, s.55)

sarı ağızları ardına kadar açılmış, tüysüz, bir parmak büyüklüğündeki et parçası yavrular(Kemal, TH, s.80)

on yedi on sekiz yaşlarında gözükken, bir deri bir kemik kalmış, avurdu avurduna geçmiş, kocaman iri mavi gözleri çukura kaçmış, açlıktan, yorgunluktan bir çocuk kadar kalmış bir Osmanlı (Kemal, TH, s. 100)

Pınarın yöresindeki dize kadar çıkılmış yarpuzlar (Kemal, TH, s. 309)

sarı ağızları, ardına kadar açılmış koskocaman ağızlar(Kemal, TH, s.80)

sonuna kadar açılmış koskocaman ağızlar(Kemal, TH, s.80)

2.2.2.7. Bağlaç + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük bağlaç görevindedir. 2 örnekte bu özellik yer alır:

acı, sert, öfkeli, birazcık da deli, dünyaya küsmüş, feri de kaçmış, yılgın gözler (Kemal, TH, s. 110)

Sarıkamış'tan geriye kalmış da çürümemiş, öyle insan gibi insan(Kemal, TH, s. 21)

2.2.2.8. Sıfat Yapan “+ki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük, sıfat yapan “+ki” ekini almıştır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

evlerin bahçelerindeki kurumuş dalların üstünden kopardığı kıpkırmızı domates (Kemal, TH, s. 110)

2.2.2.9. Eşitlik Eki + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş/-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “+çA” eşitlik ekini almıştır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

bu solgun, bu iyice yaşlanmış, dünyaya küskün yüz (Kemal, TH, s. 45)

2.2.2.10. “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş /-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “-mİş /-mUş” sıfat fiilini almıştır. 3 örnekte bu özellik yer alır. Bu örnekler ikileme biçimindedir:

dalmış gitmiş Poyraz (Kemal, TH, s. 297)

dalmış gitmiş Zehra (Kemal, TH, s. 309)

uzamış gitmiş tek dal(Kemal, TH, s.73)

2.2.2.11. “-mAz” Sıfat Fiili + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş /-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “-mAz” sıfat fiilini almıştır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

en iri, dalları incirleri götüremez olmuş az ilerideki ağaç (Kemal, TH, s. 270)

2.2.2.12. “-p, -(D)p, -(U)p” Zarf Fiili + “-mİş/-mUş” Sıfat Fiili

Bu grupta, “-mİş /-mUş” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “-p, -(D)p, -(U)p” zarf fiil eki almıştır. 1 örnekte bu özellik yer alır:

üst üste yığılıp donmuş zabıtlar(Kemal, TH, s. 101)

2.3. Gelecek Zaman Sıfat Fiilleri

2.3.1. “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu ek, gelecek zaman anlamı taşıyan sıfat-fiil eklerinden biridir. Bu sıfat fiille ilgili olarak araştırmacılar tarafından yapılmış açıklamalar şu şekildedir:

Bang eki, “-acak/-ecek <-a ‘zarf-fiil eki’ + -çak (<çığak< -çıkak< -çı ‘fail ismi’ + kaç ‘mübalaga eki’)” biçiminde açıklar (Bang, 1918: 35).

Eraslan, zarf-fiil ekine isimden isim yapan ekin getirilmesinin Türk dilinin yapısı ve ek sistemine aykırı düştüğünü ifade ederek Bang’ın açıklamasını reddetmiştir (Eraslan, 1980: 34).

Deny, eki “-acak/-ecek <ğa + çak(*kay ‘gelecek zaman eki’ + çan ‘zaman ifade eden söz’)” şeklinde açıklar (Deny, 1941: 868).

Ramstedt, eki “-acak/-ecek < - gay/-gey ‘gelecek zaman eki’ + çak ‘küçültme eki” şeklinde açıklar (Ramstedt, 1952: 90).

Korkmaz, eki “-acak/-ecek< -a ‘zaman eki’+ -çak küçültme eki”(Korkmaz 1959: 160) biçiminde açıklar.

Mansuroğlu ekin yapısıyla ilgili olarak “-acak/-ecek < -gay/-gey ‘gelecek zaman eki’ + -ça/-çe ‘eşitlik eki’ + ok/ök ‘kuvvetlendirme edatı” açıklamasını yapmıştır (Mansuroğlu, 1958: 181).

Deny, “-AcAk” ve “DİK/-DUK” sıfat-fiil eklerinin, diğer sıfat-fiil eklerinden farklı olarak, kişilere göre çekimlenebildiklerini, genellikle bütün şahıslara ait iyelik eklerini aldıklarını, değişimli sıfat-fiil ekleri oldukları için “ortacımsı” olarak isimlendirildiklerini dile getirir (Deny, 1941: 440).

Üstüner, sıfat veya isim olan “-AcAk” ekiyle türetilmiş sıfat-fiillerin, “-DİK / -DUK” ekiyle türetilmiş sıfat-fiiller gibi iyelik eklerini aldıklarını; fakat “-AcAk” ekiyle türetilen sıfat-fiillerin bir kısmının iyelik eklerini almayabildiklerini dile getirir (Üstüner, 2000: 36).

Bayraktar, ekin Türkiye Türkçesinde “-acak/-ecek” biçimleriyle sıklıkla kullanılan eklerden biri olduğunu, gelecek zaman ifadesini kaybetmemiş olan ekin, olumsuzluk eki, ismin hal ekleri, iyelik ekleriyle de kullanılmakta olduğunu dile getirir (Bayraktar, 2000: 74).

Bayraktar ayrıca, “-AcAk” sıfat-fiil ekinin de diğer sıfat-fiil ekleri gibi nitelediği ismin söylenmemesiyle ismin yerini tutan fiilimsiler türettiğini söyler ve Eski Anadolu Türkçesine ait eserlerde yiyecek, içecek, geyecek, basacak, oynayacak, kesecek gibi kalıcı isim yapma görevinde kullanıldığı birçok örneğin tespit edildiğini bildirir (Bayraktar, 2000: 97).

Hatipoğlu “Türkçede İstikbâl Kipi” adlı doktora çalışmasında, Deny’nin “-AcAk” ve “-İcEk” eklerini aynı kabul etmesinden dolayı bu ekteki “-cek” kısmını, “-iğsek > -ecek” şeklinde ses değişmesine bağlamış; fakat daha sonraki eserlerinde, ekteki “-A” için, “-a/-e < -ga/-ge < -gu/-gü” izahını kabul edip zaman kavramını bu “-a/-e” kısmının taşıdığını ifade etmiştir. Hatipoğlu ayrıca “-AcAk” ekinin, Eski Anadolu Türkçesinde en erken XIII. yy. kullanıldığını dile getirmiştir (Hatipoğlu 1981: 20).

Bu çalışmada yalnızca, sıfat görevinde kullanılan “-(y)AcAk” sıfat fiili incelenmiştir.

2.3.1.1. Tek Başına Sıfat Görevi Yapan “-(y)AcAk” Sıfat Fiilli Yapılar

Bu grupta, “-yAcAk” sıfat fiil eki almış sözcük kendisinden önce gelen bir sözcük olmaksızın sıfat görevi yüklenir. 12 örnekte bu özellik yer alır:

dayanılmayacak kokular (Kemal, TH, s. 376)

gelecek insanlık (Kemal, TH, s. 331)

gelecek kış (Kemal, TH, s. 418)

gelecek soy (Kemal, TH, s. 410)

gelecek yıl (Kemal, TH, s. 388)

keseceğimiz çam ağacı (Kemal, TH, s. 417)

konuşacak durum (Kemal, TH, s. 321)

konuşacak hal (Kemal, TH, s. 321)

tanınacak halimiz (Kemal, TH, s. 326)

taşıyamayacağımız kadar ağır bir acı (Kemal, TH, s. 305)

yetişebilecekleri yerler (Kemal, TH, s. 269)

yiyecek bir kırıntı ekmek (Kemal, TH, s. 184)

2.3.1.2. Yalın Haldeki İsim + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yalın haldedir. Burada yalın halden kasıt isim çekim eki almamış sözcük demektir. 7 örnekte bu özellik yer alır:

bir tekne sığacak kadar büyük, dışarıdan kolay gözükmeyen koy (Kemal, TH, s. 281)

çocuk denecek yaşta gözükken genç bir kız (Kemal, TH, s. 350)

insanı diksen tepesinden ışık verecek topraklar (Kemal, TH, s. 321)

soba alacak para (Kemal, TH, s. 393)

vakit geçirecek zaman (Kemal, TH, s. 244)

uzun, genişliği dört beş kulaç bir tekne sığacak kadar uzun bir koy. (Kemal, TH, s. 110)

yemek pişirecek odunlar (Kemal, TH, s. 412)

2.3.1.3. Hal Ekleri + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

2.3.1.3.1. Yönelme Durumu Eki + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük yönelme durumu eki almıştır. 11 örnekte bu özellik yer alır:

ayağa kalkacak hal (Kemal, TH, s. 236)

baldan bize gelecek bütün para (Kemal, TH, s. 276)

balıkçı olacaklara öğretecek çok hünerleri, çok ustalıkları (Kemal, TH, s. 392)

beni adaya getirecek biri (Kemal, TH, s. 350)

bize yetecek kadar adadan odun (Kemal, TH, s. 393)

bu kadar insana yetecek pirinç (Kemal, TH, s. 378)

canına kıyacak birileri (Kemal, TH, s. 352)

her insanın başına gelecek bir mutluluk (Kemal, TH, s. 306)

kasabaya götürecek kadar benzin (Kemal, TH, s. 115)

kimsenin bir yere sürmeyeceği bir yer (Kemal, TH, s. 340)

konuşmaya başlayacak bir söz (Kemal, TH, s. 302)

2.3.1.3.2. Bulunma Durumu Eki + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük bulunma durumu eki almıştır. 3 örnekte bu özellik yer alır:

ayakta duracak hal (Kemal, TH, s. 249)

ayakta duracak halimiz (Kemal, TH, s. 330)

çiftlikte yetiştirilecek soylu atlar(Kemal, TH, s. 38)

2.3.1.3.3. Ayrılma Durumu Eki + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük ayrılma durumu eki almıştır. 4 örnekte bu özellik yer alır:

denizden gelecek biri(Kemal, TH, s.59)

insanlığından utanacak hal (Kemal, TH, s. 311)

kendilerinden beklenmeyecek bir direniş(Kemal, TH, s.55)

yerinden kıpırdayacak, ayağa kalkacak hal (Kemal, TH, s. 236)

2.3.1.3.4. Belirtme Durumu Eki + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük belirtme durumu eki almıştır. 7 örnekte bu özellik yer alır:

ağaçta şeftalili alacak bir adam (Kemal, TH, s. 246)

başımızı sokacak toprak damlar (Kemal, TH, s. 337)

başını sokacak bir delik (Kemal, TH, s. 322)

belinizi vereceğiniz kuş tüyü yastık (Kemal, TH, s. 291)

onları kurtarabilecek akla uygun bir çare (Kemal, TH, s. 347)

salonu kaplayacak kadar büyük bir kilim (Kemal, TH, s. 310)

seni öldürecek dert (Kemal, TH, s. 217)

2.3.1.3.5. Tamlayan Durumu Eki + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük tamlayan durumu eki almıştır. 2 örnekte bu özellik yer alır:

bir göziün bakamayacağı kadar ışıklar(Kemal, TH, s. 29)

bizim unutulmayacak hatıramız (Kemal, TH, s. 277)

2.3.1.3. 6. “İle” Edatı + “-(y)AcAk” Sıfat Fiili

Bu grupta “-(y)AcAk” sıfat fiil eki almış sözcükten önceki sözcük “ile” edatıdır. 2 örnekte bu özellik yer alır:

bu dünyadan ağız tadıyla gidecek insan (Kemal, TH, s. 252)

parmakla sayılabilecek kadar az insan(Kemal, TH, s.53)

2.3.2. “-AsI” Sıfat Fiili

Gelecek zaman sıfat-fiillerindendir. Bu sıfat fiille ilgili olarak arşatırmacıların yapmış oldukları açıklamalar şu şekildedir:

Bang eki “-ası/- esi < al- ‘yardımcı fiil’ + -sı/-si ‘fiilden isim yapma eki’ ve -ası/-esi < -a/-e ‘zarf-fiil eki’ + -sı/-si ‘üçüncü tekil kişi iyelik eki’” biçimlerinde açıklar (Bang, 1916: 19).

Brockelmann, eki “ası/-esi < -a/-e ‘zarf-fiil eki’ + -sı/-si < -sığ/-sig ‘isimden isim yapma eki’ biçiminde açıklar (Brockelmann, 1954: 188).

Baskakov, eki “- ası/-esi < ğı/- ği ‘fiilden isim yapma eki’ + -sa/-se ‘şart eki’ biçiminde açıklar (Räsänen, 1957 : 116).

Bengiz, “-ası/-esi < -as/-es ‘Çuvaşçada gelecek zaman imkân ismi yapma eki’ + -ı/-i ‘üçüncü tekil kişi iyelik eki’ biçiminde açıklar (Räsänen, 1957 : 116).

Banguoğlu bu ekin eski Oğuzcada gelecek kipini teşkil eden -e sıfat-fiili üzerine -si iyelik ekinin gelmesiyle gelişmiş olabileceğini ileri sürmüştür (Banguoğlu, 2004: 237).

Ergin, bu ekin “-ecek/-acak” kadar yaygın kullanılmadığını, ekin bazen Eski Anadolu Türkçesinde şekil ve zaman eki olarak da geçtiğini belirterek “-ası/-esi < ğası/-gesi < ğa/-ge ‘gelecek zaman isim-fiil (part.) eki’ + -sı/-si ‘üçüncü tekil kişi iyelik eki’” açıklamasını yapmıştır(Ergin, 1982: 337).

Korkmaz, ekin yapısını “-ası/-esi < ğa/-ge ‘gereklilik-dilek, gelecek zaman eki’ + -sığ/-sig ‘gereklilik-gelecek zaman isim-fiil eki’” olarak açıklayarak (Korkmaz 1968: 33) bu ekin “Eski Türkçenin gereklilik-

gelecek zaman isim-fiilleri kuran - sığ/-siğ ekinden -g düşmesi ile > sı/-si ‘ye dönüşmüş olan eki’ olduğunu ifade eder (Korkmaz, 1995: 150).

Eraslan ekin “ğasığ/-gesig” biçiminden baştaki ve sondaki /ğ/, /g/ seslerinin düşmesiyle ortaya çıktığını savunur (Eraslan, 1980: 37).

Mansuroğlu, eki “-ası/-esi < ğa/-ge ‘gelecek zaman isim-fiil (part.) eki’ + -sı/-si ‘< -sığ/-siğ ‘isimden isim yapma eki’” şeklinde açıklar(Mansuroğlu, 1958: 178).

Üstüner, özellikle Eski Anadolu Türkçesinde “-AsI” ekinin şekil ve zaman eki olarak “-AcAk” ekiyle aynı anlamda kullanılmış olmasının, bu ekin gelecek zaman kavramı taşıdığını göstermekte olduğunu ifade etmiştir (Üstüner, 2000: 74).

Üstüner, ayrıca Dede Korkut hikâyelerinde söz konusu kullanıma örnek olmadığını, “-asI sıfat-fiil ekinin genellikle beddua gibi hazır anlatım kalıplarında karşımıza çıktığını ifade etmiştir (Üstüner, 2000: 76).

Hatipoğlu, “-AsI ekiyle kurulmuş ve yönelme hâli ekiyle kalıplaşmış şekiller zaman zarfı veya durum zarfı” olarak kullanıldıklarını ifade eder(Hatiboğlu 1981: 33).

Bayraktar, Eski Anadolu Türkçesine ait eserlerde “yiyesi, geyesi, içesi, viresiye” gibi birçok kalıcı ismin bu ekle yapıldığını bildirerek Türkiye Türkçesinde çok sık olmamakla birlikte “-ası/-esi” biçimleriyle kullanımının devam ettiğini; fakat kaybolmaya yüz tutmuş eklerden olduğunu dile getirir (Bakraktar,2000: 98). Bayraktar ayrıca ekin genellikle beddualarda kullanıldığını ifade eder. (Bayraktar, 2000: 78).

Bu çalışmada yalnızca sıfat görevinde olan “-AsI” sıfat fiili incelenmiştir. Sadece 2 örnekte tespit edilmiş ve bu örneklerde sıfat fiil almış sözcük yalın isimle birlikte kullanılmıştır:

kör olası gözler (Kemal, TH, s. 307)

kör olası gözler (Kemal, TH, s. 307)

3. SONUÇLAR

1.Yaşar Kemal’in “Tanyeri Horozları” adlı romanında toplamda 973 sıfat fiil kullanılmıştır. Bunlardan 489 tanesi geniş zaman sıfat fiili, 431 tanesi geçmiş zaman sıfat fiili, 50 tanesi ise gelecek zaman sıfat fiilidir.

2. Geniş zaman sıfat fiilleri içinde “-(y)An” sıfat fiiline ait 434 örnek vardır. “-r, -Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiili ise 31 örnekte görülür. “-mAz” sıfat fiili 27 örnekte görülür. Geçmiş zaman sıfat fiilleri içinde “-DIk, -DUK” sıfat fiiline ait 136 örnek vardır. “-mIş , -mUş” sıfat fiili ise 295 örnekte görülür. Gelecek zaman sıfat fiilleri içinde “-(y)AcAk” sıfat fiiline ait 48 örnek, “-AsI” sıfat fiiline ise 2 örnek tespit edilmiştir.

3. Geniş zaman sıfat fiilleri içinde en çok görülen örnek sayısı “-(y)An” sıfat fiiline aittir. Geçmiş zaman sıfat fiilleri içinde en çok görülen örnek sayısı “-mIş , -mUş” sıfat fiiline aittir. Gelecek zaman sıfat fiilleri içinde ise en çok görülen örnek sayısı “-(y)AcAk” sıfat fiiline aittir.

4. Eserin tamamında en çok görülen sıfat fiil “-(y)An” sıfat fiili, en az görülen sıfat fiil ise “-AsI” sıfat fiilidir.

5. Geniş zaman sıfat fiilleri içinde “-(y)An” sıfat fiiline baktığımızda, sıfat fiil eki alarak tek başına sıfat olarak kullanılan yapılara ait 65 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 92 örnek, çokluk eki ile kullanılan 9 örnek, yönelme durumu eki ile kullanılan 54 örnek, bulunma durumu eki ile kullanılan 44 örnek, ayrılma durumu eki ile kullanılan 33 örnek, belirtme durumu eki ile kullanılan 49 örnek, tamlayan durumu eki ile kullanılan 1 örnek, iyelik eki ile kullanılan 19 örnek, edat ile kullanılan 26 örnek, eşitlik eki ile kullanılan 1 örnek, -mAk isim fiil ile kullanılan 2 örnek, -mIş/-mUş sıfat fiili ile kullanılan 7 örnek , zarf fiil ile kullanılan 32 örnek mevcuttur.

6. Geniş zaman sıfat fiilleri içinde “-r, -Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiiline baktığımızda, sıfat fiil eki alarak tek başına sıfat olarak kullanılan yapılara ait 8 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 11 örnek, yönelme durumu eki ile kullanılan 8 örnek, iyelik eki ile kullanılan 3 örnek, -mAz sıfat fiili ile kullanılan 1 örnek tespit edilmiştir.

7. Geniş zaman sıfat fiilleri içinde “-mAz” sıfat fiiline baktığımızda, sıfat fiil eki alarak tek başına sıfat olarak kullanılan yapılara ait 6 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 8 örnek, yönelme durumu eki ile kullanılan 2 örnek, bulunma durumu eki ile kullanılan 3 örnek, tamlayan durumu eki ile kullanılan 1 örnek, iyelik eki ile kullanılan 1 örnek, “-r, -Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiili ile kullanılan 6 örnek tespit edilmiştir.

8. Geçmiş zaman sıfat fiilleri içinde “-DIk /-DUK” sıfat fiiline baktığımızda 1.tekil şahısla çekimlenen yapılarda tek başına sıfat olarak kullanılan 6 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 5 örnek,

isim çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 3 örnek tespit edilmiştir.

9. İkinci tekil şahısla çekimlenen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara baktığımızda, tek başına sıfat olarak kullanılan 1 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 1 örnek, isim çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 2 örnek tespit edilmiştir.

10. 3. tekil şahısla çekimlenen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara baktığımızda, tek başına sıfat olarak kullanılan 14 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 8 örnek tespit edilmiştir.

11. 1. çoğul şahısla çekimlenen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara baktığımızda, tek başına sıfat olarak kullanılan 9 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 2 örnek, isim çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 3 örnek, fiil çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 2 örnek, edatla birlikte kullanılan “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 1 örnek tespit edilmiştir.

12. 2. çoğul şahısla çekimlenen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara baktığımızda, tek başına sıfat olarak kullanılan 2 örnek tespit edilmiştir.

13. 3. çoğul şahısla çekimlenen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara baktığımızda, tek başına sıfat olarak kullanılan 9 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 7 örnek, isim çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 13 örnek, fiil çekim eki almış sözcükten sonra gelen “-DİK /-DUK” sıfat fiilli yapılara ait 1 örnek tespit edilmiştir.

14. Geçmiş zaman sıfat fiilleri içinde “-mİŞ /-mUŞ” sıfat fiiline baktığımızda, sıfat fiil eki alarak tek başına sıfat olarak kullanılan yapılara ait 68 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 75 örnek, çokluk eki ile kullanılan 3 örnek, yönelme durumu eki ile kullanılan 60 örnek, bulunma durumu eki ile kullanılan 8 örnek, ayrılma durumu eki ile kullanılan 28 örnek, belirtme durumu eki ile kullanılan 11 örnek, iyelik eki ile kullanılan 13 örnek, edat ile kullanılan 20 örnek, eşitlik eki ile kullanılan 1 örnek, -mİŞ/-mUŞ sıfat fiili ile kullanılan 3 örnek , zarf fiil ile kullanılan 1 örnek, bağlaç ile birlikte kullanılan 2 örnek, sıfat yapan +ki eki ile kullanılan yapılara ait 1 örnek, -mAz sıfat fiili ile birlikte kullanılan yapılara ait 1 örnek tespit edilmiştir.

15. Gelecek zaman sıfat fiilleri içinde “-(y)AcAk” sıfat fiiline baktığımızda, sıfat fiil eki alarak tek başına sıfat olarak kullanılan yapılara ait 12 örnek, yalın isme eklenip sıfat yapan yapılara ait 7 örnek, yönelme durumu eki ile kullanılan 11 örnek, bulunma durumu eki ile kullanılan 3 örnek, ayrılma durumu eki ile kullanılan 4 örnek, belirtme durumu eki ile kullanılan 7 örnek, tamlayan durumu eki ile kullanılan 2 örnek, edat ile kullanılan 2 örnek tespit edilmiştir.

16. Gelecek zaman sıfat fiilleri içinde “-AsI” sıfat fiiline baktığımızda sadece 2 örnek tespit edilmiş olup bu örnekler yalın isme eklenmiş sıfat fiilli yapılara aittir.

17. “-(y)An” geniş zaman sıfat fiilinin en çok kullanıldığı yapılara baktığımızda, 1. sırada yalın isimle kullanım, 2. sırada tek başına sıfat olarak kullanım, 3. sırada ise yönelme durumu ekiyle kullanım yer alır.

18. “-r, -Ar, -Ir, -Ur” sıfat fiilinin en çok kullanıldığı yapılara baktığımızda, 1. sırada yalın isimle kullanım, 2. sırada tek başına sıfat olarak kullanım, 3. sırada ise yönelme durumu ekiyle kullanım yer alır.

19. “-mAz” geniş zaman sıfat fiilinin en çok kullanıldığı yapılara baktığımızda, 1. sırada yalın isimle kullanım, 2. sırada tek başına sıfat olarak kullanım, 3. sırada ise bulunma durumu ekiyle kullanım yer alır.

20. “-DIk, -DUk” geçmiş zaman sıfat fiiline baktığımızda, 1. tekil şahısla çekimlenen yapıların daha çok tek başlarına sıfat olarak kullanıldıklarını, 2. tekil şahısla çekimlenen yapıların daha çok isim çekim ekinden sonra kullanıldıklarını, 3. tekil şahısla çekimlenen yapıların daha çok tek başlarına sıfat olarak kullanıldıklarını, 1. çoğul şahısla çekimlenen yapıların daha çok tek başlarına sıfat olarak kullanıldıklarını, 2. çoğul şahısla çekimlenen yapıların sadece tek başlarına sıfat olarak kullanıldıklarını, 3. çoğul kişiyle çekimlenen yapıların ise daha çok isim çekim eklerinden sonra kullanıldıklarını tespit etmiş bulunmaktayız.

21. Şimdiye kadar pek çok araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışmalarda genellikle sıfat fiillerden sonra gelen sözcüklerin yani tamlananların anlam ve görev özellikleri belirlenmişken, bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak sıfat fiillerin kullanıldığı sözcükten önce yer alan sözcüğün hangi gramer özelliği sergilediği tespit edilmiştir. Kısacası “sıfat fiil eki almış olan sözcükler hangi tür sözcüklere veya

hangi eki almış sözcüklere gelirler?” bu soru cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

22. Söz varlığının birçok alanında zengin bir söz hazinesine sahip olan Yaşar Kemal, sıfat fiillerin kullanımını bakımından da aynı tabloyu sergilemektedir. 423 sayfalık bir eser için 973 sıfat fiil kullanması kayda değer bir söz ustalığıdır.

23. Yapılmış olan bu çalışmanın Yaşar Kemal ile ilgili yapılacak çalışmalara ve Türkçeye katkı sağlaması temenni edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2003). “-GAn Sıfat-Fiil Eki”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*.14. Sayı: Niğde.
- Bang, W.(1923). “Das negative Verbum der Türksprachen”. *Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Kl.* 1923 (17), 114-131.
- Bang, W. (1916a). “Studien zur vergleichenden Grammatik der Türksprachen [II] ”. *Sitzungs-berichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Kl.* 1916 (37), 910-928.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları: Ankara.
- Bayraktar, N.(2000). “*Orta Türkçede Fiilimsiler*”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) : Ankara.
- Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Bozkurt, F.(1999). *Türklerin Dili*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Brockelmann, C. (1951).*Ostturkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen [sic] Mittelasiens*. EJ Brill.
- Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*. Leiden: Brill.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. TDK Yayınları: Ankara.
- Çağatay, S. (1978). *Türk Lehçeleri Örnekleri*. DTCF Yayınları: Ankara.

- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. Maarif Vekâleti Yayınları: İstanbul.
- Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçede İsim-Fiiller*. İÜEF: İstanbul.
- Ercilasun, A.B. (1983).“Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler”. *Türk Kültürü Araştırmaları*. TKAE Yayınları. Yıl: XVII-XXI/1–2. Ankara. s. 115–119.
- Ergin, Muharrem. (1982). *Türk Dil Bilgisi*. Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev.: AKALIN, Mehmet. TDK Yayınları: 532 : Ankara.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. TDK Yayınları: Ankara.
- Kemal, Y. (2002). *Tanyeri Horozları- Bir Ada Hikayesi 3*. Adam Yayınları: İstanbul.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.I. TDK Yayınları: Ankara.
- Korkmaz, Z. (1968). “-AsI Gelecek Zaman İsim-fiil Ekinin Yapısı Üzerine”. *TDAY Belleten*. : Ankara. s. 31–38.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Tdk Yayınları: Ankara.
- Mansuroğlu, M.(1988). “Eski Osmanlıca”. *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları*. S. A-21: Ankara. s. 247–276.
- Ramstedt, G. J. (1952). *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft II. Formenlehre*. MSFOu. 104/2.
- Räsänen, M. (1957). *Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprachen*: Helsinki.

- Tekin, Ő. (1990). “-ma Olumsuzluk Eki İle -dık+ Eki Nereden Geliyor?”. *Tarih ve Toplum Dergisi*. C. 13. S. 7: İstanbul, s. 78–81.
- Tekin, T. (1997). “On The Old Turkic Verbal Noun Suffix {-dOk}”, *Türk Dilleri Araştırmaları C. 7*. s. 5–12.
- Üstüner, A. (2000). *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. TDK Yayınları: Ankara.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları Ve Terim Yapma Yolları*. TDK Yayınları: Ankara.

KISALTMALAR

TH: Tanyeri Horozları

BÖLÜM 2

KAZAK, ÖZBEK VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ BAZI ÇOK ANLAMLIL KELLMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Mukhabbat MASSADIKOVA

GİRİŞ

Bir ağacın üç dalı olan Türk, Özbek ve Kazak halklarının tarihi, medeniyeti ve dilleri çok eski zamanlardan beri müşterek olmuştur. Eskiden ortak Türk adını taşıyan, günümüzde ise Türk, Kazak ve Özbek olarak adlandırılan bu Türk halklarının günümüzde medeniyeti ve özellikle dillerinde de sayısız ortaklıklar mevcuttur.

Modern Özbek Türkçesi eski Çağataycanın devamıdır. Özbek Türkçesi diğer Türk lehçelerine göre daha geniş olarak incelenmiştir. Bu dilin gelişmesinde Soğdca, Arapça, Farsçanın da etkisi vardır. Aynı duruma Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde de rastlanmaktadır. Araplar tarafından Orta Asya istila edildiği yüzyıllarda yeni elde edilen saha ile beraber, buranın yerli ahali de İslam din ve medeniyeti sahasına alınarak Arap yazısı ile birlikte dili de yayılmaya başlamıştır. Kazak, Türk ve Özbek dillerinde günümüzde de Arap dilinin etkisini görmekteyiz.

XX. yüzyılın başlarında özellikle İlminskiy, Ostroumov gibi Rus Türkologların telkin ve teşebbüsleriyle meydana getirilen Özbek yazı dilini Çağatay Türkçesi ve öncesindeki Harezmi Türkçesine dayandırdığımızda Özbek Türkçesinin tarihini de 13 yy. olarak gösterebiliriz. Türkçenin güney-doğu grubunda yer alan bu lehçe

üzerinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi öncesinde ağırlıklı olarak Fars ve Arap dillerinden yapılan ödünçlemeler görülür. 20. yüzyılla birlikte Rusça ödünçlemeler ağırlık kazanmaktadır [1, 8].

Kazak, Türk ve Özbek dillerinin aynı kökten geldiği birçok dilciler tarafından ispatlanmaktadır. Bu dillerin aynı dilin lehçeleri olduğunu anlamak zor değildir. Dildeki bütün kurallar, kaideler hemen hemen ortak olduğu gibi hem sözlü, hem yazılı edebiyatımızda da ortaklıklar çoktur. Bu çalışmada Kazak, Türk ve Özbek dillerindeki çok anlamlı kelimelerin türeme yolları incelenmiştir. Benzer tarafları ile farklılıklarını gösterip sonuçta bu kardeş dillerin yakınlığı ispatlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasında birtakım farklılıklar vardır. Bu diller arasındaki ayrılıkların büyük bir bölümünü ses farklılıkları meydana getirmekle birlikte anlam ve fonksiyon bakımından da farklı eş sesli kelimelerin ve etkileşim hâlinde buldukları toplumlardan alıntı kelimelerin de rolü yadsınamaz.

Türk dili zaman içerisinde sosyal ve coğrafi şartlara bağlı olarak pek çok değişim evresi geçirmiştir. Bu değişimler sonucunda, birtakım lehçelere ayrılmıştır. Bu dillerdeki çok anlamlı kelimeler gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bu kelimeler her üç dilde de bulunmaktadır. Kelimelerdeki çok anlamlılığa çoğunlukla organ adlarında çok rastlamaktadır. Bu ayırında ancak organ adları pek çok lehçede benzerlik göstermektedir. İşte bu çalışma, lehçeler arasındaki ortak düşüncelerin aydınlanması yolunda Türk kültürüne ve Türkolojiye önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışma Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin açıklamalı ve deyimler sözlükleri incelenerek hazırlanmış,

Kazak Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili çok anlamlı kelimeler Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu alandaki söz varlığının ortaklığı konusunu aydınlatarak diğer Çağdaş Türk Lehçeleri ile Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağların tespitini sağlamıştır [2, 1].

Türkolojinin çalışma sahası Türkiye ile sınırlı değildir. Bu bilim dalı, yeryüzündeki bütün Türkleri ve bütün Türk lehçelerini aralarında hiçbirini asıl ve merkez kabul etmeksizin araştırmaktadır. Bundan yaklaşık on beş yıl öncesine kadar Türkiye'deki Türkologlar, Orta Asya'da bulunan Türk soydaşlarımızı ve Türk lehçelerini detaylı inceleme imkânlarına sahip değillerdi. 1990 yılının öncesindeki çalışmalar daha çok Rus Türkologlar ve Rus Türkolojisinin tesirinde kalan yerli Türkologlar tarafından yapılmıştır. 1990 yılından sonra Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları Türk dili için önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. İşte, o günden bugüne kadar lehçeler arası karşılaştırmalı çalışmaların yapılması Türk dilinin aydınlanmasını ve lehçeler arasındaki sorunların azalmasını sağlamıştır. Bugün, lehçeler arasındaki sorunların giderilmesi ve Türk dilinin aydınlanması için yapılacak olan çalışmaların Türk dilini daha iyi yerlere getireceği şüphesizdir. Kazak Türkçesi özellikleri ile Türk lehçeleri içinde özel bir yere sahiptir. Türk lehçeleri içinde bütün Kıpçak lehçelerinin ortak belirleyici özelliklerini bünyesinde barındırır. Bundan dolayı Kıpçak Türkçesi lehçelerinden olan Kazak Türkçesi, Karluk Türkçesi lehçelerinden olan Özbek Türkçesi ile Oğuz Türkçesi lehçelerinden olan Türkiye Türkçesi arasındaki özelliklerini bünyesinde barındırır. Bu nedenle Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında

yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar Türk dilinin aydınlanmasını ve lehçeler arası sorunların giderilmesine etki edecektir [3].

Türk Lehçelerinin söz varlığı içerisinde dilin bel kemiğini oluşturan çok anlamlı kelimeler ve deyimler içerisindeki organ adlarıyla ilgili deyimler bugüne kadar müstakil bir çalışma konusu olmamıştır. Türkiye Türkçesinde ve diğer Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan organ adlarıyla ilgili kelimelerin hem şekil yönünden hem de anlam yönünden benzerlik gösterdiğini kanıtlamak, Türk lehçeleri arasındaki ortak söz varlığının sağlanması, lehçeler arası ilişkilerin ortaya konması, Türk diline ve Türk kültürüne katkı sağlaması amacıyla bu çalışma yapılmıştır [4,8]. Dildeki benzerlikler tesadüfî bir olay değildir. Çünkü Türk dili 13. yüzyıl öncesi tek bir yazı dili hâlinde yaşamaktaydı. Bu tarihlerden sonra Türk dili çeşitli sosyal ve coğrafi şartlara bağlı olarak pek çok değişim evresi geçirmiştir. İşte bu değişimler sonucu lehçeler ortaya çıkmıştır. Bu da Türk dilinin büyüklüğünün ve zenginliğinin bir göstergesidir. Bu lehçeler arasında çeşitli farklılıklara rağmen bazı sözcük ve sözcük öbekleri değişime uğramadan bütün Türk lehçelerinde veya birçok Türk lehçesinde ortak olarak yaşamaktadır. Kazak Türkçesi Kıpçak grubu, Özbek Türkçesi Karluk grubu ya da Doğu Türkçesi Türk lehçelerinin ortak özelliklerini bünyesinde barındıran bir Türk lehçesi olması itibarıyla Kazak Türkçesinin dahil olduğu gruba ait olan diğer Türk lehçelerindeki organ adları ve organ adlarıyla ilgili kelimelerin şekil yönünden bazı değişiklikleri olmasına rağmen, anlam yönünden aynı olduğunu söylemek mümkündür. Organ adları terimi ile insana, insan vücuduna ait olan unsurlar kastedilmiştir. Bu sözcükler ağız, ayak, baş, burun, göz, kulak sözcüklerdir ve Eski Türkçe döneminden günümüze

kadar bütün Türk lehçelerinde varlıklarını sürdürerek gelmişlerdir. Bu sözcüklerde ses değişimleri dışında başka bir değişim görülmektedir. Bu çalışmada yer alan altı tane organ adıyla ilgili kelime ve deyimlerin tespiti yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır [5, 11].

Son zamanlarda tüm Türk lehçeleri ses bilimi, kelime yapısı, anlam bilimi v.s. alanlarındaki ortak özellikleri birçok bilim adamı tarafından incelenmektedir. Bu alanda araştırma yapan Özbek dilcisi I.Koşkartayev günümüz Özbek dilindeki Arapça asıllı 2230 kökün 1700'ü, 1100 Farsça asıllı köklerin 450'sinin Türkiye Türkçesinde bulunduğunu söylemektedir [6, 4].

Karahanlı ve Harezmi edebî lehçelerinin devamı olarak Asya'da Cengiz oğulları tarafından kurulan Çağatay ve Altınordu devletlerinde gelişerek, Timur ve çocukları zamanında klasik bir mahiyet olan Orta Asya Türkçesine Çağatay Türkçesi denilmektedir. Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başından 20.yüzyılın başına kadar kullanılan edebi bir lehçedir. Günümüz Türk lehçeleri arasında Özbek Türkçesi ona en yakın olanıdır.

Kelimelerde Çok Anlamlılık

İnsanın kullandığı yahut okuduğu kelimelerin çoğu, tek anlamlı değil çok anlamlıdır. Bundan dolayı çok anlamlılık dil ve edebiyat araştırmacıları için önemli bir kavramdır. Çok anlamlılık, bir kelimenin birçok anlama gelmesi, değişik kullanımlarının olmasıdır. Daha açık ve daha kesin olan tanımıyla, tek ve aynı işaretleyen (gösteren) birçok işaretlenen (gösterilen) için kullanılmasıdır. Mesela “yüz” kelimesinin birkaç anlamı olduğundan çok anlamlıdır. Çok anlamlı bir kelimenin hangi anlamda kullanıldığını bağlamı belirler. Çok anlamlılık ifadesi beraberinde belirsizliği getirirse de dilde ve metinlerde hatırı sayılır

ölçüde bir kelime tasarrufu sağlar. Bir kelime, en azından iki anlam taşıyorsa çok anlamlıdır. İlmî eserler mümkün olduğu kadar tek anlamlı kelime kullanırlar. Mesajın doğru iletilmesi, kelimelerin tek anlamlılığına bağlıdır. Buna karşılık bazı durumlarda, özellikle edebiyatta, isteyerek, iradî olarak çok anlamlılık elde edilmeye çalışılır. Bir kelime birkaç mânâya gelecek biçimde kullanılır [7, 3].

Dilimizdeki “kahve” kelimesinin birçok anlamı yahut kabulü vardır:

1. “Kahve mahsulü” sözü “kahve bitkisinin taneleri” anlamındadır.
2. “Kahve paketi” sözü “kavrulmuş taneler” anlamındadır.
3. “Kahve dikimi” sözü “kahve fidanı” anlamındadır.
4. “Kahve ikramı” sözü “kavrulmuş ve çekilmiş kahve tanelerinden yapılmış içecek” anlamındadır.
5. “Kahve sahibi” sözü “içecek satılan yer” anlamındadır.

Sözcükler, bize kelimelerin bu anlamlarının bazılarını verir, bazılarını vermez. Verilmeyenleri ya kullanılış şekillerinden ya da onların üretiliş şekillerini sezdiğimizden anlarız. Acaba kelimeler hangi yollarla çok anlamlılığa ulaşmaktadır? Birinci yol belagat, retorik yoludur. İstiare ve mürsel mecaz gibi edebî sanatlar vasıtasıyla kelime çok anlamlılığa kavuşur. İkinci yol, anlam bilimseldir. Kelimeler anlam genişlemesi ve anlam daralması yoluyla çok anlamlı hâle gelir.

Kelimelerde Çok Anlamlılığın Ortaya Çıkması

Yukarıdaki örneklerde çok anlamlılığın hangi yollarda gerçekleştiğini görmek gerekmektedir:

1. Birinci anlamdan ikinci anlama anlam genişlemesiyle geçilmiştir: kahve kelimesi taneleri anlatma görevinden, kavrulmuş taneler grubunu anlatmaya tayin edilmiştir. Bu bir anlam genişlemesidir.

2. Birinci anlamdan üçüncü anlama mürsel mecaz yoluyla geçilmiştir: Bütünü ifade etmek için parçayı söyleme.
3. İkinci anlamdan dördüncü anlama mürsel mecaz yoluyla geçilmiştir. Ürünü ifade etmek için maddeyi ifade etme.
4. Dördüncü anlamdan beşinci anlama mürsel mecaz yoluyla geçilmiştir. Nesne söylenerek nesnenin yeri ifade edilmiştir. Daha sonra da anlam gelişmesi yoluyla “kahve içeriğinden” “her türlü içeceğe” geçilmiştir [8,4]. Zeynep Korkmaz, çok anlamlı kelimelerin incelenmesinde iki meselenin anlaşılmasının önemli olduğu görüşündedir. Bunlardan birincisi farklı anlamlandırma ölçütlerinin bulunduğu, ikincisi farklı anlamlandırma ilişkilerinin bulunduğudır. Çok anlamlılığı anlamak için bu hususların açıklanması gerekmektedir. Bir kelimedede, temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması. Eski Türkçede olurmak “oturmak, durmak; ikamet etmek, yurt tutmak” : Eski Türkçede kün “güneş, gündüz zaman birimi”; yiğit “genç, güçlü ve yürekli delikanlı, medeni cesareti olan kimse”; ağız “organ adı, kapların ve içi boş şeylerin ağız kısmı”; bir suyun denize veya göle döküldüğü yer; koy, körfez liman gibi yerlerin açık yanı; birkaç yolun birbirine karıştığı yer, kavşak; konuşmada bölgelere ve kesimlere göre değişen söyleyiş biçimi vb. Alay belirli sayıda birliklerden oluşan askerî topluluk, herhangi bir tören veya gösteride yer alan kalabalık, çok kalabalık, gelin alayı; bir alay insan; yürüyüşün ağırlık veya çabukluk derecesi; basamak.

Dil devingen bir dizgedir, devingen olduğu için de değişkindir. Bu özellik doğrudan doğruya dilin temel işlevinden, bir bildirişim aracı olmasından doğar. Dilsel yapı, bireyin dış dünyadan algıladığı izlenimlerden imgelerin başkalarına iletebilmesini sağlayan göstergelerden kuruludur. Göstergeler dil dışı olguların yerini tutan değişik uzunlukta anlamlı birimlerdir ve türlü nedenlerle, biçimce ve içerikçe değişmeye yöneliktirler. Anlam birimi en küçük göstergedir çünkü en küçük anlamlı birimdir. Bu türden birimler düzleminde dilin değişkenliği, var olan öğelerdeki anlamsal ve biçimsel dönüşümlerin yanı sıra iç ve dış aktarım olaylarında iki ya da daha çok sayıda anlam birimden kurulu yeni öğelerin oluşumunda ortaya çıkar. Birden çok anlam birimi kapsayan üstbirimler, başka deyişle türevler ve bileşik sözcükler yeni yapımlar arasında en sık rastlanan biçimlerdir. Bu düzlemde, kimilerinin sandığı ve savunduğu gibi yoktan var edilmiş anlam birimi görülmez.

Sınırlarını belirlemeye çalıştığımız çerçeve içinde dilin anlamsal değişkenliğini en belirgin biçimde ortaya koyan sözlüksel düzlemdeki oynamalar kimi dönemlerde büsbütün yoğunlaşır, anlam kaymaları, genişlemeleri, daralmaları giderek çoğalır, yeni anlambilimsel kaynaşmalar, birleşmeler bir başka deyişle yeni sözcük yaratımı sıklaşır genel kullanımda olduğu gibi özel uzmanlık alanlarında da sözcük dağarcığı köklü bir dönüşüm sürecine girer, değişimler yenilenmeler devrimsel bir görünüm kazanır. Bildirişimin gereklerine uygun olarak yeni gerçekler, nesnelere, kavramlar, yeni üstbirimler ya da dilin bir başka

kesitinden aktarılan ögelere belirtilir. Bu gelişim sürecine koşul olarak kimi ögeler de artık mantıksal ya da anlatımsal işlevlerini gereğince yerine getiremedikleri için dolaşımdan çıkarılır. Böylece yeni kavramsal ve anlamsal sözcük alanları oluşur. Sözcüksel düzlemde yeni bir duruma geçilir. Olağan sayılması gereken, evrensel nitelikli, bildirimsel kökenli bir dönüşümdür. Dilbilimciler dildeki yaratıcı güç aracılığıyla bildirişimde kolaylık ve tutarlılık sağlanmasını, her yıl binlerce yeni sözcük doğmasını sevindirici bir gelişim olarak görmektedirler. Çağdaş bilimle uygulayımın baş döndürücü ilerlemeleri, hemen hemen her gün gerçekleştirilen yenilikler, yapılan buluşlar, ortaya atılan öneriler dillerdeki olağan gelişim sürecini bir kat daha hızlandırmış bulunmaktadır [9, 10]. Özel olsun genel olsun, yeni gerçekleri, kavramları, nesnelere belirtmek için geleneksel terimlerle yetinebilmek olanaksızdır. Anlatımsal zorunlukların getirdiği yeniliklerin çoğunu var olan sözcüklerle karşıyabilmek düşünülemez bile.

Diğer taraftan bu dil anlayışının Augustine tarafından da paylaşıldığı göz önüne alındığında, Wittgenstein'in motivasyonunun felsefe tarihi açısından çok daha derinlerde olduğu ortaya çıkmaktadır. Geç dönem çalışmalarında, metafiziğe yol açan bu dil anlayışının arkasında çok anlamlılığın basit kurallara indirgeme isteğinin bulunduğunu iddia etmektedir. Bu durumu açıklamak için meşhur 'oyun' örneğini vermektedir. 'Oyun' kelimesinin tek bir tanım, betimleme ile ifade edilemeyecek anlamları bulunmaktadır. Türkçedeki kullanımları için şu örnekler verilebilir:

- İkinci yarıda Hakan oyuna girdi.
- Bilgisayarlar da satranç oynayabilir.
- Düğününde oynadı.
- Çocuğa “bilgisayarla oynama” dedi.
- Oyun Kore Savaşı’nı konu ediniyor.
- Onların oyununu bozdu.

‘Oyun’ kelimesinin karşılığı olabilecek birçok nesneden, etkinlikten bahsedilebilir. Bunların ortak yanları nelerdir? Wittgenstein için ‘oyun’ kelimesinin farklı anlamları arasındaki ilişki dili, kullanıcılarının paylaştığı yaşam formunun bir ürünüdür. Dil-dünya ilişkisi, dil kullanıcılarının yaşam formları tarafından belirlenmektedir. Yaşam formu üzerindeki biyolojik, kültürel, sosyal vs. etkiler göz önünde bulundurulduğunda naif bir dil-dünya ilişkisinden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

Dolayısıyla ‘oyun’ denildiğinde kastedilen dil kullanıcılarının deneyimlerinden, sosyal ilişkilerinden bağımsız değildir.

Dil insan icadıdır. İnsan, yeryüzü serüveni içinde, iki ayağı üstünde doğrulup doğayı tanıma ve adlandırma aşamasına geldiğinde nereden başlamıştır adlandırmaya? Bundan önce söylenmesi gereken ise şudur: İnsanın önce, gördüğü varlıkları adlandırmış olduğunu kabul edilmektedir. İnsanın doğayı tanıması ve ona egemen olması için önce etrafında gördüğü varlıklara birer ad vermesi gerekmiştir. Hareketi görüp eylemleri keşfetmiştir.

Elini uzatıp gösterdiği yükseltiye “dağ” demeden önce, eline “el” demesinin daha mantıklı olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden öncelikle adlandırılanların, insanın kendi organları olduğu düşünülmektedir. “Göz, kulak, burun, ağız, kol, ayak...” gibi kendi organlarını tek tek adlandırarak tanımasından sonra doğaya

yönelmiş, muhtemelen orada kendi organlarına bir açıdan benzeyen varlıklar gördüğünde o varlığa da aynı adı vermiştir. Nitekim insan kendi burnuna benzeyen bir çıkıntı gördüğünde, ona da burun demektedir. Adanın burnu, ayakkabının burnu, kayığın burnu...Böylece organ adları çok anlamlı olmuştur. Bütün dillerde de bu durum böyledir.

İnsan kendi organlarına verdiği adları doğadaki varlıklara aktarmakla kalmamış kendisindeki kimi özelliklere verdiği adları da doğaya aktarmıştır. İşitmeyen kulağa “sağır” demişse attığı odunu, kömürü bir türlü ısıtmayan sobaya da “sağır soba” görmeyen göze “kör” demiştir [10, 11].

Türk Lehçelerindeki kelimeler, türlü tarihî devirleri geçirmesine rağmen söz varlığını koruyabilmiştir. Buna kanıt olarak, eskiden kalmış Türk halklarının eski yazma anıtları ve Türk düşünürleri, şairleri ve bilim adamlarının çalışmaları bunu kanıtlamaktadır.

Türk Lehçeleri kendi aralarında kelime değiştirirler. Bununla beraber Türk Lehçelerine yabancı dillerden giren kelimeler de çoktur. Yıllar geçtikçe Türk Lehçelerinde bir kelimenin birden fazla anlam taşımaya rastlanmaktadır. Kazak, Türk ve Özbek dillerinde de birçok kelimedede çok anlamlılık görülmektedir. Günümüzde dilciler tarafından çok anlamlı kelimeler üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Bir kelime, anlam bilimi yöntemleriyle veya edebî sanatlar yoluyla çok anlamlı hâle getirilmektedir. Bir kelime anlam genişlemesi yahut anlam daralması yoluyla da çok anlamlılığa kavuşabilmektedir. Bu iki yol, aynı temel anlamın ince bir farkla ayrılan çeşitlemeleri, varyantları gibi kabul edilebilir.

Birincisinde, anlamsal bir fazlalık, diğesinde anlamsal bir noksanlık vardır. Bu araştırmada çok anlamlı kelimelerin türeme yollarını incelerken günlük konuşmada sık kullanılan organ adlarıyla ilgili çok anlamlı kelimeler incelenmiştir. Bu kelimelere deyimlerde çok rastlanmaktadır. Bu nedenle insan organlarıyla ilgili deyimlerin dizisi de Kazakça aktarımıyla birlikte verilmiştir. Bu deyimlerin herhangi birini incelediğimizde onlarda anlam uyumluluğu, kelime hazinesi ve dil bilgisi kurallarını koruyabildikleri görülmektedir. Kelimeler, birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut söz kalıplarıdır, somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimleridir. Bu nedenle Türk Lehçeleri kendi aralarında kelime değiştirmektedirler.

Bir kelimenin en küçük dil ögesini oluşturan seslerin yalnız başına anlamları yoktur. Seslerin tek bir nefes baskısı altında söylenişiyile oluşturulan hecelerin de tek başlarına anlamı yoktur. Bunlar, kelimelerin oluşmasında yapı taşı görevi yüklenmiş olan öğelerdir. Dildeki anlamlı veya görevli en küçük birimler kelimelerdir. Kelimelerin belirli ölçüler içinde birleşmesinden söz ve dil oluşur [11, 3].

Çok Anlamlı Kelimelerin Karşılaştırılması

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi	Özbek Türkçesi
Göz	Көз	Куз
göz akı	Көздің ақы	Куз оқи
göz hakkı	Көз ақы	Куз хаққи
gözü açılmak	Көзі ашылу	Кузи очилмоқ
göz değmek	Көз тию	Куз тегмоқ

göz önünde	Көз алдынды	Куз олдида
göz önüne getirmek	Көз алдыны келтіру	Куз олдига келтириш
Göz gezdirmek	Көз жүгірту	Куз югуртмоқ
Göz açıp karayıncaya kadar	Көз бен қастың арасында	Куз билан кошнинг орасида
Gözden geçirmek		Куздан кечирмоқ
Gözden kaçırmak		Куздан кечирмоқ
Göz kulak olmak		Куз кулоқ булмоқ
Göz yummak	Көз жұму	Куз юммоқ
Göz boyamak	Көз бояу	Куз буямоқ
	Көзәйнек	Кузойнак
	Көз көрмес, құлақ естімес	Куз курмас, кулоқ эшитмас
Baş çanağı	Бас сүйегі	Бош кососи
	Бас әріп	Бош харф
Başı göğе ermek		Боши осмонга ету
	Аузы басы қан болу	Оғзи боши қон булди
	Басы бос	Боши буш
	Басы бос емес	Боши буш эмас
	Қара бас, сопа бас	Сукқа бош
	Басына шығу	Бошига чиқмоқ
Başını bağlamak		Бошини боғламоқ
Baş parmak	Бас саусақ	Бош бурмоқ
Başı dönmek	Бас айналу	Бош айналмоқ
Başına devlet kuşu konmak	Басына бақыт құсы қону	Бошига бахт қуши қунди
Başını ağrıtmak	Басын аурыту	Бош оғритмоқ
Başını gözünü yarmak	Бас жарып көз шығару	Бош яриб куз чиқармоқ
Başta taşımak		Бошига қаймоқ
Adam başına	Адам басына	Одам бошига
Baş eğmek	Бас ійу	Бош эгмоқ
Başından geçmek	Басынан кешу	Бошидан уту
Baş göstermek	Бас көрсету	Бош кутармоқ
Başını çıkarmak	Бас жару	Бош тортмоқ
Baş örtüsü	Бас орамал	Бош румол

Başına güneş geçmek	Басынан күн өту	Бошидан кун уту
Başını vermek, başını yakmak	Басыны қыйу	Бошини бермоқ
Ağız açmak (söylemek için)	Ауыз ашу	Оғиз очмоқ
Ağız açmamak		Оғиз очмаслик
Ağzı dili bağlanmak	Аузын аша алмау	Оғиз очмаслик
Ağzı kulaklarına varmak		Оғзи қулоғига етмоқ
Ağzı varmamak	Аузы бармау	Оғзи бормаслик
Ağzına almamak	Аузына алмау	
Ağzına geleni söylemek	Аузына келгенін оттау	Оғзига келганини айтмоқ
Ağzına taş almış	Аузына құм қою	
Ağzından düşmemek	Аузынан түспеу	
Ağzından yel alsın	Аузындағын жел алсын	
Burnu kafağında burnu havada	Мұрнын көкке көтеру	Бурни кутарилмоқ
Burnundan ötesini görmemek	Мұрнының астындағын көрмеу	Бурунинг тагидагини курмаслик
Burnunu sokmak		Бурнуни сукмоқ
Burnunu sıksan canı çıkacak		Бурнидан тортса йиқилгудай
Burnu bile kanamamak	Мұрны қанап жатқан жоқ	

Kazak, Türk ve Özbek dillerinin gramerciliğinde çok anlamlı kelimeleri değerlendirecek olursak aşağıdaki gibi özellikleri ortaya koymak mümkündür. Bu üç dil grubunda çok anlamlı kelimelerin çok sayıda kullanıldığı görülmektedir. Açıklamalı sözlükte, çok anlamlı kelimelerin deyimlerde çok kullanıldığı saptanmaktadır.

Türkiye Türkçesinin açıklamalı sözlüğünde göz kelimesiyle yapılan deyimlerin sayısı 105, baş ile 120, ağız ile 120 ve burunla yapılan deyimlerin sayısı ise 40 civarındadır. Kazak Türkçesinin açıklamalı sözlüğünde, göz ile yapılan deyimlerin sayısı 222 civarında, baş 300, ağız 300 ve burunla yapılan deyimlerin sayısı 45 civarındadır. Özbek Türkçesinde ise göz ile yapılan deyimlerin sayısı 68 civarında, baş 60, ağız 80 ve burunla yapılan deyimlerin sayısı ise 40 civarındadır. Çok anlamlı kelimelerin Kazak Türkçesinde çok kullanıldığı görülmektedir. Bu da, Kazak dilinde kelime hazinesinin zengin olduğunu göstermektedir [13, 5]. Tabloda her üç dilde ortak olan deyimlerin bazıları örnek olarak verilmiştir. Bu deyimler, hem yazısı hem anlamı yönünden aynıdır. Bu çalışma Kazak, Özbek ve Türkiye Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili kelime ve deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını ortaya koymaktadır. Çalışma, bu alandaki söz varlığının ortaklığı konusunu aydınlatarak çağdaş Türk Lehçeleri ile Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağların tespitini sağlamıştır. Bu ve bunun gibi çalışmaların Türk dilinin gelişmesine, Türk dilinin bugünkü sorunlarının çözümüne önemli katkılar sağlayacağına inanılmaktadır. Çünkü Türk dilinin sorunlarının giderilmesi için dünyanın her yerinde konuşulan, Eski Türkçeden günümüze kadar gelen, aralarında ortak bir bağ bulunan Türk Lehçeleri dikkate alınmak zorundadır. Gelecek nesillere Türk kültürünü en güzel bir şekilde aktarabilmek, dilimizi bilimsel anlamda daha ilerilere götürmek her Türk ferdinin boynunun borcudur.

KAYNAKÇA

- [1] Atatürk Kültür, Türk Dil Kurumu Yayınları, ‘Türkçe Sözlük’, Ankara , 2005.
- [2] Arıstanbek Nurmahanov ,‘Türki frazeologiyası’ ı, Almatı ,Gılım, 1998.
- [3] Aksoy, O A.,‘Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 1993.
- [4] Aydın M. ,‘Geliştirilmiş ve Açıklamalı Lehçeleri Deyimler Sözlüğü’, Ankara, Emek Yayın Dağıtım, 1995.
- [5] Ağabayulı A., ‘Kazak tilinin leksikologiyası’, Almatı, 2004
- [6] Coşkun, Volkan ,‘Özbek Türkşesi Grameri’ ,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- [7] Balakayev, M., ‘Kazak tilinin stilistikası’, Dauir, Almatı, 2005.
- [8] Buran, Ahmet, ‘Çağdaş Türk Lehçeleri’, Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ , 1999.
- [9] Ergin, Muharrem, ‘Üniversiteler İçin Türk Dili’, Bayrak ,İstanbul, 2002.
- [10] Korkmaz, Zeynep, ‘Türkiye Türkçesi Grameri ,Ankara, TDKY, II. Baskı, 2007.
- [11] Koşkartayev, İristay , Türk Dillerinin ortak söz varlığı hakkında, TDK, Ankara, 1996.
- [12] Koç, K. ve Doğan, O., ‘Kazak Türkçesi Grameri’, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

BÖLÜM 3

MUZAFFER İZGÜ’NÜN SEÇİLMİŞ BİR ESERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI İLKELERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK

Aysel Merve ALYAPRAK

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı kavramı toplumlardan toplumlara değişen bir kavram olmuştur. Buna karşın 20 Kasım 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin birinci maddesinde; “şahsın erken bir zaman diliminde reşitliği söz konusu değilse, on sekiz yaşına ulaşıncaya kadar her birey çocuk kabul edilirken, on sekiz yaşını doldurmuş yani on dokuzundan gün almaya başlamış olanlar genç (yetişkin) kabul edilmektedir.” şeklinde bir açıklamaya yer verilmiştir. (Karadoğan, 2019: 196). Bu açıklamada belirtilen sınır, her koşul için geçerli değildir ancak kavramla ilgili genel kanının bu yönde olduğu söylenebilmektedir. Özellikle çocuklara olan bakış açısının yüzyıllar içindeki değişimi göz önüne alındığında kavramla ilişkili tek bir tanımın mümkün olmadığı bilinmektedir. Tarihsel süreç içerisinde önceleri çocuğa hep yetişkinlerin gözüyle bakılmıştır. Bu çerçevede çocuklar ya büyüklerden fark gözetilmeden ya da idealize edilmiş figürler olarak değerlendirilmiştir (Tan,1993; Neydim,1998; Sever,2008, Akt; Akyüz, 2014:1). Yetişkinlerin minyatürü olarak görülen çocuklar içinse hâliyle ayrıca bir çalışma yapma gereği çok da

hissedilmemiştir. Özellikle de köklü bir geçmişi olan edebiyatın içerisinde çocuklara uygun, onların ilgi ve ihtiyaçlarının gözetildiği, onlara göre ürünlerin ortaya koyulması yakın bir zamana tekabül etmektedir.

Edebiyat alanında yetişkinler için üretilen edebiyat ürünlerinin çocukların ilgisini çeken bölümlerinin çocuk edebiyatı malzemesi olarak kullanılmasının yeterli olacağı kabul edilmiş ve daha çok öğretici öğelere ağırlık verilmiştir.” (Yalçın ve Aytaş, 2017: 15). Nitekim dünyadan ve ülkemizden de verilebilecek çok sayıda örnek mevcuttur. Bugün çocuk klasiği olarak adlandırılan pek çok kitap, orijinalinde yetişkinler için yazılmış, daha sonrasında dilde ve içerikte sadeleşme yoluna başvurarak çocukların okuyabileceği şekle getirilmiştir. Ancak psikoloji alanında, diplomaside, bilim dünyasında oluşan farkındalıkların neticesinde çocuk kavramı yeniden sorgulanmış ve çocuğa atfedilen bu önem dolayısıyla çocuk edebiyatı da önem kazanmıştır (Gültekin, 2011: 35, Akt; Tekin, 2017). “Çocuk psikolojisi alanındaki gelişmeler, çocuk edebiyatı kavramını ortaya çıkarmış ve böylece edebiyatçıların da dikkati bu noktaya çekilmiştir. Önceleri, çocuğa göre, çocuk için ve çocuk duyarlılığı şeklinde adlandırılan bu kavram, daha sonra yeni anlamlar ve yeni adlarla anılmaya başlanmıştır.” (Yalçın ve Aytaş, 2011: 16). Böylece gelişim özelliklerinin dikkate alındığı, duyuşsal yönün ihmal edilmediği, estetik kaygısını koruyan, gerçek anlamda çocuklar için eserler yazılmaya başlanmıştır.

Tüm bu gelişmelerin ve süreçlerin sonunda 17. yüzyılın başlarında, çocukluk döneminin özel bir dönem olarak görülmesi ve

çocukların kendilerine özgü ihtiyaçlarının olabileceğinin fark edilmesiyle (Tüfekçi, 2014) doğan çocuk edebiyatı, çocuk ve edebiyat kavramlarının ortak bir bütününden oluşmaktadır. Alan yazın incelendiğinde bu ifadenin tanımlanmasına dair çeşitli görüşlere ulaşmak mümkündür. Sever (2015)'e göre çocuk edebiyatı (yazını), “erken çocukluk döneminden başlayarak ergenlik dönemini de içine alan, çocukların zihinsel ve dilsel gelişimine uygun, duygu ve düşüncelerini destekleyen, beğeni düzeylerine olumlu katkılar sunan ürünler olarak tanımlanmaktadır.” (Arıkan, Samur, 2017: 183). Yalçın ve Aktaş'a göreyse (2017) duyarlılıklarını ve deneyimlerini tartışarak, çocuğu bir bütün hâlinde kucaklar. Dolayısıyla çocuk edebiyatı, yazarın "Neleri yazmalıyım?" yerine "Nasıl?" ve "Ne kadarım?", "Niçin yazmalıyım?" diye düşündüğü ve kendisini sorguladığı bir yazma sürecidir. Bu tanımda “yazarın kendini sorgulaması” gerektiği ifadesi oldukça önemlidir çünkü sanılanın aksine yetişkinler için yazmaktan daha zor bir eylemdir çocuklar için yazmak. Yetişkin dünyası ile çocuk dünyasının farklılığı aşikâr iken ruh ve zihin dünyasının şekillendiği dönemde bulunan bir varlığa hitap etmek elbette büyük hassasiyet ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bunun için de belirlenmiş bazı ilkeler mevcuttur. O doğrultuda ürünler vermek çocuk edebiyatı alanının niteliğini de artıracaktır. Şirin'in yaptığı tanım ise tam da bu noktada çocuk edebiyatının ilkelerini de kapsar niteliktedir: “Temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma

alışkanlığı kazandırması yanında sanat ve estetik yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatı olarak tanımlanmaktadır.” (Şirin 2007: 16 Akt; Şimşek, 2014: 15). Tanımlamalar dikkate alındığında ortak, benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Bu alanla ilgili çalışmalar yapan, ürünler ortaya koyan isimlerin bir noktada buluştukları görülmektedir ancak birçok alanda olduğu gibi çocuk edebiyatında da tartışmalı konular mevcuttur. Bunlar üzerinde öne sürülen fikirler aracılığıyla çocuk edebiyatı bugünkü formuna kavuşmuştur denilebilir.

Tartışmalı konuların başında, verilen ürünlerin öğreticilik yönü gelir. P. W. Musgrave ile aynı düşüncede olan uzmanlar, çocuk edebiyatının didaktik bir yapıda olması gerektiğini şu şekilde açıklarlar: Çocuk edebiyatı, ebeveynler ve toplumda yer alan kişiler açısından, gelecek nesillere öğretilmesi düşünülen değer yargılarının onlara ulaştırılmasında en mükemmel kaynaktır. (Akt; Tüfekçi, 2014). Ancak çocuk edebiyatının bir şeyleri doğrudan aktarmak gibi bir amacı bulunmamaktadır. Bir bütün olarak incelendiğinde eserlerin çocuğun dil becerisini, hayal gücünü ve yaratıcı düşünme yeteneğini geliştirmek (Şimşek, 2014) yönünde bir eğiticiliğe sahip olduğu ve bunların da sanat, estetik kavramlarının önüne geçmediği görülmektedir. Eserler aracılığıyla hedeflenen temel nokta; çocuğun bir şeyleri öğrenmesinden ziyade kurgunun, estetiğin, çocuğa göreliğin çerçevesinde çeşitli becerileri geliştirmesi, zevk alması, güzellik-estetik algısının zenginleşmesidir. Uzun yıllar ele alınan bu konu neticesinde gerek uzmanların görüşlerinin gerekse ürünlerin içeriğinin bu yönde olduğunu söylemek mümkündür. Burada yeniden ifade edilmişken

“çocuğa görelik” kavramının da ayrıca tanımlanması gerektiği düşünölmektedir. “Çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak onların doğalarının, bakış açılarının, ilgi ve gereksinmelerinin, dil ve anlam evrenlerinin ne/neler olduğunun araştırılması “çocuk gerçekliği” ilkesini ortaya çıkarırken; bu gerçekliğin, kitabın tasarım, içerik ve eğitsel özelliklerine yansması, bizleri, “çocuğa görelik” ilkesiyle karşı karşıya bırakır.” (Çer, 2014: 3). Söz konusu koşulların dikkate alınması, çocuklar ile kitaplar arasında kurulacak bağı da güçlendirecektir.

Bir diğere tartışmalı konu ise çocuk edebiyatının kapsamında verilen ürünlerin temalarıdır. Bazı uzmanlar, çocuk edebiyatında sadece pozitif ve eğlenceli temaların yer alması gerektiğini savunurken bazıları da çocukların, hayatın zorluklarıyla yüzleşmesini sağlayacak daha karmaşık ve gerçekçi temaların önemli olduğunu vurgulamaktadır ancak her ikisinin de tek başına bir eserde yer alması doğru olmayacaktır. Çünkü çocuk edebiyatında konuların, temaların yaşamdan kopuk olmaması gerekmektedir. Sadece güldürü öğeleriyle şekil alan bir yazın, gerçekten uzaklaşacaktır ancak sadece gerçeğin olması da hitap edilen kitlenin kitabı benimsemesini, onu sevmesini zorlaştırabilecektir. Nasıl hayatın bütünü her zaman pozitif ya da her zaman karmaşık değilse çocuklar için yazılan kitaplarda da bu denge gözetilmelidir.

Uzmanlar arasında görüş ayrılığına neden olan konulardan diğere ise eserlerde yer alan karakter ile ilgilidir. Bir kitaptaki kahramanın yaşı ve onun idealize edilip edilmemesi önemli bir konudur çünkü verilmek istenen mesajlar, hissettirilmek istenen hazlar karakter aracılığıyla okura ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla karakterle bir özdeşim

kurma söz konusudur. Bundan ötürü de karakteri oluştururken belirlenecek özellikler ayrıca bir hassasiyeti gerektirmektedir. Alan yazın tarandığında uzmanların birçoğunun hitap edilen kitlenin yaş aralığına göre şekillenen karakterleri tercih ettikleri ve onları idealize etmeden sundukları saptanmıştır.

Fırat (2006) ilköğretim düzeyi gözetilerek yazılmış kırk altı çocuk romanı üzerinde yaptığı karakter analizi çalışmasında kitaplardaki karakterlerin çoğunluğunun 7-12 yaş aralığında bulunduğunu ve bu durumun hedef okur kitlesi ile paralel olduğunu, Ural (2013) ise çocukların farklı yaş aralığında farklı tür karakterlere ilgi duyduğunu belirtmektedir.” (Karataş, 2014, 72). Ural’dan farklı bir düşünce ortaya koyan Fırat aynı zamanda bu düşüncesine eleştirel bir yaklaşım sergileyerek kahramanı çocuk olmayan birçok eserin de çocuklar tarafından sevilerek okunduğunu, işlenecek konu ve verilecek mesajla göre kahramanın yaşı konusunda çeşitliliğin sağlanmasına özen gösterilmesi gerektiğini (2006) ifade etmiştir. Bu nedenle, çocuk kitaplarında çocuk okura örnek davranışlar kazandırabilecek yetişkin karakterlerin de; çocuğun kardeş sevgisi, yaşlılara hürmet gibi davranışları edinmesini ve pekiştirmesini sağlayacak kendi yaş grubundan küçük ya da çok büyük karakterlerin de eserlerde yer almasının yararlı olacağını söylemektedir. (Karataş, 2014: 72).

Tartışmalı konuların neticesi bugünkü çocuk edebiyatı ürünlerine şekil verirken aynı zamanda çocuk edebiyatının ilkelerinin belirlenmesine de yardımcı olmaktadır. Sözü edilenler, çocuk edebiyatı ilkelerden birkaçıdır. İlkeler, bu alana ürün vermenin sınırlılıklarından ama aynı zamanda da en önemli ve nitelik kazandıran unsurlarındandır.

Zamanla netleşen çağdaş çocuk edebiyatının temel niteliklerini uzmanlar; dış yapı özellikleri, iç yapı özellikleri ve eğitsel ilkeler başlıklarından oluşturmuşlardır. “Dış yapı özellikleri tasarım özellikleri ve görsel metinler alt başlıklarında incelenmektedir. İç yapı özellikleri ise konu, izlek, ileti, karakterler, çevre ve dil ve anlatım alt başlıkları altında incelenmektedir.”(Akyüz, 2014:4). Bu çalışmanın kapsamını da Muzaffer İzgü’nün çocuk kitaplarının iç yapı özellikleri ve eğitsel ilkeleri bakımından incelenmesi oluşturmaktadır.

Çocuk Edebiyatının İç Yapı Özellikleri ve Muzaffer İzgü’nün Ökkeş Kapıcı Adlı Eseri

Çocuk edebiyatının iç yapı özellikleri Yalçın ve Aytaş’ın (2017) sınıflandırmasına göre; ana fikir, değerler, konular, kahramanlar ve yardımcı kahramanlar, anlatım başlıklarından oluşmaktadır. Buna göre aşağıda açıklamalar yapılmış ve söz konusu kitap bu açıdan değerlendirilmiştir.

a. Ana Fikir

Tema, bir metnin başından sonuna kadar vurgulanan, verilmek istenen mesajdır. “Bir eserin varoluş sebebidir.”(Yalçın ve Aktaş, 2014: 85). Tema, metinde açıkça bulunabileceği gibi örtük olarak da yer alabilmektedir. Burada etkili faktör ise hitap edilen yaş aralığıdır.

Henüz soyut düşünme dönemine geçmeyen çocuklar için temanın örtük olması, çocuğun o metnin temel gayesine ulaşamaması demektir. Nitekim soyut gelişim dönemine geçmiş çocuklara sunulan eserlerde temanın açık ve kolayca bulunması da bazı olumsuzluklara

kapı aralayabilmektedir. Burada da çocukların gelişim özelliklerinin bilinmesi ve çocuğa göre bir tavır alınmasının önemi daha çok görülmektedir. Ana fikrin çerçevesini ise iyi çizmek gerekmektedir. Seçilen temalar, evrensel ahlâkî doğruları kazandıracak, çocuğun kişiliğini ve kimliğini geliştirerek onun toplum içinde saygın ve başarılı bir yere sahip olmasını sağlayacak özelliğe sahip olmalıdır. Yazar, bunun dışında çocukları kendi düşünceleri ve bakış açıları doğrultusunda yönlendirecek ve çocukların ruh dünyalarında olumsuz etki yapacak konuların seçilmemesi konusunda özenli davranmalıdır.” (Yalçın ve Aktaş, 2014: 85). Ancak söz konusu açıklamaya uygun temaların yanında onun zıddı kabul edilebilecek fikirlerin olması da çocukların üst düzey düşünme becerilerini destekleyecektir. Muzaffer İzgü'nün Ökkeş Kapıcı eseri bu açıdan incelendiğinde verilmek istenen mesaj, saf ve iyi niyetli bir çocuğun gözünden yetişkin dünyasına, şehir hayatına ayna tutarak bazı değerlerin vurgulanmasıdır ancak zıt fikirlerin olduğunu söylemek çok da mümkün değildir. Çocuk okurlar için Ökkeş gibi özdeşim kurulan bir karakterin başına gelenlerin arasına bazı değerlerin serpiştirildiği de görülmektedir.

b. Belli Kavramlar ve Değerler

Piaget'in kuramına bağlı olarak öğretim programlarına da dahil edilen değer eğitimi konusunun çocuklarda karşılık bulabilmesi için en önemli ve en güzel araçlardan biridir kitaplar. Aile, doğa, dürüstlük, özveri, bağışlama, çalışkanlık, başarı ve benzeri iyi ve güzel değerler çocuk kitaplarını zenginleştirmek için vazgeçilmez temel unsurlardır. Yazarlar bu temel kavramlar doğrultusunda eserlerini ele almalı ve

işlemelidirler. Burada düşünülmesi gereken temel sorun çocukların estetik deneyimler kazanabilmesi için üretilecek sembol değerlerin nasıl yorumlanacağı ve çocuğun seviyesine nasıl indirileceğidir. Çocuğa doğrudan bazı davranışları empoze etmeye çalışan metinlerin hiçbirinin sürükleyiciliği ve etkisi kalıcı değildir. Üstelik bu kaba empozeler, bunalan çocuğun tam tersi davranışlara yönelmesine sebep olabilir.” (Yalçın ve Aktaş, 2017). Bunun için doğrudan bir değer aktarımı yerine estetik ve sanatın gücü kullanılmalıdır.

Muzaffer İzgü'nün “Ökkeş Kapıcı” eseri incelendiğinde olayların arasına yerleştirilmiş değerler bulmak mümkündür ancak bunlar hiçbir zaman çocuk okura öğüt verir gibi didaktik bir üslupla sunulmamıştır. Öyle ki fark edebilmek için büyük bir dikkat gerektiren noktalar vardır. Örneğin Ökkeş'in İstanbul'a gitmek üzere yola çıktığı esnada aklından geçirdiği şu cümlelerde sorumluluk, çalışkanlık, sabır, vefa gibi değerler saklıdır: "Onlar çalışıyorlar, bense İstanbul'a gidiyorum." diyordu. Ardından da: "Ama başka zamanlar ben de onlar gibi çalışıyorum!" diye düşünüyordu. Bu bahar babasıyla birlikte az mı çalışmışlardı, o fasulyeleri, biberleri, o salatalıkları dikmek için. Hele kabaklar, az mı üzmüştü onları? Kabağı ekeceksin, onlara ark açacaksın, kabak küçücük çıkınca onu devireceksin, sürgününe yol hazırlayacaksın. Bir zaman sonra kabak, kocaman çiçeğini açacak, birkaç gün sonra da çiçek taç yapraklarını dökcek, tam ortasında küçücük bir kabak oluşacaktı. Salatalık da öyleydi. O da çok bakım isteyen nazik bir bitkiydi. Ökkeş, bunları düşünüyordu.” (İzgü, 2014: 24).

Yardımsızlık değerinin hissedildiği bölüm ise şu şekildedir: “Bir hamal, sırtına bavulları almış, ellerinde de sepetler, birinin ardından yürüyordu. Bir kadın, bir kucığına çocuğunu almış, öteki elinde ağır bavulu taşımaya çalışıyordu. Ökkeş birden kadının yanına koşarak: “Ver bavulu ben taşıyayım teyze,” dedi. Kadın, Ökkeş'in boyuna baktıktan sonra: “Teşekkür ederim, sen taşıyamazsın,” dedi. “Çocuğu taşıyayım?” Kadın: “Sağ ol!” dedi ve yine aynı şekilde bir yanına eğilmiş olarak, bavuluyla garaj kapısından dışarı çıktı.” (İzgu, 2014: 47). Karakter tanımadığı bir kişiye yaşlı olmasından ötürü yardımcı olmak isteyerek bu değeri davranışıyla ortaya koymaktadır.

Verilen örneklerdeki üsluba dikkat edildiğinde akıcı, yalın bir dilin kullanıldığını görmek mümkündür. Ayrıca kitabın tamamına hâkim olan, yanlış anlaşılmalardan doğan mizahın da aracılığıyla sözü edilen estetik seviyesine ulaşılabildiği söylenebilmektedir çünkü çocuk edebiyatında estetik konusu akla gelen yaygın düşüncelerden biraz farklıdır. Nitekim Şimşek (2014) de bu durumu şu şekilde açıklar: “Çocuk edebiyatı metinlerinde estetiğin rolü, mevcut potansiyeli uyandırmak ve bakış açısı kazandırmaktır.”

Metin, diliyle olduğu gibi işlediği tema ile de estetik bir objedir. Taşıdığı görsellikle de estetik bir değer taşımaktadır. Metin iletilmesiyle evrene olumlu bakmayı, iç ve dış dünyamızdaki güzellikleri fark etmeyi ve keşfetmeyi öncelerken baskı kalitesiyle de estetik değer taşımaktadır. Dil estetik bir ögedir. Çocuk edebiyatı eserlerinde dilin en güzel şekilde kullanılması, çocuklara dilin sevdirmesi esastır. “Ne kadar güzel!” dedirtmek amaç olmalıdır. Benzer metinleri okuma hevesini uyandırması yanında benzer metinler yazma hevesini de

kamçılmalıdır. Bu açıklamaya göre Muzaffer İzgü'nün kaleminden çıkan Ökkeş Kapıcı eseri incelendiğinde, konusu itibariyle de olaylara olumlu bakma mesajını verdiğini, okurda okuma hevesi uyandırdığını söylemek mümkündür. Pozitif duygular uyandıran bir eserdir ve merak unsuru yoğunlukta olmasa da sürükleyici bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür.

c. Konular

Çocuk edebiyatı kapsamında yazılan eserlerin mutlaka hayatın gerçekliğini yakalamış olması gerekmektedir çünkü yaşamdan kopuk, hayalî bir dünya oluşturmak çocuğun zihinsel ve ruhsal dünyasında bir karşılık bulamayacaktır. Bu açıdan Muzaffer İzgü'nün incelenen eserinin yaşanması mümkün hatta benzer olayları yaşayan, yaşamış kişilerin hikâyesinden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak oluşturulacak eserlerde konu seçiminin tek bir boyutu yoktur. Aşırıya kaçan rastlantısallıkların, duygu yoğunluklarının, hitap edilen yaşın ruhsal dünyasına zarar verecek ayrılık, ölüm gibi olayların, mantıksal tutarsızlıkların, şiddet ögesinin, ayrımcılığa neden olabilecek olguların yer almaması önemlidir. “Ökkeş Kapıcı” eserinde de öyküyü yapılandıran öğeler arasında olumsuz sayılabilecek durumlar gözlemlenmemiştir. Dedenin vefatı bölümü sadece dayının köye gelmesi ve Ökkeş'in İstanbul'a gidebilmesi için bir bağlayıcı konumundadır. Bu konu, hayatın gerçeğinden kopuk olmayan ama detaylandırma yoluna başvurarak, olumsuz bir durum teşkil edecek boyutta da değildir. Aynı zamanda işlenen konu, Ökkeş ile aynı konumda olan, onunla aynı hayalleri paylaşan çocuklar için de ümit

vericidir. Ökkeş'in arkadaşları ve komşularıyla olan ilişkisi, hayvanlarına karşı tutumu yine hayvanseverlik, insan ve tabiat sevgisi gibi değerleri de okurda pekiştirmektedir.

Özellikle şu bölümlerde sözü edilenleri görmek mümkündür: "Ah oğlum, şu hayvanlarla konuşmak huyundan bir türlü vazgeçmeyeceksin. Hayvan ne bilsin senin İstanbul'a falan gittiğini." (İzgü, 2014: 17). Babasıyla aralarında geçen bu diyalogda Ökkeş'in İstanbul'a gitmeden önce tavuğunu görmesi, onunla konuşması hatta onun kendini anladığını düşünmesi tavukla arasında bir bağ kurduğunu göstermektedir. Yine gideceği gün köy meydanında sevinçle dolaşırken karşılaştığı bir teyzenin sorusu üzerine verdiği cevap da onlara saygı ve sevgi duyduğunu göstermektedir. Çünkü şeker, bir çocuk için belki de en önemli şeylerdendir. "Peki oradan bana ne getireceksin? Şeker. Sağ ol Ökkeş!" Aynı zamanda farklılıklara saygı duyulması da eserde vurgulanan konulardan biridir. Köyden gelen bir çocuk ile kent yaşamındaki insanlar arasında gelişen olumlu iletişim bunun bir göstergesidir.

Eserde işlenenlerin çocukların dil gelişimine katkısı kadar bilişsel gelişimlerini de destekler nitelikte olması gerekmektedir. Nitekim kitap, üst düzey düşünme becerilerine sağladığı katkılar açısından incelendiğinde Ökkeş'in olaylar karşısında normalden biraz fazla endişeli bir yapısının olması onu çıkmaza sokmaktadır. Dolayısıyla problem çözebilen bir yapısı yoktur.

"İzgü, Ökkeş Kapıcı adlı eserde köy ve kent arasındaki farklılıkları sadece köyün kente göre daha kısıtlı imkanlara sahip olması açısından değerlendirmez. Aynı zamanda köyün sahip olduğu doğa

yönünden kente göre daha iyi durumda olduğuna da vurgu yapar. Ayrıca “Köylerinden ayrılıp, kendilerini birdenbire yabancı bir toplumda yapayalnız bulan çocukların, içinde yaşadıkları ve savaşmak zorunda kaldıkları yabancılık duygusudur. Ökkeş de köyünden ayrılıp büyük bir hevesle geldiği İstanbul’da bu duyguyu yaşar.”(Yılmaz, 2007: 36).

d. Kahramanlar ve Yardımcı Kahramanlar

Okurların yaşı kaç olursa olsun bir şekilde eserin kahramanı ile özdeşim kurarlar. Burada özellikle de çocuklar söz konusu olduğunda çok dikkatli ve titiz bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda kadronun da ne çok az ne de çok fazla olmaması önemlidir. Gereken denge kurulabilmelidir. Yine burada da hayatın gerçeklerinden uzak, hayalî ve idealize edilmiş, her yönüyle muhteşem karakterler yerine çocuğun özdeşim kurabileceği karakterler oluşturulmalıdır.

Çocuk edebiyatında karakter konusunu geniş biçimde ele alan Sedat Sever (2015), Çocuk ve Edebiyat adlı eserinde karakterleri kapalı (geliştirilmemiş), açık (geliştirilmiş), devingen ve durağan karakterler olarak sınıflandırmıştır. Açık karakterler yazar tarafından hakkında geniş bilgiler verilen karakterlerdir. Metnin ana karakterlerini açık karakterler oluştururlar. Çünkü yazar çocuğa vermek istediği iletileri ana kahramana bir sorumluluk yükleyerek verebilir. Kapalı karakterler ikincil derecede öneme sahip öğelerdir. Olay içerisinde bir değişim gösteren karakter devingen ya da dinamik, olay içerisinde herhangi bir değişim göstermeyen karakter ise durağan ya da statik karakter olarak nitelendirilir (Sever, 2010:104-105). Sever (2010:105)’e göre eser içerisinde açık karakterlere olduğu kadar kapalı karakterlere de ihtiyaç

vardır. Çünkü açık karakterlerin etkin hâle gelmesi ve mesajı okura iletebilmesi için onlarla karşıtlık oluşturacak kapalı karakterler gereklidir.” (Karataş, 2014: 63). Bu açıdan eserin kahraman kadrosunda yer alan Ökkeş, Ökkeş’in babası, dayısı, şoför incelendiğinde şunlar söylenebilmektedir:

Ökkeş köyde yetişmiş, köy kültürünün saflığını benimsemiş ama aynı zamanda inatçılık yönü de olan bir karakterdir. Yaz gelince çalışmak için şehre giden köyün erkekleri vesilesiyle şehri tanımış ve bir kere babasıyla gitme imkânı bulmuştur ancak bu, onun oraya karşı duyduğu merakı gidermeye yetmemiştir. İstanbul’a vardığında şaşkın bir yüz ifadesiyle dayısına sorduğu sorular buna birer kanıt niteliğindedir: “Bunların tümü, Ökkeş’in görmediği şeylerdi. Ökkeş nereye bakacağını bilemiyordu.

Köyleri hiçbir zaman o kadar kalabalık olmazdı. Sadece düğünlerde o zaman bile köyün alanının yarısı kadar insan ancak toplanırdı. Düşündü içinden: ‘Bunların hepsine ev mi yeter?’ dedi.” (İzgülü, 2014:7-8). Üstelik karakterin bu özelliğini kitabın tamamında görmek mümkündür. Öyle ki kimi yerlerde okuyucuyu sıkabilecek seviyeye yaklaşmaktadır.

Daha önce de kısaca değinildiği gibi oldukça endişeli ve duygusal bir yapısı olan kahramanın bu yönü onun olaylardan bir an önce kurtulmasına değil de daha da çıkmaza girmesine neden olmaktadır: Apartmandaki komşuların siparişlerini almak üzere yukarı kata çıkması, ardından yanlış katta durduğu için başka bir kata gitmesi, telaşlanıp bambaşka yerlere gitmesi buna örnektir. Hâliyle bu durum, Ökkeş’in problem çözme yeteneğini kimi zaman kullandığını ama

çoğunlukla etkili kullanamadığını göstermektedir. Endişeli yanının onu sürüklediği çıkmaza karşın meraklı ve girişken bir yapısının olması da onun sorunlardan kurtulmasını sağlamaktadır. İnsanlara soru sormaktan, onlarla iletişime geçmekten çekinmez. Sıcakkanlı tavırlarıyla dikkat çeker.

Ökkeş'in genel özellikleri dikkate alındığında Sever'in açık karakter tanımına uygun olduğu söylenebilmektedir. Karakter oldukça detaylı bir şekilde okura sunulmuştur. En önemlisi de idealize edilmemiştir. Hatalar yapar, bunlardan ders alır. “Bir karakteri idealize etmek onu olayın hareket alanı içerisinde donuklaştırmakta ve basmakalıp bir hâle getirmektedir. Şöyle ki olay ne olursa olsun okur idealize figürün her zaman en doğruyu yapacağından endişe duymamaktadır. Çünkü o eserde iyiliğin temsilcisi olarak her koşulda değerlere uygun davranmak zorundadır. Böylece okur için idealize kahraman şaşkınlığını yitirmekte, okur kendisine eser içerisindeki diğer figürlerden birini ya da birkaçını model olarak seçebilmektedir.” (Karataş, 2014: 66).

Okur, Ökkeş'in bir sonraki aşamada ne yapacağını bilemez, yine doğru bir harekette bulunacağını düşünmez çünkü her yönüyle gerçektir. “Bu konuda Şimşek'in de aynı görüşte olduğu görülmektedir. Şimşek (2004:28) “abartılı tiplerin çocukların gerçek hayatta benzerlerini bulamayacağı, ulaşılmaz kimseler olduğunu” belirterek karakterlerin aşırı idealize edilmesinin de sakıncalı olduğunu vurgular.”(Akt; Karataş, 2014: 66).

Eserde adı geçen Ökkeş'in babası ise çok kısa bir bölümde yer almaktadır. Kendisi hakkında çok fazla detaya sahip olma imkânı okura sunulmamıştır. Eşinin vefat ettiği, annesi ve oğluyla yaşadığı, hayvanları ve bahçeyle ilgilendiği, yazın çalışmak için şehre gittiği bilgisi kitabın tümü incelendiğinde elde edilen bulgulardır. Özetle Sever'in sözünü ettiği kapalı karakterlerden biridir ve açık karakterin yani Ökkeş'in etkin hâle gelmesini sağlamaktadır. Benzer durum dayı ve şoför karakterleri için de geçerlidir. Diğerlerine oranla olayların akışında dayı karakteri daha fazla çıkar okurun karşısına ancak yine de hakkında detaylı bilgi verilmemiş, durağan bir karakter olduğu söylenebilmektedir.

Kahraman kadrosunu oluşturan karakterlerin tek tip (açık veya kapalı) olmaması çocuk edebiyatı ilkeleri açısından oldukça önemlidir. Elbette hakkında en fazla detayın verildiği, açık karakter konumundaki Ökkeş'e yüklenen sıfatlarla İzgü'nün okura vermek istediği mesajlar vardır. Bu da ele alınan ilkeler ile örtüşmektedir. Aynı zamanda en çok dikkat çeken ve okurun kahramanla özdeşim kurmasını kolaylaştıran, okuma hevesini artıran mizah ögesidir. Olay akışında yanlış anlaşılmalara üzerine kurulu bir mizahın yoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür.

Anlatım

Çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran belki de en önemli özellik, anlatımın hedef kitlenin anlayacağı biçimde sunulmasıdır. Çocuk kitaplarında anlatımın sadeliğine dikkat edilmeli, gereksiz ve bayağı sözcükler yer almamalı, duruluk, akıcılık, açıklık

gibi unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar çocuk kitaplarının ele aldığı konu, olay, yer ve kahramanların daha etkili ve anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Bu yüzden çocuk kitaplarında yüklü ve yoğun bir anlatımdan kaçınılmalıdır. Çocuğun günlük hayatında kullanmadığı kelimeler yer almamalıdır.” (Yalçın ve Aytaş, 2017: 93).

“Ökkeş Kapıcı” eseri bu ilkeler doğrultusunda incelendiğinde göze çarpan ilk unsur, ağız özelliklerinin yoğunlukta olmasıdır. Ancak bu anlatıcının üslubunda değil, karakterin özelliği gereği Ökkeş’in konuşmalarında mevcuttur.

Eserin geneline, anlatıcının kullandığı dile bakıldığında akıcı ve yalın bir anlatım olduğunu söylemek mümkündür. Okuru zorlayacak, anlam karmaşasına yol açacak cümleler kurulmamıştır. Doğal ve samimi bir dilin yanı sıra eğlenceli, gerçekçi, mesajlar veren ama bunu doğrudan yapmayan bir anlatım vardır. Çocuk kitaplarında genellikle üçüncü kişinin ağızından anlatım yapılması tavsiye edilmektedir ve bu beklentinin yansımalarını eserde görmek mümkündür.

Çocuk Edebiyatında Eğitim İlkeleri ve Muzaffer İzgü’nün Ökkeş Kapıcı Eseri

Çocuğa görelilik, çocuk edebiyatı eserlerinin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken en temel hususlardandır. Çocukların fiziksel, bilişsel, duyuşsal yönlerinin her yaş aralığında değiştiği göz önüne alındığında tek tip bir kurgu, anlatım düşünülemez.

Dolayısıyla Yalçın ve Aktaş’ın (2017) da vurguladığı gibi çocuk edebiyatı eğlendirme, zevk verme amaçlarından önce faydacı bir anlayışa sahip olmalıdır.

Çok küçük yaşlardan itibaren çocukların kitaplarla buluşturulması gerektiği uzmanlar tarafından sıkça dile getirilmektedir. Bu durumun pek çok faydasının olduğu bilinmektedir. Özellikle dil gelişimi ile ilişkili olan kitaplar bilişsel gelişim için de oldukça önemlidir. “Dil gelişimine katkı sunan kitaplar, aynı zamanda bilişsel gelişime de katkılar sunar. Zira kitaplar aracılığıyla çocukların, “nesneleri sınıflandırma, gruplandırma, kavram oluşturma, anımsama, dikkat etme, düşünme gibi bilişsel süreçleri” işlettiği görülmektedir. Bu bilişsel süreçler kullanılarak kitaplarda, yaratılan kahramanlarla, birçok konuda, amaca uygun karar vermenin yolları ve aşamaları örneklendirilir; çocuklara bu kararları değerlendirme olanağı yaratılır.” (Sever, 2010, 72-73; Akt. Sarıkaya, 2018: 10). Dolayısıyla üst düzey düşünme becerilerinin gelişimi de desteklenmiş olmaktadır.

Eser, bu açıdan değerlendirildiğinde çocukların dil ve bilişsel gelişimlerini destekler niteliktedir. Özellikle söz varlıklarını zenginleştirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Örneğin Cazden tarafından yapılan “Çocuğun Gramer Becerilerinin Gelişmesinde Çevre Faktörlerinin Etkisi” başlıklı araştırmada gramer becerilerinin iyileştirilmesinde çocuk edebiyatının etkili olduğu saptanmıştır.” (Yalçın ve Aktaş, 2017). Ele alınan konu itibariyle çocuklarda sosyal bilinç oluşturulabileceği de söylenebilmektedir. Kendini Ökkeş’in yerine koyarak düşünen çocuklarda empati becerisinin de gelişmesi mümkündür.

Dört temel dil becerisinden yazma becerisinin gelişmesi ile çocuk edebiyatı arasında ilgi bulunduğu düşünülmektedir. “Bu konu üzerinde yeterli bir araştırma bulunmamasına rağmen Walter Loban ve

M. Woodfin'in yaptığı araştırmalara göre okuma becerisi ile yazma becerisi arasında doğrudan bir ilgi bulunmaktadır. Araştırmalar, okuma becerisi gelişmiş olan çocukların yazmayı daha hızlı ve kolay kavradıklarını göstermektedir.” (Yalçın ve Aytaş, 2017: 112).

ocuk edebiyatında vurgulanan bir diğer eğitim ilkesi ise eserlerin ğretim programlarına uygun olması gerektiğidir. Eserin ğretim programındaki kazanımlara uygun olması, değerler eğitiminde belirlenen kök değerlerin gözetilmesi beklenmektedir. Bu açıdan kitabın uygulanan ğretim programıyla aynı dönemde yazılmasa dahi birçok açıdan örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Eserde şiddet ve cinsellik ögelerinin yer almaması, çocukların farklı gelişim özelliklerini desteklemesi, estetik duyguyu geliştirmesi açısından da herhangi bir olumsuzluk saptanmamıştır.

ocuk edebiyatı ürünlerinden beklenen çocuğun üreticiliğini geliştirmesi, girişimci olması ilkeleri ise eserde karşılık bulmaktadır. Bir ocuk edebiyatı ürününün yaratıcılığı destekleyerek sadece tkten değil aynı zamanda üreten, ürettiğini paylaşabilen, katılımcı bireyler yetiştirmede etkin rolü olduğu dşnlmektedir. Dolayısıyla sadece bir yazma eyleminden çok daha karmaşık, çok daha fazla hassasiyet isteyen, bir nesle yn vermede aracı faktördür.

Tüm sözü edilen ilkeler dikkate alınarak Muzaffer İzgü’nn Ökkeş serisinin dördüncüsü olan Ökkeş Kapıcı kitabının yazıldığı dönemden bugüne gerek alan yazında gerekse hayatın kendisinde pek çok değerim olmasına rağmen çocuğa grelik ilkesine uygun yazılmış olmasından ötürü dn olduğu gibi bugün ve yarın da çocukların okuyabileceği nitelikte olduğu saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Karadoğan, U.C. (2019). “Çocuk ve çocukluk” kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 195-226.
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında “karakter” kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 60-79.
- Arıkan, Y. ve İnce Samur, A. Ö. (2020). Behiç Ak’ın çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel öğeleri bakımından incelenmesi. *Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 3(2), 182-202.
- Yakar, Y. M. (2014). Türkiye’de çocuk edebiyatı öğretimi. M. R. Şirin (Ed.), *Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı özel sayısı içinde* (s. 1-888). Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi.
- Yılmaz, S. (2007). *Muzaffer İzgü’nün çocuk romanlarının tema, eğitsel iletiler ve dil yönünden 10-12 yaş grubu çocuklarına uygunluğu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, M. (2014). *Muzaffer İzgü’nün çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, A. İ. ve Sarıkaya, H. (2018). Muzaffer İzgü’nün çocuk romanlarında karakter incelemeleri. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(24), 5072-5080.
- Tüfekçi Can, D. (2014). *Çocuk edebiyatı kuramsal yaklaşım* (1.Baskı). Eğitim Yayınevi.

- Tekin, E. (2017). *Süleyman Bulut'un çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzgü, M. (2014). *Ökkeş kapıcı*. Özyürek Yayınevi.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2017). *Çocuk edebiyatı* (9.Baskı). Akçağ Yayınevi.
- Şimşek, T. (2014). Ön söz. M. R. Şirin (Ed.), *Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı özel sayısı* içinde (s. 1-888). Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi.
- Çer, E. (2014). *Edebiyatta çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik ilkelerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarıkaya, H. (2018). *Muzaffer İzgü'nün çocuk romanlarındaki karakterlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

DİL VE EDEBİYATTA ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

ISBN: 978-6-25618-177-9

